

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE FUTBOL SÜPER LİGİNDE ŞAMPİYON OLAN
FUTBOL TAKIMI TARAFTARLARININ VE FUTBOL
KAMUOYUNUN FUTBOLDA ŞİDDETE İLİŞKİN
GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ**

Servet Reyhan

**SPOR BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç.Dr. Sürhat MÜNİROĞLU**

**ANKARA
2017**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE FUTBOL SÜPER LİGİNDE ŞAMPİYON OLAN
FUTBOL TAKIMI TARAFTARLARININ VE FUTBOL
KAMUOYUNUN FUTBOLDA ŞİDDETE İLİŞKİN
GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ**

Servet Reyhan

**SPOR BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç.Dr. Sürhat MÜNİROĞLU**

**ANKARA
2017**

Ankara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak hazırlayıp sunduğum “Türkiye Futbol Süper Liginde Şampiyon Olan Futbol Takımı Taraftarlarının ve Futbol Kamuoyunun Futbolda Şiddete İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi” başlıklı tez; bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan deneysel çalışma/araştırma tarafımdan yapılmış olup tüm cümleler, yorumlar bana aittir.

Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Servet REYHAN

Tarih:

İmza:

KABUL VE ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Spor Bilimleri Anabilim Dalında

Servet REYHAN tarafından hazırlanan

“Türkiye Futbol Süper Liginde Şampiyon Olan Futbol Takımı Taraftarlarının ve Futbol
Kamuoyunun Futbolda Şiddete İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi” adlı tez çalışması
aşağıdaki jüri tarafından DOKTORA TEZİ olarak OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile
kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi:07.07.2017

İmza
Prof.Dr. Mehmet GÜNAY
Gazi Üniversitesi
Jüri Başkanı

İmza
Yrd.Doç.Dr R. Sürhat MÜNİROĞLU
Ankara Üniversitesi
Raportör

İmza
Prof.Dr. Ömer ŞENEL
Gazi Üniversitesi
Üye

İmza
Doç.Dr. Oğuz ÖZBEK
Ankara Üniversitesi
Üye

İmza
Yrd.Doç.Dr. Velittin BALCI
Ankara Üniversitesi
Üye

Tez hakkında alınan jüri kararı, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır.

İmza
Prof. Dr. K. Zafer KARAER
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan	ii
Kabul Ve Onay	iii
İçindekiler	iv
Önsöz	vii
Simgeler Ve Kısaltmalar	viii
Şekiller	ix
Çizelgeler	x
1. GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Önemi	3
1.3. Problem Cümlesi	3
1.4. Alt Problemler	3
1.5.Sınırlıklar	4
1.6.Varsayımlar	5
1.7. Kuramsal Çerçeve	5
1.7.1.Sporun İnsan Hayatındaki Önemi	5
1.7.2. Futbol Kavramı	6
1.7.3. Futbolun Tarihçesi	10
1.7.4. Türkiye’de Futbolun Tarihi	12
1.7.5. Futbolun Toplumdaki Yeri	13
1.7.6. Futbolda Taraftarlık	15
1.7.7. Taraftar Tipleri	15
1.7.7.1. Seyirciler	16
1.7.7.2. Taraftarlar	16
1.7.7.3. Fanatikler	18
1.7.7.4. Holiganlar	20
1.7.7.5. Sabırsızlar	23
1.7.7.6. Mekâncılar	23
1.7.7.7. Doyumsuzlar	23

1.7.7.8. Takımla Şahlananlar	24
1.7.7.9. Uğura İnananlar	24
1.7.7.10. Bilmişler	24
1.7.8. Saldırganlık Kavramı	25
1.7.8.1.Saldırganlık Kuramları	27
1.7.8.1.1. İçgüdü Kuramı	27
1.7.8.1.2. Biyolojik Kuram	28
1.7.8.1.3. Engellenme Kuramı	29
1.7.8.1.4. Sosyal Öğrenme Kuramı	31
1.7.9. Şiddet Kavramı	31
1.7.9.1.Şiddet Kavramının Kuramsal Temelleri	33
1.7.9.1.1.Harrington'un Raporu	33
1.7.9.1.2.Lang'ın Raporu	34
1.7.9.1.3.Ian Taylor'un Yaklaşımı	35
1.7.9.1.4.Alt Kültür Teorileri	36
1.7.10. Spor ve Şiddet	38
1.7.10.1. Futbolda Şiddet	41
1.7.10.2. Futbol Taraftarlarında Şiddet	43
1.7.10.3. Futbolda Şiddete Karşı Düzenlenen Kanun	44
1.7.10.4. Dünyada Taraftar Şiddetine Örnek Olaylar	46
1.7.10.5. Türkiye'de Taraftar Şiddetine Örnek Olaylar	46
1.7.10.6. Futbol Taraftarlarında Şiddete Etki Eden Nedenler	48
1.7.10.6.1.Sporcu Davranışları	50
1.7.10.6.2. Kitle İletişim Araçları ve Spor Medyası	50
1.7.10.6.3. Hakemler ve Kararları	53
1.7.10.6.4. Antrenörler/ Teknik Direktörler	54
1.7.10.6.5. Yöneticiler	55
1.7.10.6.6. Taraftar Temsilcileri ve Amigolar	57
1.7.10.6.7. Rakip Taraftar Davranışları	57
1.7.11. Taraftar Şiddeti ile İlgili Araştırmalar	58
2. GEREÇ VE YÖNTEM	66
2.1.Araştırma Modeli	66

2.2.Evren Örneklem	66
2.3.Verı Toplama Aracı	70
2.4. İstatistiksel Analiz	80
3. BULGULAR	81
3.1.Nicel Bulgular	81
3.2.Nitel Bulgular	99
4. TARTIŞMA	112
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	127
ÖZET	129
SUMMARY	130
KAYNAKLAR	131
EKLER	139
Ek 1. Nicel Verı Toplama Ölçeği	139
Ek 2. Nitel Görüşme Formu	142
Ek 3. Etik Kurulu Raporu	143

ÖNSÖZ

Doktora tezimin yazım sürecinde bana her türlü desteği sağlayan kıymetli danışmanlarım Yrd. Doç. Dr. Sürhat MÜNİROĞLU'na ve Prof. Dr. Azmi YETİM'e sonsuz teşekkür ederim. Doktora süreci içerisinde benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Oğuz ÖZBEK'e sonsuz teşekkür ederim. Lisansüstü eğitim hayatım boyunca akademik anlamda gelişmeme katkı sağlayan Ankara Üniversitesi'nin kıymetli öğretim üyelerine, eğitim yaşamım boyunca bana manevi anlamda destek olan kıymetli eşim Özge GÖZCÜ REYHAN'a, aileme ve oğlum Ali'ye teşekkürü borç bilirim.

SİMGELER VE KISALTMALAR

F:	Frekans Değeri
FIFA:	Federation Enternationale de Football Assaciation
KMO:	Kaiser-Meyer-Olkin
MÖ:	Milattan Önce
N:	Katılımcı Sayısı
P:	Anlamlılık Düzeyi
SPSS:	Statical Package For Social Sciences
SS:	Standart Sapma
TV:	Televizyon
U:	Mann Whitney U Skoru
UEFA:	Avrupa Futbol Federasyonları Birliği

ŞEKİLLER

Şekil 3.1. Doğrulayıcı faktör analizi sonucundaki modelin yük değerleri

79

ÇİZELGELER

Çizelge 1.1. Dünyada Taraftar Şiddetine İlişkin Yaşanmış Olaylar	46
Çizelge 2.1. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları	68
Çizelge 2.2. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları.	68
Çizelge 2.3. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları	68
Çizelge 2.4. Katılımcıların Meslek Gruplarına Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları	69
Çizelge 2.5. Katılımcıların Maçlara Katılım Sıklıklarına Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları	69
Çizelge 2.6. Katılımcıların Taraftarı Oldukları Takımlara Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları	69
Çizelge 2.7. Katılımcıların Aylık Gelir Düzeylerine Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları	70
Çizelge 2.8. Nitel Bölüm Örneklem Grubunu Oluşturan Spor Paydaşlarının Sayısal Dağılımı	72
Çizelge 2.9. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği için yapılan açımlayıcı faktör analizi ve madde toplam korelasyon sonuçları	75
Çizelge 2.10. Faktörlerin yük değerleri	76
Çizelge 2.11. Ölçeğin boyutları arasındaki korelasyon durumları	77
Çizelge 2.12. Doğrulayıcı Faktör Analizi Modeli Uyum İndeksleri	78
Çizelge 3.1. Katılımcıların Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	81
Çizelge 3.2. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	81
Çizelge 3.3. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	82
Çizelge 3.4. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	84
Çizelge 3.5. Katılımcıların Meslek Gruplarına Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	86
Çizelge 3.6. Katılımcıların Maçlara Katılım Sıklıklarına Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	88

Çizelge 3.7. Katılımcıların Taraftarı Oldukları Takımlara Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	90
Çizelge 3.8. Katılımcıların Aylık Gelir Düzeylerine Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	92
Çizelge 3.9. Katılımcıların Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	94
Çizelge 3.10. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması	95
Çizelge 3.11. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması	95
Çizelge 3.12. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması	96
Çizelge 3.13. Katılımcıların Meslek Gruplarına Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması	97
Çizelge 3.14. Katılımcıların Taraftarı Oldukları Takımlara Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması	97
Çizelge 3.15. Katılımcıların Aylık Gelir Düzeylerine Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması	98
Çizelge 3.16. Katılımcıların “Futbol Maçlarında Şiddete Neden Olan Faktörler Sizce Nelerdir? Açıklar Mısınız” Sorusuna Verdikleri Yanıtların Frekans Ve Yüzdeler Dağılımları	99
Çizelge 3.17. Katılımcıların “Futbol maçlarında yaşanan şiddet olaylarının önlenmesinde kimler etkili olabilir? Nasıl?” Sorusuna Verdikleri Yanıtların Frekans Ve Yüzdeler Dağılımları	103
Çizelge 3.18. Katılımcıların “Futbol maçlarında yaşanan şiddet olaylarını önlemek adına sizce neler yapılmalıdır? Açıklar mısınız?” Sorusuna Verdikleri Yanıtların Frekans Ve Yüzdeler Dağılımları	106

1. GİRİŞ

Yaşadığımız dönemde spor faaliyetleri dünyanın dört bir yanında geniş yankı uyandıran bir seyirci kitlesinin takibiyle endüstri şeklini almıştır. Ekonomik boyutuyla incelendiğinde spor faaliyetleri kapsamında milyonlarca dolarlardan bahsedilmektedir. Dolayısıyla spor organizasyonları kapsamında gerek üretim gerekse tüketim etkinlikleri ile ilgilenen birçok insan yer almaktadır. Böylece bireylerin spor faaliyetlerine ilişkin algıları değişerek günden güne spor etkinliklerine karşı beklentilerinin yükselmesine zemin hazırlanmıştır (Özen ve ark., 2013). Spor dalları içinde özellikle futbol büyük bir kitleye yayılarak çağdaş dünya içerisinde önemli bir endüstri haline gelmiştir. Bu endüstrinin gösteri alanı olan stadyumları da yüzbinlerce futbol taraftarını buluşturarak kitle psikolojisinin gün yüzüne çıkmasını sağlayan alanlara dönüştürmüştür (Üstünel ve Alkurt, 2015).

Spor büyük bir kitleye yayılarak, ülkeler arası ilişkileri güçlendiren, kültürlerarası farkındalıkları artıran, dünya barışına destek sağlayan evrensel bir etkinlik alanıdır. Günümüzde sıklıkla şiddet olaylarıyla gündem olan spor, esasında tam tersi şekilde barış ve sevgi ortamının oluşmasında ve toplumsal farkındalığın artması ve sağlıklı yaşam için önemli unsurlardan biridir. Bilhassa futbol statlarında meydan gelen şiddet olayları ve bunun sebep olduğu karışıklıklar, sadece şiddet gören bireylerde değil aynı zamanda çok sayıda masum insanda da olumsuz etkiler bırakmakta ve bu yüzden spor karşılaşmalarına katılım ve izleyici sayısı düşmekte, ayrıca güvenlik ve sağlık alanları başta olmak üzere birçok kamu görevlisinin de meşgul olmasına sebebiyet vermektedir (Üstünel ve Alkurt, 2015).

Her geçen gün önemi artan, gelişen ve hızla büyüyen futbol, hem futbolcuların çalışma koşullarını iyi hale getirmek, hem de izleyicilere daha iyi koşullarda izleme, memnuniyet ve haz duyma fırsatı tanıyabilecek gelişmeler sunmaktadır. Bilindiği üzere futbol, birçok kişi tarafından mesleki kaygıyla herhangi bir maddi beklenti olmadan profesyonel ya da amatörce oynanmaktadır. Amatör boyutta futbol, bireylerin sağlıklı bir yaşam kalitesi için yapmış oldukları etkinliklerden ibarettir. Fakat profesyonel boyutuyla futbol, izleyiciler karşısında spor müsabakası ya da

yarışma şeklinde gerçekleşir. Bir başka deyişle futbol, büyük bir gösteri niteliğindedir. Profesyonel futbol karşılaşmalarında seyircilerden gelen kazanç da önemlidir. Zira profesyonel futbol faaliyetleri sunan kulüp, kurum ve kuruluşların kazançları, seyircinin ilgi ve talebine, elde edilecek gelire bağlı olarak değişim göstermektedir. Bu nedenle profesyonel futbol, pazarlanabilir bir ürün şeklini almış ve ticarileşmiştir. Dolayısıyla futbol kulüpleri ya da profesyonel futbol takımı sahipleri bu pazardan daha çok gelir elde edebilmek adına takım taraftarlığını teşvik edecek, izleyicilerin ilgisini çekecek tutum ve eylemlere girişmişlerdir. Bunun yanı sıra takım taraftarları, destekledikleri takım ile bütünleşmektedirler. Taraftarların tuttuğu takımların başarı veya başarısızlıkları, onları mutlu ya da mutsuz olmaları konusunda ciddi anlamda etkilemektedir. Kimi zaman fanatik taraftarlar, takımın başarısızlığına sebep olan kişi ve kurumlara karşı öfke ve nefret duymakta ve hatta bu sebepten ötürü şiddete başvurabilmektedirler (Acet, 2005).

Futbolda şiddet ve saldırganlık olayları kimi zaman futbolcuların kendi aralarında kimi zaman da izleyici kitle içerisinde ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu şiddet ve saldırganlık olaylarının temelinde yer alan birçok neden bulunmaktadır. Oyuncuların olması gerekenden sert ve yanlış oynamaları, sahadaki seyircilerin hakaretleri ya da olumsuz davranışları, hakemin verdiği eleştirel bir karar, spor yöneticilerinin yaptığı açıklamalarda restleşmeleri, taraftar amigolarının kışkırtıcı hareketleri, medyanın tahrik edici haberleri saldırganlık ve şiddet olaylarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Demirel, 2013).

1.1.Araştırmanın Amacı

Yapılan bu araştırmada Türkiye futbol süper liginde şampiyon olan futbol takımı taraftarlarının ve futbol kamuoyunun futbolda şiddet eğilimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Literatürde futbol şiddet üzerine yapılan birçok araştırma olduğu görülmektedir. Ancak yapılan araştırmaların büyük bir bölümünde taraftar şiddetini etkileyen unsurların bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ele alındığı, genellikle nicel araştırmalar yapıldığı, buna karşılık konuya ilişkin olarak nitel araştırmalara yeterli düzeyde yer verilmediği gözlenmiştir. Bunun yanında yapılan araştırmalarda genellikle taraftar görüşlerinin dikkate alındığı, buna karşılık antrenör, hakem, spor yöneticisi, futbolcu ve basın mensuplarının konuya ilişkin görüşlerinin ele alındığı araştırmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Bu kapsamda yapılan bu araştırmanın futbolda şiddete neden olan unsurların tespit edilmesinde, bunun yanında şiddetin önlenmesi noktasında çözüm önerileri sunulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Problem Cümlesi

Futbol taraftarlarının, spor yöneticilerinin, hakemlerin, spor basın mensuplarının, antrenörlerin ve futbolcuların futbolda şiddetin nedenleri ve çözüm önerilerine ilişkin görüşleri bazı demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

1.4. Alt Problemler

1. Katılımcıların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. Katılımcıların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri yaş grubu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Katılımcıların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

4. Katılımcıların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri meslek grubu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
5. Katılımcıların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri maçlara katılım sıklığı değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
6. Katılımcıların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri taraftarı olunan takım değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
7. Katılımcıların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
8. Katılımcıların maçlara gitme sıklıkları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
9. Katılımcıların maçlara gitme sıklıkları yaş grubu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
10. Katılımcıların maçlara gitme sıklıkları eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
11. Katılımcıların maçlara gitme sıklıkları meslek türü değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
12. Katılımcıların maçlara gitme sıklıkları taraftarı olunan takım değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
13. Katılımcıların maçlara gitme sıklıkları aylık gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

1.5.Sınırlıklar

1. Yapılan bu araştırma 2016-2017 yılı içinde Spor Toto Süper Ligi'nde mücadele eden Galatasaray'dan 527 Beşiktaş'tan 440 Fenerbahçe'den 436 Trabzonspor'dan 435 Bursaspor'dan 424 olmak üzere 1479 erkek taraftar ve 783 kadın taraftarlardan toplanan veriler ile sınırlandırılmıştır.

2. Yapılan bu çalışmada çalışmaya katılan bireylere uygulanan ölçekten elde edilen bulgular ile sınırlandırılmıştır.

3. Yapılan bu araştırma 2016-2017 futbol sezonu ile sınırlandırılmıştır.

1.6.Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan bireylerin kendilerine yöneltilen ölçek maddelerine içten, samimi ve doğru yanıtlar verdikleri varsayılmıştır.

2. Araştırmaya katılan birey sayısının güvenilir araştırma bulguları elde etmeye yetecek düzeyde olduğu, bunun yanında kullanılan veri toplama aracının alt problemleri test edebilecek yeterlikte olduğu varsayılmıştır.

1.7. Kuramsal Çerçeve

1.7.1.Sporun İnsan Hayatındaki Önemi

Spor; bireyin tek başına ya da grup olarak gerçekleştirdiği, fiziksel ve zihinsel becerilerin gelişimini destekleyen, mücadele azmini veya hedefe ulaşma amacıyla önceden belirlenmiş kurallarla yapılan bedensel aktivitelerdir. Voleybol, basketbol, hentbol, futbol, binicilik, tenis, kayak, güreş, atletizm gibi birçok branşı bulunan spor, yaşadığımız modern dönemin en popüler mesleği ve aynı zamanda sosyal faaliyeti haline gelmiştir. Dünya çapında büyük bir ilgiyle izlenen spor karşılaşmaları, milyonlarca insanın ortak duygular etrafında birleşmesini sağlamaktadır (Tanrıverdi, 2012).

Spor etkinliklerinin amacı, disiplinli, çalışkan, sorumluluklarının bilincinde, problemler karşısında kaçmak ve geçici alternatiflere başvurmanın aksine gerçekçi çözümler üretebilen, yaratıcı, adaletli, dürüst, mutlu, zihin olarak sağlıklı ve kaliteli bir yaşam standardına sahip bir birey olmaktır. Çocuklarımızı ve gençlerimizi özellikle spora yönlendirmemizdeki neden, spor faaliyetleri ile disiplinli çalışmayı, kendilerine inanmayı, dürüst ve adaletli bir şekilde mücadele etmeyi, karşı takıma saygı göstermeyi, kazanmayı ve kaybetmeyi sportmence kabul etmeyi ve en önemlisi de kimseye bağlı olmayan kendi ayakları üzerinde durabilen sağlıklı yetişkin bireyler olarak yetişmelerini istememizdir. Gün geçtikçe küreselleşen dünyada spor sayesinde hiçbir diplomatik bağlantı olmayan ülkeler dahi buluşmuştur. Olimpiyatlar, dünya ve

kıta şampiyonalarında kazanılan başarılar ülkelerin prestijleri bakımından oldukça geçerli referanslar olmuşlardır. Bununla birlikte spor, evrensel kültür yapısının bir parçası, dünyada dili, ırkı, dini, doğası farklı toplulukları bir araya getiren bir köprü görevindedir (Şahin ve ark., 2014).

1.7.2. Futbol Kavramı

İngilizce kavram olarak football, “foot-ayak” ve “ball-top” kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşmuş ve dilimize “ayak topu” veya “futbol” olarak geçmiştir (Arıkan, 2007). Günümüzde futbol gündelik yaşamın bir parçası olarak nitelendirilmektedir (Stone, 2007).

Futbol; on bir kişilik iki farklı takım arasında, önceden belirlenmiş bir takım kurallar çerçevesinde oynanan bir top oyunudur. Açık ara dünyadaki en popüler spor olan futbol ‘güzel oyun’ olarak nitelendirilmesinin yanı sıra küresel anlamda milyarlarca dolarla ölçülen yüksek marka değerleri yaratarak önde gelen bir iş alanı oluşturmaktadır (Bridgewater ve Stray, 2002). Bu popülerliğinin birçok sebebi vardır. Öncelikli olarak yapısal anlamda futbolun, insanın avcı-toplayıcı zamanlarda hayatta kalabilmesi için gerekli olan hız, çeviklik, hedefe kilitlenme ve topluluk halinde hareket etme gibi özelliklerinin evrimsel olarak aktarıldığı günümüz insanı için bu genetik mirasın bir izdüşümü olduğu söylenebilir (SocialIssuesReseach Centre;7). Futbolun sahip olduğu diğer özellikler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Futbol birbirine karşı oynanan bir oyundur.
- Futbol vücut dengesinin önemli olduğu atlama, sıçrama ve yön değiştirme gibi çeşitli hareketlerle oynanan bir oyundur.
- Anlık gerçekleşen pozisyonlara ayak uydurarak makul alternatiflere ihtiyaç duyulduğu zamanlarda etkili kararlar vermenin gerekli olduğu bir oyundur.
- Oyun süresince sarf edilecek enerjinin dengeli olarak oyun boyunca verimli kullanılmasının önem teşkil ettiği bir oyundur.

- Topla hareketlerin yanı sıra, topsuz gerçekleştirilen davranışlarda rakip takımdan gol yememek için yapılması gereken bir oyundur.
- Saha içinde rakip takıma sayı üstünlüğü sağlama gerekliliğine dayanan bir oyun türüdür.
- Futbolcuların sahada yaptıkları ya da kaçırdıkları pozisyonlarla ilgili olarak seyircilerin çeşitli alternatifler geliştirebildiği bir oyundur.
- Oyun sahası içindeki aynı takım oyuncularının ortak bir hedef doğrultusunda ortak davranışlarda bulunmaları gereken bir oyundur.
- Zihinsel becerilerini de kullanarak her oyuncunun hareketlilik, esneklik, denge vb. sahip oldukları bireysel niteliklerini, gerçekleşen anlık pozisyonlara uydurması gereken bir oyundur (İnal, 2013)

Futbolun geçmişten günümüze gelen kimliğinin yanı sıra, özellikle ulusal ve uluslararası platformda sergilediği rol önemini arttırmaktadır. Spor dünyası içinde olmayan birçok bireyin de çeşitli yönlerden ilgilendiği futbol, sadece bir spor karşılaşması özelliğinin dışında bir niteliğe sahiptir. Bilimsel açıdan ele alınırsa futbolun tıp, sağlık vb. bilimsel alanlardan ayrılamayacağını söylemek yanlış olmaz. Spor bilimcilerinin bakış açısına göre ise, çeşitli bilim dallarının yakından ilgilendiği futbol, bilhassa fizyoloji, anatomi, sosyoloji, psikoloji, vb.birçok farklı özelliklere sahip bilim dalları açısından tıp ve sosyal bilimlerle ilgili yönüyle birlikte, spor bilimlerinin alt branşlarını meydana getiren, spor ve sağlık bilimleri, hareket ve antrenman bilimleri, sporda psiko-sosyal alanlar, beden eğitimi ve spor öğretimi gibi alanlar bakımından da bilimsel araştırmalarda ve incelemelerde geniş yer bulmaktadır. Bu açıdan, “futbol bir bilimdir” şeklindeki yanılığa düşmek yerine “bilimsel açıdan futbol” şeklinde bir bakış açısı edinerek futbol ve bilim ilişkisine vurgu yapmak yaklaşım olarak daha doğru kabul edilmektedir (Topkaya ve Tekin, 2011).

Yukarıda yer alan bilgilerden de anlaşılacağı gibi çağımızda futbolun kazandığı bu şöhreti yalnızca sporun niteliklerine dayanarak açıklamak yetersizdir. Futbolun edindiği bu popülerlik çeşitli etkenlerin katkısıyla oluşmuştur. Kitle iletişim araçlarında yaşanan hızlı gelişmeler spor karşılaşmalarının ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. Futbol gibi özellikle seyirci kitlesinin önemli olduğu spor dallarında

görselliğin ön planda olması ilgiyi her geçen gün arttırmaktadır. Popüler kültürün bir getirisi olarak futbol çağımızın milyonlarca insana hitap eden önemli bir eğlence aktivitesidir (Gökulu, 2008). Bazı ülkelerde futbol spor endüstrisinin en büyük ve ekonomik açıdan en zengin kolunu oluşturmaktadır (Dimitrow, 2008).

Futbol maçlarını yalnızca izleyen büyük bir çoğunluğun gözünden bu, seyir keyfi yüksek bir oyun; kişide aidiyet duygusu oluşumununve kendini iyi ifade edebilmenin bir tekniğidir. Bir sanatçının gözünden futbol; yeteneklerin de eklenmesi ile ortaya çıkan görsel bir şölen, heyecanın dışa yansımadaki mutluluk ve coşkunun insan bedenindeki ifade bulmuş halidir. Diğer birçok alanda olduğu şekilde futbolda da değerlendirme yapılmasını etkileyen farklı parametreler vardır. Bunlara örnek olarak kişilerin yaşam şartları, kültürel ve iktisadi gelişmişlik düzeyi, bilim ve sanata erişebilirliği gösterilebilir. Bir olguyu önemli kabul eden ölçütlerden biri ve uygulamadaki en belirgin ispatı, o olgunun toplum ile özdeşleşmesi ile alakalıdır. Bugün futbola, tüm dünyada insanlar ulaşabiliyorsa, ülkeler açısından önemli bir araç olabiliyorsa ve bu araç ile çeşitli alanlara girişim imkânı sağlayabiliyorsa futbol gerçeğinin önemi yadsınamaz bir gerçektir (Topkaya ve Tekin, 2011).

Futbola gösterilen önem bir ülkenin gelişmişlik seviyesini göstermeyeceği gibi tersi şekilde de ülkedeki fanatizmin durumu da ülkenin gelişmişliği konusunda her zaman bir işaret değildir. Buna verilebilecek belki de en çarpıcı örnek İngiltere'dir. İngiltere neredeyse profesyonel futbolun tarihi kadar eskiye dayanan bir fanatizm sorunuyla baş etmeye çalışmaktadır. Holiganlığın da zaten hâlihazırda o zamanlar var olan sokak çetelerinden evrildiği söylenebilir. İlginç bir şekilde Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde ise farklı bir şekilde holiganlık genel anlamda savaş sonrası ortaya çıkan bir olgu olarak incelenmektedir (Sir Norman ChesterCentreFor Football Research, 2001). Tüm bunlara bakıldığında, günümüze kadar gelinen süreçte gelişmişliğin ve farkındalığın artmasının her ne kadar holiganlığı bitirdiği söylenemese de en azından futbolun sportif bir oyun olarak algılanmasında olumlu etkilerinin olduğu ve bunun sosyo-kültürel alanlarda yansımalarının olduğu gözlemlenebilir.

Sosyo-kültürel bakımdan incelendiğinde futbolu evrensel boyuta taşıyan bir takım toplumsal değerler gözlemlenebilir. Farklı diller konuşan, farklı din ve ırktan olup çeşitli coğrafyalardan gelen insanların neredeyse aynı oranda dikkatini çekebilen özellikteki futbolun bu derece evrenselleşmesindeki başlıca kıstas insanların hayata dair beklentileri ile uyumlu nitelikleri içeriğinde barındırıyor olması ile ifade edilebilir. Kişinin psiko-sosyal hayat özellikleri ile özdeşleşen coşku, heyecan, moral, sevinç ve hepsinin ötesinde birlikte yaşamamanın ve hareket etmenin çekiciliği gibi hissiyatlar, sosyo-kültürel yapılaşmayla alakalı olan ve topluma yansıyan olgulardır. Futbol bu açıdan ele alındığında, öteki spor dallarından farklı birtakım özelliklere sahip olduğu sonucuna varılabilir. Bu özellikler;

- Oyun kapsamı incelendiğinde, oyun alanının genişliği, farklılığı ve geniş bir bakış açısına sahip olmasının yanı sıra çok fazla izleyici kitlesini kabul eder yapıya sahip olması.

- Futbolla ilgilenen her bireyin, kendisinin hareket kabiliyeti bakımından futbola uygun olduğunu düşünmesi ve kendini futbolcuların yerine koyması.

- Her ne kadar kuralları basit olsa da futbolun oyun biçimlenmesi düşünüldüğünde oldukça zengin olmasının albenisi.

- Futbolun seyirciyi bireysellikten uzak bir kültüre yönlendirmesi, grup dinamiği ve kitlesel eylemleri ortaya çıkarması, dolayısıyla bireyin kendini taraf hissetmesi, bir misyona sahip olduğunu düşünme ve güçlü olma motivasyonunu tatmin etmesi.

- Şekil itibariyle oyunda belirleyici ana unsur olan ‘gol’ün elde edilmesindeki zorluğun kıymeti ve erişebilmek adına harcanan emeğin farkında olunmasa da buna verilen önem.

- Futbolun sosyal kavram ve gerçeklerde nispeten farklılık yaratması; örneğin alt kültür – üst kültür ayrımını ortadan kaldırması ve yine nispeten eş kültürlülüğü hâkim kılması.

- Önceki maddeye benzer şekilde toplumda bulunan sınıfsal çeşitlilikleri görelî de olsa ortadan kaldırarak farklı sınıflardan bireylere aynı derecede hitap etmesi.

- Kendini ifade etmede sorunlar yaşayan insanlar için bu sorunların aşılmasında yardımcı olabilecek grup davranışlarının çekiciliği.

- Futbolun dünya düzeni içinde her ulusa kuralları aynı olan eşit düzeylerde mücadele imkânı sunuyor olması ve ulusal bakımdan kendini ifade etme fırsatı tanınması gibi özelliklerdir (Topkaya ve Tekin, 2011).

1.7.3. Futbolun Tarihçesi

Futbol oyununa ilişkin, geçmişte ilk kez nerede ve hangi tarihte oynandığına dair net bir bilgi yer almamaktadır (Saçaklı ve ark., 1995). Günümüz futbol sporuna temel oluşturan ve hala oynanmaya devam eden futbola benzer bir görünüme sahip top oyunları ile ilgili bilgilere yer veren ve tarih içinde günümüze kadar ulaşmış birçok eser bulunmaktadır. Bu eserlerden yola çıkarak futbol kronolojisi şu şekilde yapılabilir;

- M.Ö. 2500’lü yıllarda Çin İmparatoru HUANG-Tİ’nin askerlerine, yere sabitlenmiş iki direk arasından bir topun geçirilmesi mantığına dayanan oyun ile çeviklik antrenmanı yaptırdığından,

- Çinli yazar HUAN’ın “La TARTARIA” adlı eserinde orta Asya Türklerinin günümüz futboluna benzer bir oyunu tapınakların avlularında kız ve erkeklerin bir arada oynadıklarından,

- Çinli yazar SONG WEN’e göre, yine Türklerin Orta Asya’da bulunan ve Kıvışka denilen alanda üç gün üç gece sürecek şenlikleri izlerken top oyunları oynadıklarından,

- Yunan şairi HOMEROS’un M.Ö. 100’lü yıllarda yazdığı “ODİSE” isimli eserinde günümüz futboluna benzer bir oyunu SPARTA’da askerlerin belirli kurallar çerçevesinde oynadıklarından ve adının da EPISKYRES olduğundan bahsedilmektedir.

- Bir başka iddia ise, M.Ö. ROMA’da askerlerin HASPASTUM isimli ve el topu anlamına karşılık gelen bir top oyununu ayakla oynadıkları şeklindedir (İnal, 2013; Saçaklı ve ark., 1995).

Futbolun kuralları kolejlerde oluşturulmuştur. 1848 tarihli Cambridge yasalarına göre ise futbol, 11 kişilik takımlardan oluşan, karşılıklı oynanan ve belirli kurallara bağlanan bir oyundur (Aydın ve ark., 2008). İngilizlerin, futbolun dünya çapında yaygınlaşmasında büyük katkıları olduğu belirtilmektedir; bunun başlıca nedeni ise yakın zamandaki en büyük, en geniş alana yayılmış olan sömürge imparatorluğunu kurmaları ve gittikleri yerlerde gördükleri futbola benzer oyunları benimsemelerinin yanı sıra bu yerlerde futbol oynayarak oyunu benimsetmeleridir. 12. Yüzyıldan başlayarak futbol, İngiltere'nin her tarafında yaygınlaşmıştır; hatta şehirler ve köyler arasında rekabetin giderek artmasının karşılaşmalar esnasında çatışmalara neden olduğu, yaralanma ve ölüm gibi istenmeyen durumların oluşmasının sonucunda da Kral III. EDWARD'ın 13 Nisan 1314 tarihinde bir ferman yayınlarak futbol oynanmasının yasaklanmasına karar verdiği iddia edilmektedir. Bu bilgilerin yanı sıra, İtalyanlar futbolun NORMAN'lar tarafından dünyaya yayıldığından söz etmektedirler. 16. yüzyılda İtalya'da FLORANSA ve SİENA'da umumi meydanlarda yılda en az bir kez CALCİO adı altında futbola benzer bir oyunun 27 kişilik takımlar halinde oynandığından bahsedilmektedir. Ayrıca sözü geçen oyunda 15 oyuncunun akıncı, 5 oyuncunun akıncıları destekleyen oyuncu, 4 oyuncunun savunma oyuncusu ve geriye kalan 3 tanesinin ise savunmaların da gerisinde son savunma oyuncusu oldukları belirtilmektedir (İnal, 2013).

19. yüzyılda çağın en önemli sanayisi olan tekstilin merkezi haline gelen Londra, bu özelliği dolayısıyla oldukça yüksek bir işçi sınıfı nüfusuna sahipti. Bunun ve de üretimde arz fazlasının da etkisiyle daha az çalışan ve değerlendirebilecekleri bolca zamanları olan işçiler, kuralları arttırmanın etkisiyle futbolun zararın göreceğini düşünerek oldukça sert bir futbol oynuyorlardı. Bunun yanında Cambridge'deki öğrenciler ise tam tersi bir şekilde oyunu belirli kurallar dâhilinde oynamaktaydı. Bu iki farklı görüşü savunan ve aralarında bu konu üzerinde tartışmalar yaşayan taraflardan işçi kesimi Rugby adı altında birleşirken, diğer taraf ise günümüz modern futbolunun temelini oluşturacak oyun kurallarını belirlediler. İngiltere, İskoçya, Galler ve İrlanda futbol federasyonları 1866 yılında birleşmiş ve 'International Board' adlı uluslararası kuruluşu oluşturarak oyun kurallarının kesinleşmesini sağlamışlardır. Uluslararası Futbol Federasyonu FIFA (FederationInternationale de Football Association) ise her ne kadar İngilizler karşı

çıkırsa da 1904 yılında kuruldu ve bu tarihten 26 yıl sonra yani 1930'dan itibaren – bazı tarihlerde savaş dolayısıyla aksamalar yaşansa da – dört yılda bir dünya kupası etkinliğini düzenlemeye başladı (Müniroğlu ve Deliceoğlu, 2008).

Özellikle 1970'li yıllardan sonra futbol büyük bir endüstri haline gelmiştir. Kapitalizm ve medyanın aracılığıyla popüler kültürün bir ögesi olan futbol gelişim sürecini hızlandırmıştır. Bu düzen içerisinde futbol kulüpleri de sponsorluk ve maç yayın hakları anlaşmalarıyla, borsaya açılarak veya forma reklamları ile varlıklarını sürdürmektedirler (Gökulu, 2008).

1.7.4. Türkiye'de Futbolun Tarihi

19.yüzyılın sonlarında modern futbol Türk tarihine adım atmıştır. Bazı dini inançların da etkisiyle Müslüman olan Türkler arasında futbol oyunu o dönemlerde gelişmemiştir. Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimler ve ülkede yaşamını sürdüren yabancı uyruklular da bu oyunu oynamışlardır. 1894'de İzmir'de İngilizler tarafından Football Club Smyra kurulmuştur. Kendi aralarında Bornova'da yaşayan İngilizler ve onlara zamanla katılan Rum gençler de futbol oynamaya başlamışlardır (Saçaklı ve ark., 1995).

La Fontaine ailesi Türkiye'de futbolun gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştı. Yukarıda da anlatıldığı şekilde İzmir'de gençler arasında giderek yayılan futbol oyunu bir sürü farklı kulübün kurulmasıyla daha da gelişti ve benimsendi. Bu kulüplere örnek olarak La Fontaine ailesini önyak olmasıyla kurulan 'Footbaland Rugby Club', 'Apollon', 'İskoç', 'Midilli Karması' gibi takımlar verilebilir. Çeşitli dinsel göndermeler dolayısı ile tehlikeli olabileceği kaygısıyla futbol, oyunu yurtdışında okudukları sırada görüp geri dönen öğrencilerin oynamaya başlaması gecikmiştir. Hatta bu yüzden Türk gençler baskıdan kurtulabilmek adına isimlerini dahi değiştirerek yabancıların ve İzmir ile İstanbul'daki Rum ve Ermeni gençlerin sıkıntı çekmeden oynadıkları futbolu oynamaya başlamışlardır. Böylece de 1901'de ilk olarak Black Socking Football Club'ın kuruluşunu, 1903'te Beşiktaş'ın, 1905'te Galatasaray'ın, 1907'de ise Fenerbahçe'nin kuruluşları takip etmiştir. İstanbul Futbol

Birliği adı altında ise 17 Mayıs 1903'te İstanbul'daki dört yabancı takım bir araya gelmiş daha sonra bu lige Türk takımları da katılmışlardır. Daha sonra gelişen ve yeniden düzenlenen lig “Cuma Ligi” ve “Pazar Ligi” adları altında ayrılmıştır (Müniroğlu ve Deliceoğlu, 2008).

1905 yılında Kadıköy Futbol Kulübü, düzenlenen İkinci Pazar Ligi Şampiyonluğu'nu kazanmıştır. Yine 1905 yılında kurulan ilk Türk futbol kulübü Galatasaray'ın da katılımı ile 1906-1907 sezonundan itibaren Pazar Ligi önemli bir gelişme göstererek halka mal edilmiştir. 1907 yılın kurulan Fenerbahçe kulübüyle birlikte Türk futbolcularından bahsedilmeye başlanmıştır. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile derneklerle beraber kulüp kurma hakkının da resmen tanınması, futbol kulüplerinin sayısında bir anda artış göstermiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1920 yılında faaliyete başlaması ile Türk sporu ve Türk futbolu için de önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. İlk spor teşkilatı olan ve 1923'de kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'yla beraber Türkiye Futbol Federasyonu da kurulmuştur. Türkiye'nin bu alanda dünyadaki yerini alması ise Türkiye Futbol Federasyonu'nun 21 Mayıs 1923'te FIFA'ya (Milletlerarası Futbol Federasyonu) üye olmasıyla gerçekleşmiştir. Yine aynı yıl ilk resmi lig maçlarının da düzenlenmelerine başlanmıştır (Saçaklı ve ark., 1995).

1950 ile 1960 yılları arasında İstanbul, Ankara ve İzmir'de profesyonel ligler kurulmuş ve bunun da etkisiyle kulüp sayısı da ülke genelinde giderek artmıştır. Bu süreçte Avrupa kupalarına katılan Galatasaray, Göztepe ve Fenerbahçe başarılı sonuçlar elde etmişlerdir, hatta bazı kulüpler yabancı oyunculara da kapılarını açmaya başlamıştır. Türkiye'nin Avrupa Futbol Federasyonları Birliği olan UEFA'ya katılma isteği 1962'de tam üyeliğinin kabul edildiğinin duyurulmasıyla neticeye ulaşır (Türkiye Futbol Federasyonu, 2017).

1.7.5. Futbolun Toplumdaki Yeri

Çağdaş futbol anlayışı dünya genelinde ileri teknoloji düzeyinde statlar, her alanda karşımıza çıkan reklam kampanyaları, özel spor kanalları, medya araçları,

takıma ait forma ve diğer malzemelerin satışlarını yapan mağazalar, teknik direktörleri, futbolcuları, tüm ekip çalışanları ve taraftarları ile hayal gücümüzün üzerinde bir endüstri olarak karşımıza çıkmaktadır (Eker, 2010). Bununla birlikte futbol faaliyetleri bir bakıma oyun olarak anlaşılrsa da, bir bakımdan da spor bilimi, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, dil bilimi, felsefe, hukuk, matematik, iletişim bilimleri alanında da inceleme konusu kapsamındadır (Alver, 2008).

Ülkemizde de futbol tartışmasız en fazla devlet desteği gören, en fazla para ayrılan ve elbette ki en fazla takip edilen; artık bir kültür halini almış kendi içinde belli ritüeller barındıran bir spor dalıdır. Önemli karşılaşmaların gerçekleşeceği bazı özel günlerde mesai saatleri ve hatta Bakanlar Kurulu saatleri bile karşılaşmanın programına uygun hale getirilebilmektedir. Bu kadar çok üzerinde durulan ve sevilen bu spor dalı maalesef özellikle silahla kutlama yapan bazı kişiler yüzünden ölüm, yaralanma gibi istenmeyen durumlara da yol açabilmektedir. Ülkeyi bu kadar meşgul eden ve gündem belirleyebilecek güce sahip olan futbol (Müniroğlu ve Deliceoğlu, 2008), diğer yönleriyle olduğu kadar şiddete meyledilmesinin altında yatan nedenleri de ortaya çıkarıp çözümler önerilerek daha ileri noktaya taşınmalıdır.

Türkmen ve ark.(2013)'na göre, futbolun tüm dünyada bir endüstri haline gelmesine kanıt olarak, futbolun taraftar boyutunun uzun yıllardır birçok araştırmacı tarafından çeşitli kitaplar ve makaleler kapsamında ele alınması, TV programları yapılması, medya ve basında sürekli olarak yer alması gösterilebilir. Büyük kitleleri peşinden sürükleyen futbol, önemli bir eğlence faaliyeti olarak, insanların psikolojik ve sosyal açıdan tatmin sağladığı bir etkinlik alanı şeklini almıştır. Özellikle, ülkemizde futbolun, sosyal, ekonomik, psikolojik, yazılı ve görsel medya platformları önemli bir boyuttadır. Çok büyük ücretler ile gerçekleştirilen transferler, futbolculara ödenen büyük tutarlar, stadyum, reklam, sponsorluk, TV yayın gelirleri, şans oyunları, uzun TV programları, gazetelerde yer alan futbol haberleri ve özellikle psiko-sosyal bakımdan milyonlarca taraftar tarafından takip edilmesi, futbolu önemli bir sektör konumuna taşımaktadır.

1.7.6. Futbolda Taraftarlık

Oyun olarak futbol, oynanmaya başlanmasından itibaren, her zaman büyük bir izleyici kitlesine sahip olmuştur. Sanayi devrimiyle beraber, kapitalist üretim düzenin zaman ve mekânları yeni bir yapıya bürümesiyle, bir oyun olan futbolun modern şekli ortaya çıkmaya başlamıştır. Önceleri kalabalık gruplar şeklinde oynanan futbol, modern haliyle kuralları olan, yirmi iki oyuncu ile birlikte onanan ve binlerce izleyici kitlesinin yer aldığı bir oyun şeklini almıştır. Modernleşen futbol ile izleyici kitlesinin oluşması arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Üretimde kullanılan kapitalist mantığın futbola da yansmasıyla futbolun ekonomi içerisindeki etkisi giderek artmıştır. Dolayısıyla büyüyen bu ekonominin üreticileri ve tüketicileri belirlenmiştir; üretici kesimi medya, sponsorlar, şirketler, sporcular vb. iken, tüketicileri ise modernleşen futbol ile beraber tribüne seyirci olarak gönderilen kitledir (Taştan, 2009).

Örgütlü spor alanlarında birçok taraftar, takımlarına uzun süre boyunca inançla bağlanmışlardır. Takımlarının müsabakalarını izleyebilmek için saatlerce bilet kuyruklarında bekleyen bu insanlar, rakip takımın mağlubiyeti için heyecanla beklerler ve kazanılan galibiyetten dolayı büyük bir gurur duyarlar. Bu inançla bağlılık ve sadakat duygusu, bir spor takımına duyulan inancın insanların hayatlarında ciddi bir psikolojik önem taşıdığını sergilemektedir. Bir takıma taraftar olarak bağlanmak, önemli iki işlevin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır. Bunlar:

Vekâleten bir çeşit saygınlık ve gurur kaynağı oluşturan bir kitle ile beraber olmak, başarısızlık duygusundan ve günlük hayatın getirdiği rutinden kaçmak (Şahin, 2003).

1.7.7. Taraftar Tipleri

Sporda bir takımı destekleme veya taraftarlık, din, ırk, etkin köken, milli temellere ya da çevre ve bölgesel kaynaklara dayanmaktadır. Seyirci kitlesi tuttuğu takımın diğer üyeleri ile birlikte takım bünyesinde bir araya gelerek bütünleşerek

kazandıkları anda sevinmekte yenildikleri takdirde sinirlenmektedirler. İzleyici kitlesi içinde, çeşitli davranışlar ve tepkiler sergileyen mekancılar, deplasmanlılar, uğura inananlar, takımla şahlananlar, fanatikler ve sabırsızlar gibi tipler vardır. Futbol maçı boyunca her izleyici modeli kendi grubunun özelliğine göre hareket etmektedir (Arslan, 2013). Aşağıdaki bölümde söz konusu taraftar tiplerinin sahip oldukları özelliklere değinilmiştir.

1.7.7.1. Seyirciler

Futbolun çok büyük ve güçlü bir endüstri haline gelmesi, dolayısıyla üretici ve tüketici belirlemiştir. Futbol ekonomisinin üreticileri şirketler, medya, sponsorlar, televizyonlar; tüketicileri ise oyuncular ve tribünlerdeki izletici kitlesidir (Aydın ve ark., 2008). Bu kitle içerisinde yer alan gruplardan birisi de seyircilerdir. Sporun izleyici kitlesi; spordan ayrı düşünilemeyen, önemli bir parçası olarak nitelendirilmektedir (Derwent, 2007).

Seyirci kavramı en basit haliyle “seyreden insan topluluğu” şeklinde ifade edilebilir. Seyirci, seyrettiği olayı hiçbir şekilde olayın temeline veya sonuçlarına taraf tutmadan seyretme faaliyetini gerçekleştirir. Sanayi devriminin beraberinde getirdiği modern dönemde futbol müsabakalarında yer alan tribündeki kitle de seyirci olarak ifade edilmektedir. Futbolda kapitalist üretim düzeni yerleşinceye değin, aradan geçen zaman içerisinde tribünü meydana getiren kitlenin taraf tutma mantığı henüz yerleşmemiştir (Taştan, 2009).

1.7.7.2. Taraftarlar

Taraftarı olduğu takım ile özdeşleşen ve aidiyetlerine sporu da ekleyen bireyler; sporun türüne ve oynanan sporun niteliğine göre kimi zaman yalnızca izleyici, kimi zaman müşteri, kimi zaman ise oynanan maçı etkileme potansiyeline sahip birer özne olabilmektedirler. Sporun ortaya çıktığı günden beri var olan taraftarların, günümüzde spor üzerindeki etkisi daha çok hissedilmeye başlanmış

karar mercilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Çetin, 2015). Taraftarlık, kentleşmenin hızlı gerçekleşmesi neticesinde modern ile geleneksel arasında kalan bireye aidiyet duygusu kazandırma işlevi yürütmektedir. Yoğun iş dünyası ve şehir yaşamının doğurduğu problemlerle karşı karşıya kalan birey, spor müsabakasında stadyumun atmosferi ve taraftarlığın getirdiği güvenle hiç tanımadığı insanlarla bir araya gelerek kaynaşabilir (Gökulu, 2008).

Bir takımın taraftarı olma, tuttuğu takımın başarısı için gereken her türlü desteği sağlama, takımın gidişatından zevk alma, taraftarın tuttuğu takım ile arasındaki etkileşime bağlıdır. Aradaki bağ kuvvetlendikçe seyircilikten taraftarlığa doğru ilişki yoğunlaşmaktadır. Taraftarın desteklediği takımdan hiçbir maddi beklentisi yoktur, sadece tüketen konumdadır. Gösteri kapsamlı etkinliklerde elde edilen ekonomik gelirin büyük bir oranı taraftar kitlesinden elde edilir. Taraftarın tüketimine sunulan maç biletlerinden, takım formasına kadar geniş bir ürün yelpazesi bulunmaktadır (Taştan, 2009).

Taraftar kitlesi, günümüzde manevi destekten ziyade maddi destek beklentisi sağlayacak bir yapıya bürünmüştür. Bu bakımdan taraftar müşteriden farksız bir konumdadır. Ancak kimi noktalarda taraftar standart müşteri modelinden ayrılır. Söz gelimi; bir müşteri hizmet aldığı işletmeden memnun kalmadığı takdirde bağlantısını keserek rakip bir firmaya geçebilirken, taraftar kulübü ile olumsuz bir durum yaşaması durumunda rakip takıma geçmeyi düşünmemektedir (Or., 2009).

Taraftarlar üzerinde yapılan neredeyse tüm çalışmalar iki tür taraftar çeşidi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda “tüketici taraftar“ ve “aktivist taraftar” olmak üzere iki tür taraftar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu taraftar tiplerinin genel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Hasırcı, 2012):

Tüketici taraftar: Bu taraftarlar bir taşkınlık haline girmesi beklenmeyen, futbolun bir spor/oyun olarak güzelliğini kavramış ve bunu sahadaki oyuncuların üzüntülerine ve sevinçlerine ortak olarak yaşayan; karşılaşmaları da düzenli olarak stadyumlarda takip eden bilinçli denebilecek izleyicilerdir. Burada bilinçli olmaktan kasıt; bu taraftarların, sonucu ne olursa olsun futboldaki ya da sporun herhangi bir dalındaki karşılaşmaları daha çok seyir zevki için takip etmeleri, üzüntülerini de

sevinçlerini de olması gerektiği gibi sükûnetle yaşamaları ve şiddete meyletmemeleridir (Abalasei, 2012).

Aktivist taraftar: Asıl problemler bu taraftar grubunda ortaya çıkmaktadır. Bu taraftar kitlesinin mutlaka eğitilmesi gerekmektedir. Bu profildeki bireyler, takımın veya futbolun birer parçası olduğuna inanırlar. Söz gelimi bu taraftarlar, “Ben para verip maça geldim ve karşılığında tuttuğum takım kazanmak zorundadır.” diye ısrarcıdır. Her müsabakada taraftarı olduğu takımın iyi bir performans sergilemesini bekler. Taraftarı olduğu takım için yapamayacakları neredeyse hiçbir şey yoktur (Hasırcı, 2012).

1.7.7.3. Fanatikler

Fanatik kavramı günümüzde sporla ve özellikle futbolla özdeşleşmiş bir kavramdır. Sporda kazanma hırsı, kin, nefret ve öç alma duygularıyla birleşerek taraftar kimliği ile karşımıza çıkan fanatizm; sevgi ve nefret anlamında ölçsüz davranmaktır (Arslan, 2013: 91). Fanatik taraftar, kendini taraftarı olduğu takıma adanmış gibi kendini sürekli olarak takımı üzerinden tanımlar. Duygularını yoğun yaşamanın yanı sıra, sahip olduğu bu kimliği ile sürekli toplum içerisinde paylaşır ve bu nitelikleri ile aile, sevgili, arkadaş çevresi içerisinde kabul görür (Or, 2009). Arıkan'a (2007) göre kavram olarak fanatik, bir şeyi ölçüp tartmadan, doğrusuyla yanlışıyla bağlanmak, bağnaz anlamlarında kullanılmaktadır. Futbol açısından fanatizm, müsabakayı kazanmak adına her şeyi mübah kabul ederek, sporla estetik veya güzellik bakımından ilgilenmeyen ve yalnızca neticeye odaklanan, taraftarı olduğu takımın renklerine, marşlarına aşırı derecede önem atfeden davranış özellikleri sergileyen izleyici kitlesidir.

Fanatiklerin futbola olan düşkünlükleri o derece aşırıya gider ki futbolu adeta bir din gibi gördüklerini ve yaşadıklarını söylemek yanlış olmaz. Karşılaşmanın gidişatını etkileyebileceklerini düşünürler ve futbolu seyretmek dışında kelimenin tam anlamıyla yaşarlar. Hatta hayatlarını, en önemli şey olarak gördükleri futbol etrafında şekillendirirler (SocialIssuesReseach Centre;56).

Fanatizm her ne kadar futbol ile iç içe ele alınsa da, fanatizm yalnızca spor ya da futbol ile sınırlandırmak doğru değildir; aksine fanatizm bir ideoloji, siyaset, din alanında da karşımıza çıkabilmektedir. Fanatizm futbol kapsamında kimi zaman olumlu, kimi zaman ise olumsuz düşüncelere zemin oluşturmaktadır. Yani fanatizm, bir açıdan taraftarı olduğu takıma koşulsuz bağlanmayı sosyal bir onay içerisinde ifade ederken, bir açıdan da şiddeti kapsayan aşırı davranışları sosyal olarak onaylanmayacak bir çerçevede ifade eder (Taştan, 2009). Fanatikler aşırı seviyelerde savundukları ve bağlandıkları değişik fikir, ideoloji ve görüşler yüzünden tavizsiz bir şekilde davranan ve oldukça sert tutum içerisine giren kişilerdir. Bu soruna spor ve siyaset dünyasında sıkça şahit olunabilmekte ve birtakım tepkisel davranışlar ise sanayi toplumlarının etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bireyin yalnızlığa itilmesine sebep olan modern sanayii toplumu yapısı, bu şekilde kişinin değerlerinden ve toplumsal işlevlerinden soyutlanmasına sebep olur. Fanatik bir birey toplum içinde kabul görmeye çalışmaktadır (Erkal ve ark, 1997).

Fanatizme yerleşen “severken öldürmek” deyimini yalnızca futbol veya bir ülkeyle sınırlamak mümkün değil, dünya genelinde ortak bir problem halini almaya başlamıştır. Saldırganlık ve şiddet, aşırı coşku, yasa dışılık, hayal kırıklığı, protesto, haksızlığı inkâr etmek gibi motivasyonları kapsamaktadır. Herhangi bir uyarılma durumunda bireyin saldırganlık güdülerini bastırmasını engelleyebilir (Arslan, 2013).

Günlük yaşamda çok da tercih edilmeyen taassup ve bağnazlık sözcükleri de fanatizm kavramının yerine kullanılmaktadır. Fanatizm, kavramsal olarak artık futbolla bütünleşmiş olsa da politika, din, ideoloji gibi alanlarda da gözlemlenebilmektedir. Örneğin; bir takımın taraftarı olmak ile bir dine mensup olmak veya herhangi bir siyasi parti yandaşı olmak noktasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Bir müddet sonra taraftar, mantığı ile değil hisleri ile davranış göstermeye başlayabilir. Taraftarı olduğu takım başarılı olamasa da, yandaşı olduğu siyasi parti seçimlerde kayba uğrasa da taraftarlar onu desteklemekten vazgeçmeyebilir. Kimi zaman taraftarı oldukları takıma duydukları ilgi sınırlarını aşabilir. Başarı ya da başarısız olma durumlarında sevinç veya hüznler üst düzeye çıkabilir. Esas fanatiklik olgusu kendisini bu aşamada belli etmeye başlamaktadır (Ayan, 2006).

Fanatikler incelendiğinde birçok farklı şekilde sınıflandırılabilirler, fakat yine de fanatizme giden yoldaki değişimleriyle birlikte genel çerçevede benzer süreçlerden geçtikleri veya benzer yaşam koşullarına sahip oldukları söylenebilir. Taraftarlar futbolun ayrılmaz birer parçası hatta tamamlayıcısı olarak görülmekteyken fanatizmin oluşumunun irdelenmesine antropoloji, etnografi gibi bilim dallarının dâhil olması 1990'ları bulmuştur; bunun da temel sebeplerinden biri, taraftarlar üzerine yapılan araştırmalara özellikle İngiltere'de verilen bilimsel teşviklerin genellikle şiddeti azaltma yollarının bulunmasına yoğunlaşmasıydı. Hâlbuki öyle bir amaç gütmeyen önce şiddet, saldırganlık gibi fenomenlerin ayrıntılı incelenmesi gerekiyordu, bu nedenle sonrasında yapılan araştırmalarda sosyo – kültürel ve antropolojik yaklaşımlara giderek daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Bu yaklaşımlara örnek olarak, futbolun insanların daha önce tanımadıkları ve özel veya profesyonel yaşamlarında bulunmayan yabancılarla bir araya gelerek topluluklar oluşturmaları ve hatta gitgide bir kimlik kazanmaları gösterilebilir (Budka ve Jacono, 2013).

Yaşadığımız çevrede çoğunlukla fan yerine fanatik kavramı kullanılmaktadır. Çoğunlukla şiddet olayları ortaya çıktığında toplum bu davranışlarda bulunanları fanatik olarak nitelendirir. Bu durumda şiddet kavramı ile fanatizm eşdeğer anlamda tutulmuştur. Sosyolojik açıdan fanatizm kuralsızlık olarak da ifade edilebilir. Özellikle bir gösteri niteliğinde gerçekleşen bu karşılaşmalarda fanatik bireylerin müsabaka öncesi, sonrası ve müsabaka esnasında ortaya çıkan gösterileri izlemek yerine olay yaratma sorumluluğu üstlenmiş gibi hareket etmeleri, fanatizmin toplumsal düzen içerisindeki yerini tartışılır hale getirmiştir (Taştan, 2009).

1.7.7.4. Holiganlar

Holiganlığın temelinde yatan sebepler incelendiğinde, taraftarlık kavramı altında bir bakıma futbolu kullanarak bireylerde toplumsal tepkilerin ortaya çıktığını ifade etmek yanlış değildir. Bu nedenle futbolu spor bilimleri dışında sosyolojik boyutuyla incelemekte önemlidir (Ayan, 2006). Kavram olarak holigan, İngiltere'de gerçekleştirilen futbol müsabakaları öncesi, sonrası ve esnasında karşılaşılan kitleler

için kullanılmıştır. Holigan sözcüğünün İngilizcedeki karşılığı “sokak serserisi” dir. Holiganlar karşılaşmalara olay çıkarmak, kavga etmek için gider, genellikle de alkolünde etkisiyle hem kendi tuttuğu takımın taraftarlarına hem de karşı takımın taraftarlarına şiddet uygulayan kişiler olarak bilinmektedirler (Taştan, 2009). Şahin (2003) holiganizm kavramını “taraftarlığın şiddet boyutuna ulaşması, taraftarların azgın ve yıkıcı davranışlarda bulunmaya başlaması” şeklinde tanımlamıştır.

Futbol küresel açıdan sosyal ve kültürel bir olgu olarak büyümekte iken, holiganizm de gerek yerel gerekse de ulusal düzeyde kendini göstermektedir (Saaij, 2007). Holiganizmle ilgili en yaygın önyargı, holiganların mesleği olmayan veya Batı’daki söylemlerle sosyal desteklerle geçim sağlayan bireyler oldukları iddiasıdır. Yoksul bireylerin bilet paraları ile ulaşım, alkol, barınma, yemek vb. ihtiyaçları karşılama şanslarının olmadığı fark edilince diğer bir deyişle “serserilik” kavramının geçerliği tartışmalı bir hal alınca diğer bir sorunlaşmaya gidilmeye çalışıldı. Holiganlar, “genelde yurttaş olsalar dahi sevgiden yoksun bir ortamda yetiştikleri için şiddet olaylarına yatkınlık göstermektedir”. Bu sosyal-psikolojik tutumun da geçerlilik durumu tartışmalı. Holiganların çoğunun güzel bir işi ve aile yaşamı olduğu biliniyor (İstanbul’da yaşamına son verilen İngiliz de bu konuya bir örnektir). Öyle ki üçerli beşerli takımlar haline gelebilen, beraber yolculuk edebilen, arkadaşlarıyla birlikte oturup bazı şeyleri paylaşabilen, barlarda bir araya gelebilen bireylerdir. Başka bir önyargı da holiganizmin “iyi bireylerde de görülebilen” çağdaşlaşmış bireyin bastırılmış hislerinin “verimli” şartlarda ortaya çıkması olarak yorumlanmalıdır. Yani bir kesim toplumsal kişiliğin derinlerinde var olan “yıkıcı yabani” hislerini futbol törenlerinde gösteriyor. Bu şekildeki bir patolojileştirmeyle, holiganizm ifade edilemez bir “metafora” dönüştürülüyor. Şu güne kadar yapılmış araştırma ve incelemelerde holiganların patolojik bir kişiliğe sahip olduğu öngörülere gün yüzüne kavuşturulamadı. İllaki bir sonuca varılacaksa holiganizmi bu önkabullere bağlı şekilde teorileştirmeye çalışmanın daha “patolojik” olduğu öngörülebilir(Şahin, 2003). Bunun yanında günümüzde holiganizm futbol alanında önlenmeye çalışılan bir olgu olarak nitelendirilmektedir (Pearson, 2005). Hatta bazı ülkelerin holiganizm ile mücadeleye ciddi anlamda ekonomik yatırım yaptıkları bilinmektedir (James, 2006).

Futbola ilişkin seyirci kavramları belli bir hiyerarşik düzene koyulduğunda; taraftarlık, taraftarlığın üzerinde fanatizm ve son olarak holiganlık gelmektedir. Sıradan bir taraftar ile fanatik ve holiganları birbirinden ayıran unsurlar, ilk olarak takıma olan bağlılık düzeyi ve bunu ifade etme biçimleridir (Arıkan, 2007). Üstünel ve Alkurt'a (2015) göre fanatik bir taraftar, takımının kazanması adına her yolu mübah kabul ederken, holigan ise tuttuğu takım kazansa da kaybetse de karşı takım ile kavga etmek için çaba göstermektedir.

Holigan ile fanatik kavramları arasındaki en önemli fark fanatiklerin holiganlara kıyasla daha az şiddet ve saldırganlık eğilimi göstermeleridir. Taraftar ise, bireyin daha çok takımını sevmesi, takımı ile arasında duygusal bir bağ kurması gibi iyi niyet barındırırken, holigan ve fanatik kavramları çoğunlukla bireyin saldırganlık dürtülerini ön plana çıkaran, bireyin daha çok şiddet, yıkım gibi olumsuz eğilimler içinde bulunması anlamına gelmektedir (Koçer, 2012). Holiganlar tam anlamıyla organize bir şekilde, fanatizmi ve takımlarına olan sadakat ve bağlılıklarını fazla ileri götürerek şiddet olaylarına karışan ve içinde buldukları durum genel manada oldukça ilkel bulunarak eleştirilen topluluklardır. Bu ikellik eleştirisinin temel dayanağı holiganların şiddete olan aşırı yatkınlıklarının sebebinin genelde şehirlerinin ya da ülkelerinin gururu için savaştıklarını düşünmeleridir; tıpkı holigan sözcüğünün 19. yüzyılda İngiltere'de ifade etmek için kullanıldığı 'kabadayı gençlik çeteleri' ya da 'sokak serserileri' gibi (Worthen, 2012). Holiganları diğer özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

- Holiganlar gerçekleştirdikleri eylemlerin neden olduğu sonuçlardan utanmaz ve pişmanlık duymazlar,
- Holiganlar, sorumluluk duygusu hissetmez ve başkalarını düşünmezler,
- Kolaylıkla yalan söyleyip, hırsızlık yapabilirler,
- Kuralları dinlemezler ve çok rahat kavga çıkarabilirler,
- Büyük bir bölümü aşırı düzeyde alkol kullanırlar,
- Holiganlar gerçekleştirdikleri eylemleri tamamen bilinçli olarak yaparlar (Acet, 2005).

Futbol karşılaşmalarında meydana gelen olaylarda holigan ve fanatiklerin payı oldukça fazladır. Ancak diğer taraftarların da şiddete olan eğilimleri nedeniyle fanatik ve holiganların çıkardıkları şiddet olaylarına karışarak, olayların daha da büyümesine sebep olmaktadır. Spor statlarında meydana gelen şiddet olaylarının son derece ciddi boyutlara ulaşması ve şehrin caddelerinde taraftarların polis ve rakip takımın taraftarları ile çatışmaları sporda öfke ve şiddeti ciddi bir olay olarak önümüze getirmektedir (Üstünel ve Alkurt, 2015).

1.7.7.5. Sabırsızlar

Genellikle müsabaka saatinden önce stada giriş yaparlar. Her şeyin bir an evvel sonlanmasını isterler, fakat maç başlayana kadar çok çabuk sıkılırlar. Bu tip seyirciler, karşılaşmanın bir an önce başlamasını ve hemen ardından takımlarının öne geçmesini isterler ve buna yönelik tezahüratlarla mesajlarını iletmeye çalışırlar (Acet, 2005).

1.7.7.6. Mekâncılar

Genellikle açık ve kapalı tribünlerin orta sahaya yakım kısımlarında karşılaşmayı seyretmeyi tercih eden taraftar grubudurlar (Acet, 2005).

1.7.7.7. Doyumsuzlar

Hiçbir başarılı gelişmeden ve neticeden memnun olmazlar. Taraftarı oldukları takım o yıl tüm kupaları kazanda bile, sezonun son karşılaşmasındaki bir yenilgi nedeniyle teknik direktörü, yönetimi ve sporcuları eleştirebilirler. Müsabaka sırasında topun hep kendi taraftarı oldukları takım futbolcuları tarafından oynanmasını isterler. Takımlarının 1-0'lık ya da 2-1'lik galip gelmelerine dahi sevinmezler. “Daha çok gol atabilirdik”, “Farklı galibiyet alabilirdik” gibi ifadelerle takımlarını eleştirirler (Acet, 2005).

1.7.7.8. Takımla Şahlananlar

Spor sahalarına karşılaşmadan saatler önce gelseler bile, taraftarı oldukları takım sahaya çıkıncaya değin sakin bir şekilde otururlar. Çoğunlukla tezahürlara katılmazlar. Fakat takımlarının sahaya çıkmaları ile beraber kendilerini kaybederler. Bu tip seyirciler, müsabaka süresince takımlarını desteklemeye ve tezahürat yapmaya çalışırlar. Takımlarının mağlubiyeti, bu tip taraftarları tezahüratlarından alıkoymaz. Çünkü onlar karşılaşmanın son anına kadar takımlarının öne geçmesini beklerler ve yalnız bırakmazlar (Acet, 2005).

1.7.7.9. Uğura İnananlar

Bu seyirci tipi, takımları art arda birkaç maç kaybettiğinde ya da takımının topları direktten döndüğünde, kendi takımlarına büyü yapıldığını ve kurşun dökmek gerektiğine inanırlar. Tuttukları takım kaybettiğinde, bazı bahanelerin ardına da saklanabilirler. Rakip takımın acımasızca oynadığını, şansın onlardan yana olduğunu, topun onları sevdiğini ifade ederler. Taraftarı oldukları takımın sportmence oynadığını, rakip takımın faul yaptığını ve hakemin de onlardan yana karar verdiğini ifade ederler. Kendilerini sakinleştirerek takımlarını da savunmaya devam ederler (Acet, 2005).

1.7.7.10. Bilmişler

Bu tip seyirciler, müsabaka başlamadan evvel öncelikle takımın nasıl kurulması gerektiğini, oyuncu değişikliği sırasında hangi oyuncunun takıma girmesi gerektiğini çevresindekilere anlatmaya çalışırlar. Teknik yönetim tarafından seçilerek oynatılan takımın yenilgiye uğraması halinde, kendi kurdukları takımın aslında yenilmeyeceği görüşündedirler (Acet, 2005).

1.7.8. Saldırganlık Kavramı

Saldırganlık kelimesine etimolojik tarafından göz atıldığında, Latince “ad” (Doğru) ve “gradi” (adım) kelimelerinden olmuştur. İngilizcede “Agression” diye söylenen kelime ileri tarafa hareket etme karşılığını taşımaktadır. Bu kelimeye karşıt anlamı olarak çıkan sözcükse “Regression”dır ve geriye gitme anlamında kullanılmaktadır. İngilizce’deki “agression” sözcüğünün çevirisi olarak kullanılan “saldırganlık”, Buss’a göre “saldırının” karşılığıdır ve bir fiili işaret etmektedir. Saldırganlık çeviri olarak kullanılan “aggressiveness” sözcüğünü dile getiren ve bir karakter özelliğini (trepte) gösterdiğini belirten Buss, saldırgan fiillerle beraber varolan öfkeyi de (anger) bir his olarak ele almaktadır(Şahin, 2003).

İlerideki kısımlarda (2.8.1 Saldırganlık Kuramları başlığı altında) açıklanacağı gibi saldırganlığın kaynağı ve ortaya çıkışı üzerine birçok farklı kuramsal yaklaşımda bulunulabilir. Örneğin psikanalizin babası sayılan Freud nasıl ki beslenme, cinsel dürtüleri tetikleyebiliyorsa, yine kendisi tarafından Birinci Dünya Savaşı zamanlarında keşfedilen ölüm içgüdüsünün, saldırganlık dürtülerini destekleyici bir rol oynadığını ortaya atmıştır (Dumitrescu, 2013). Kaynağı bir tarafa bırakılıp sonuçlar irdelenirse, saldırganlığın fiziksel veya ruhsal anlamda istenmeyen durumlara sebebiyet verdiği görülmektedir.

Saldırganlık, herhangi bir varlığın bir başka canlıya zarar vermesi olarak açıklanabilir. Saldırgan eylemler; bir cisim fırlatmaktan bir insanı yaralamaya, kendi bedenine zarar vermeye, bir kişiyi tehdit etmekten, toplum önünde küçük düşürmeye, birine küfretmekten onu yok saymaya kadar ulaşan büyük bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bir ya da birden fazla canlının fiziksel veya psikolojik olarak diğerlerine zarar vermesi saldırganlık davranışı olarak nitelendirilir. Saldırganlık sonucunda saldırganlığa uğrayan kişi ya da kişilerde bazı fiziksel ve ruhsal tahribatlar ortaya çıkar (Çolakoğlu ve Solak, 2014). Saldırganlık kavramına ilişkin olarak literatürde yer alan diğer tanımlar aşağıda sıralanmıştır:

Saldırganlık; fiziksel ve ruhsal bakımdan diğerlerine zarar vermek için, öfke, nefret ve kırgınlık dolu yıkıcı davranış şeklidir (Abay ve Tuğlu, 2000).

Saldırganlık; bireyin kasıtlı ve bilinçli olarak, sosyal çevresine zarar vermek, onları kontrol etmek, üzerlerinden hâkimiyet sağlamak gibi duygusal ve fiziksel hedefler barındıran, düzenlenmiş, devamlılığı olan bir eğilimdir (Derwent, 2007).

Saldırganlık: Doğrudan ve dolaylı sebeplere ilgili olarak aktif ve kültürel ortam tarafından saldırganca kabul gören, bireysel acı veya maddi zarar oluşturan tavırlardır. Bu açıklamaya göre kimi saldırgan tavırlar; dolaylı neticeler çıkarabilmek içinde kullanılabilir. Bu içerikle ilgili olarak “Özgürlük nedeniyle yapılan saldırı olayları” örnek gösterilebilir. Saldırganlık sporla birlikte olan sanatın içinde de değerli ölçüde görülmektedir. Boğa güreşleri, boks ve karate gibi spor alanları, şiddet içeren filmlerin içeriğini oluşturmaktadır (Şahin, 2003).

İnsanlarda saldırganlık ve şiddet eğiliminin temelleri insanın ilkel kökenlerine indirgenerek özellikle bu meyli gösterecek kadar kulübüne bağlı olan taraftar toplulukları kimi zaman ‘modern kabileler’ olarak adlandırılmaktadır (Bridgewater ve Stray, 2002). Saldırganlık dürtüsü özellikle de konu futbol olunca, birçok farklı açıdan açıklanmaya çalışılmaktadır. Bazı ülkelerde belirli dönemlerde taraftar saldırganlığı araştırmasına özellikle önem verilmesinin sebebi kimi taraftar gruplarının yasaklı aşırı milliyetçi söylemler içinde hareket etmesi ve saldırganlıklarının sebebinin bu tarz söylemlerde bulunabileceği düşüncesidir; bunun için ciddi kaynaklar ayrılarak konunun yerel bazda da olsa geniş bir şekilde irdelendiği görülebilir (Perasović ve Mustapić, 2013).

Saldırganlık barındıran davranışlara günlük hayatımızda oldukça fazla rastlanması, yaşamımızı olumsuz açıdan etkilemeye başlamıştır. Bu şekilde olumsuz davranışlarla okulda, çarşıda, pazarda, parkta, spor alanları gibi birçok alanda karşılaşılmaktadır. Saldırganlık eylemleri, toplum içerisinde huzursuzluk yaşanmasına, dostça ve kardeşçe bir hayat yaşayamamamıza neden olmaktadır. Bu olumsuz tavırlara bireyler arası iletişimdeki eksikliklerin neden olduğu bilinen bir gerçektir (Çolakoğlu ve Solak, 2014)

1.7.8.1.Saldırganlık Kuramları

Literatürde saldırganlığın oluşumuna ve saldırganlığı tetikleyen unsurları değerlendirmeye yönelik bazı kuramlar öne sürülmüştür. Saldırganlık kavramını açıklamaya yönelik ortaya atılan kuramlar aşağıda açıklanmıştır.

1.7.8.1.1. İçgüdü Kuramı

İçgüdü kuramının öncü isimleri S. Freud ve K. Lorenz'dir. Freud, 1920'de kaleme aldığı *Beyond ThePleasurePrinciple (Haz tikesinin ötesinde)* adlı çalışmasında saldırganlıkla bağlantılı düşüncelerini, ikili içgüdü teorisi kapsamında açıklamaktadır. Freud'a göre insanda birincisi yaşam içgüdü olan 'eros', bir diğeri ise ölüm içgüdü olan 'thanatos' olmak üzere iki tane temel içgüdü bulunmaktadır. Bu bakış açısına göre, ölüm içgüdüünün insanda oluşturduğu yıkıcı enerjinin azalması saldırgan davranışlar ile mümkün olmakta ve bu da tıpkı seksüel enerjinin azaltılmasının cinsel aktiviteyle mümkün olmasına benzemektedir. Freud, bunu 'katarsis' olarak adlandırmaktadır. İnsan gereksinimlerinin ortaya çıkardığı gerginliği azaltmak, Freud'a göre içgüdüünün temel işlevidir. Her ne kadar bireyde ölüm içgüdüünün etkisiyle oluşan yıkıcılık saldırgan davranışlar ile azalmakta ise de bu davranışların meydana gelmesinden sonraki zaman içerisinde bu durum tekrar etmekte ve bu yıkıcılık yeniden oluşmaktadır. Neticede Freud bireyin saldırganlığını kaçınılmaz olarak görmektedir (Freud, 1920).

Etolog Konrad Lorenz (2005), *On Aggression (Saldırganlık Üzerine)* kitabında saldırganlığı aynı türün üyelerine karşı yönlendirilmiş hayvan ve insan arasındaki çatışma içgüdüü olarak tanımlamaktadır. Bunun dışında Lorenz'e göre saldırganlık insanın doğumuyla birlikte ortaya çıkan bir güdüdür (2005). Bununla beraber bir diğeri psikanalist Freud'dan farklı olarak Lorenz, saldırganlığın türlerin lehine olan bir takım işlevleri bulunduğunu düşünen bir bakış açısına sahiptir. Freud'un kuramı saldırganlığın nedeni olarak ölüm içgüdüüne odaklanırken, Konrad Lorenz içgüdüsel saldırganlığa bir evrim ürünü olarak bakmıştır (Smith, 2008).

Lorenzsaldırıcılığın, organizmanın hayatta kalmasını ve türlerin korunma ihtimalini arttırdığını iddia etmektedir. Türün en güçlü ve en sağlıklı olanları saldırganlık sayesinde lider olarak seçilir, bunun neticesinde gelecek nesiller daha fazla kaynağa erişebilir, türün hayatta kalma mücadelesi verdiği sosyal birimde hiyerarşi belirlenerek en iyi olanlar basamağın en üstüne yerleşir. Lorenz'e göre saldırganlık değerlendirilmesi, 'kabul edilebilir' ya da 'kabul edilemez' olmak üzere iki farklı şekilde yapılabilir. Sözgelimi bireyin saldırganlığını ortaya çıkarması için savaş kabul görmeyen bir davranışken, spor tam tersi kabul edilebilir olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin sportif faaliyetlere katılarak ya da seyrederek saldırganlık eğilimlerinden arınma ihtimali bulabileceği, yaşadığımız çağda da yaygın görüştür (Lorenz, 2005).

Sportif aktiviteleri özellikle karşılaşma ve zirve sporları, saldırganlığa yönelmelerinin, bireylerin arasında kabullenilebilir bir şekilde konuşulmasına yönelik doğru bir temel oluşturmaktadır. Sportif aktiviteleri, saldırganlık hissini deşarj olması içeriğinde, bir tıkaç görevini üstlenmiştir. Sporun bu niteliğine arınma (Katharsis) işlevi denir. Saldırıcılık hissinden spor aracılığıyla temizlenmenin sonrasında, bu güç yeniden toplanıncaya kadar tekrar bir tavırda bulunma olasılığı azalır (Şahin, 2003).

1.7.8.1.2. Biyolojik Kuram

Biyolojik teori, bireyin saldırganlığına neden olabilecek, organizmada oluşan yapıları incelemektedir. Saldırıcılık üzerinde hormonların etkisinin olup olmadığını, beyinde saldırganlıkla ilgili kısımların bulunup bulunmadığını, kromozomların saldırganlığa ne tür etkileri olduğu gibi konuları araştırır. O'Connor'e (2007) göre, yürütülen deneylerden elde edilen bulgular hayvanlara seks hormonlarından testosteron verilmesinin saldırganlığı arttırdığını göstermektedir. Erkeklerin kadınlara oranla saldırganlığa daha fazla meyilli olduğunun söylenmesine sebep olarak, fetüsün erkek olması durumunda testosteronun vücutta oluşmaya başlaması ve böylece beynin oluşum sürecinde yer alması gösterilmektedir. Cinsel şiddet

suçlarından dolayı İsviçre, Almanya ve Danimarka'da hüküm giyenlere, mahkûmiyetlerinin erken son bulması ya da bitmesi için iğdiş edilmeyi kabul etmeleri seçenek olarak sunulmuştur. Bu teklife yanaşan mahkûmlar takip edilerek cinsellikle ilgili düşüncelerinin ve davranışlarının düşüş yönünde değişim gösterdiği neticede de cinsel saldırılarında azalma yaşandığı ortaya konmuştur.

Bu tarz araştırmalar elbette ki insan ilişkileriyle de karşılaştırılarak saldırganlığın biyolojik temellerinin irdelenmesinde yardımcı olabilecek araştırmalardır. Hâlihazırda yapılan araştırma ve gözlemlere göre, özellikle erkeklerin, sözgelimi futbol karşılaşmaları gibi spor organizasyonlarında gösterdikleri saldırgan davranışların temelinde erkeklikleriyle gurur duymaları ve güç gösterisine girişip takımlarını ve bundan hareketle de şehirlerini hatta ülkelerini koruduklarını düşünmelerini, biyolojik zemine indirgemek ve bir noktaya kadar evrimsel sürecin mirası olarak genlerle aktarılan davranışlar olarak açıklamak mümkündür (Kalbitzer ve ark, 2015; Dunning ve ark, 2004; Slabbert ve Ukpere, 2010).

1.7.8.1.3. Engellenme Kuramı

Saldırganlık üzerine geliştirilen birçok kuram vardır ve üzerinde en çok tartışılan ve araştırma yapılan konulardan biri de doğuştan gelen ya da sonradan öğrenilen saldırganlığın tabiiyetidir. Daha kesin konuşmak gerekirse ya birey ilk doğduğunda saldırganlık içgüdüğü ile doğar ya da zamanla şartların da zorlamasıyla bunu sonradan edinir. Bu durumda bu konuyu farklı şekilde tartışan iki taraf bulunur; bir tarafta psikanalizciler ve etologların da desteklediği, saldırganlığı doğuştan gelen içgüdüsel bir kavram olarak ele alanlar bulunurken; diğer tarafta duruma ve çevresel şartlara bağlı olarak ve özellikle de bireyin çevreyi algılama şekliyle doğrudan bağlantılı olarak saldırganlığın sonradan edinilen bir davranış biçimi olduğunu savunanlar vardır. Bu konu hakkında en popüler teoriyi 'engellenme-saldırganlık hipotezi' adı altında Yale Üniversitesi'nden Amerikalı araştırmacı Dollard ortaya atmıştır (Paisi-Lazarescu, 2014).

Saldırganlık yönelimi insanoğlunun tabiatında olan ve bireyin ne yaşta olursa olsun bir engellenme olayında verdiği evrensel bir davranıştır. Engellenme fiili şiddet hayatını iletir. Şiddet saldırganlığa neden olur. Büyük çocuklarda saldırgan tavırların buluş çağında hatta erişkinlik zamanlarına kadar oldukça dengeli bir yol izlerken daha sonraki yıllarda saldırganlık büyük ölçüde argo, hiciv ve karikatür gibi saldırganlığa dönüşür. Saldırgan tavırların bireye eklenmesinde üç zemin: aile, medya araçları ve önlenmedir. Çocukların ilk ve en değerli modeli aile fertleridir. Bu bireylerin saldırganlık da içinde olmak üzere her türlü tavırları çocuk tarafından taklit edilir ve daha sonraki zamanlarda psikolojik bozukluklara neden olur. Ayrıca yaş ilerledikçe aktif çevre genişler. Bunun en ucunda, tüm evreni odamıza kadar sokran medya organları yer alır. Bir sporcuya yapılan faulü hakemin fark etmemesi, bu futbolcuyu, aynı tavrı yinelemesi hususunda cesaretlendirir. Bu karşılaşmanın medya üzerinden yayınlanması halindeyse, hakeme belli etmeden karşı oyuncuya faul yapma gibi saldırgan tavrın çok daha büyük bir kitle tarafından taklit edilmesi olasılığını ortaya çıkarır (Şahin, 2003).

Yale grubunun bu düşüncesi daha sonra Miller ve arkadaşları tarafından eleştirilmiştir. Miller ve arkadaşları engellenmenin her zaman saldırgan tutumlara neden olmadığını savunmaktadır. Şayet engelleyen güçlü bir kişiye, bu kişiye karşı saldırgan eylemlerde bulunulmayabilir, başka davranışlarda sergileyebilir ya da saldırganlıkla bastırabilir. Bu fikir, Berkovitz'ın engelleme teorisinin tekrar değerlendirilmesine sebep olmuştur. Berkovitz'e göre engellenme, öfke ve nefret uyarılmışlık düzeyinin artmasına yol açabilir. Öfkeli eğilimler hemen saldırganlık davranışının sergilenmesine yol açmayabilir. Zira engellenen birey, hemen saldırgan davranışlar sergileyecek olursa ceza alacağını düşünebilir ve çevre koşulları uygun olana kadar saldırgan eylemlerde bulunmayarak şartların uygun olması halinde saldırgan davranışı sergiler (Acet, 2005).

1.7.8.1.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Artık neredeyse bir klişe haline gelen, çocuğa büyüme sürecinde nasıl davranılırsa ya da çocuk ailesinden nasıl görürse kişiliğinin de ona göre şekilleneceği düşüncesi bir bakıma sosyal öğrenme kuramının çekirdeğini oluşturmaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre birey, saldırganlığı insani gelişim sürecinin bir parçası olarak büyüme evresinde öğrenir. Sosyal öğrenme süreci, oldukça geniş sosyal objelerin yanı sıra uyarıcı – tutarsız saldırgan tepkilerin de sıklıkla karşılaştığı bir süreç olması dolayısıyla sadece olumlu bir öğrenme evresi değil aynı zamanda da saldırganlık gibi özelliklerin edinilebileceği bir evredir. Buna göre saldırganlık oldukça erken yaşlarda oluşmaya başlar ve sürecin de birçok farklı değişkene bağlı olması ve karmaşıklığı dolayısıyla nicel ve nitel anlamda insanlarda farklı türde saldırgan tutumların oluşumuna sebep olur (Kashapov ve ark, 2016).

1.7.9. Şiddet Kavramı

Kavram olarak şiddet, insanın ruhsal ve fiziksel bütünlüğüne yapılan her türlü maddi ve manevi olumsuzluğu ifade etmektedir. Güç ve saldırganlık kavramları ise bu olumsuzluğun temelinde yatan nedenlerdendir. Güç ve saldırganlık kavramlarının şiddetle doğrudan ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Gücün birey, grup veya toplumsal çerçevede zarar verici boyutta saldırgan bir eğilimle gerçekleştirilmesi şiddeti ifade etmektedir. Kavramların birbirini takip edencesine hareket etmesi şiddeti oluşturur. Bu açıdan şiddeti tanımlarken karşılaşılan zorluklar, saldırganlığın boyutu ve özelliğinden ortaya çıkmakta, böylelikle saldırganlık bazen bireysel boyutta içgüdüsel gerçekleşirken, bazen de toplumsal boyutta kolektif bir etkileşimin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ayan, 2006). Taştan'a (2009) göre, modernleşme beraberinde toplumsal yapı içerisindeki kural ve normları daha çok içselleştirerek sosyal uyumu gerçekleştireceği yerde, kural dışılık ve normsuzluğun artış göstermesi, şiddet kavramının sosyolojik boyutu kapsamında daha çok araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Sosyologlar tarafından şiddet kavramı, toplumsal dinamikler kapsamında makro düzeyde incelenmelidir.

Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Büyük Türkçe Sözlük (Türk Dil Kurumu, 2017) incelendiğinde 'şiddet' sözcüğünün dilimize Arapçadan girdiği görülmekte ve bu noktada bizi ilgilendiren iki farklı tanımı göze çarpmaktadır. Birincisi sözlükte de birincil tanım olarak verilen 'bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik' iken diğer bir tanım ise 'Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanımı' şeklinde belirtilir ve özellikle şiddet olaylarını kapsayan bir tanımlamadır.

Şiddet kavramı en basit tanımıyla, yalnızca bedene ve mala yönelik eylemleri ifade etmektedir. Geçmişte bakıldığında şiddet kavramının tanımı; yalnızca fiziksel yaralanma ve mala yönelik eylemler değil, bireyin etnik yapısı ve dini kimliklerine, cinsiyetine ve benzer kişiliğine yönelik tehditleri de barındırmaktadır (Gökulu, 2008). Bu kapsamda şiddetin duygusal, fiziksel, cinsel, sözlü, ekonomik ve politik çeşitlerinden söz edilebilir (Demirel, 2013). İnsanlığın varoluşuyla birlikte karşımıza çıkan şiddet olgusu, çeşitli bireysel ve toplumsal öğelerle beraber karmaşık bir düzeni ortaya koymaktadır. Dolayısıyla şiddet kavramını tanımlamak ve ortaya çıkarmak kolay değildir. Şiddet olgusu, çok farklı boyutlarıyla günümüzde hem bireysel hem de sosyal olarak sık sık karşımıza çıkan bir durumdur. Sosyologlar, şiddet kavramının toplumsal ilişkilerin değişkenleri kapsamında bütüncül bir açıdan en iyi şekilde inceleneceğini savunmaktadırlar. Zira çatışmalar çoğunlukla birbirleri ile iletişim içerisinde olan birey ya da gruplar arasında gerçekleşmektedir (Taştan, 2009).

Şiddet eylemleri, bireysel ve sosyalfaktörlerin bir arada şekillenmesiyle oluşmaktadır. Bireysel düzeyde meydana gelen şiddet olayları, bireyin içinde yer aldığı toplumsal şartlardan ayrı değerlendirilemeyeceği gibi bireyin karakter özellikleri ile toplumsal düzeydeki şiddet vakalarının da birbirinden ayrı değerlendirilemeyeceği ifade edilebilir. Böylelikle sağlıklı bir toplumsal düzen içerisinde gelişimini tamamlayan bireylerin sağlıklı toplumsal bir yapı oluşturacağı, toplumsal şartların yetersizliği halinde ise sağlıklı bireylerin gelişim göstereceği ve bu durumda bireylerin doğal ve toplumsal çevre içerisinde saldırgan tavırlara ve şiddet eğilimlerine zemin hazırlayacağı düşünülebilir (Ayan, 2006).

1.7.9.1.Şiddet Kavramının Kuramsal Temelleri

Şiddetle ilgili teorik yaklaşımlar Simmel'in çatışma kuramı kapsamında tartışılmaktadır. Simmel çatışma kuramını, çağdaş kültürel yapının boyutları kapsamında değerlendirerek, kent ve kültür bağlamında incelemiştir. Simmel'e kadar geçen süreçte sosyoloji kuramcıları, çoğunlukla toplumu, bütünlükçü bir bakış açısıyla betimleyerek, sosyal düzeni oluşturan bireyleri totalin dışında bir varlık alanı olarak görüp, toplumsal kurumların bireysel benlik oluşumunda yer alan önemli görevine değinen pozitivist ve yapısal yaklaşımı savunmaktaydı. Birey ise Simmel açısından, birçok farklı etmenin kesişme noktasıdır. Zira birey de tıpkı topluma benzer şekilde bir "çokluk"tan gelme durumudur. Toplum ve birey karşılıklı olarak birbirinden etkilenmekte, birbirini dönüştürmekte ve durmaksızın tekrar tekrar inşa etmektedir. Dolayısıyla toplum kavramı da birey kavramı da sosyolojik bakımdan temel kavram niteliği taşımazlar, araştırılması gereken tek alan bireyin toplumu, toplumunda bireyi dönüşüme uğrattığı "karşılıklı etki" alanıdır (Taştan, 2009).

Günümüze, özellikle futbol holiganlığını ayrıntılı irdelemek adına Avrupa'da teorik yaklaşımlar içeren birçok çalışma yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Söz konusu futbolda şiddet yaklaşımları aşağıda açıklanmıştır.

1.7.9.1.1.Harrington'un Raporu

John Harrington çağdaş futbol anlayışı içerisinde şiddeti ele alan ilk yayınlardan sahibi İngiliz psikiyatristidir. Yeni bir toplumsal olgu olan şeyi ortaya atmaya çalışan ilk ciddi çalışma olarak dikkati çeker. Harrington'un çalışması soru-cevap şeklindedir ve futbol karşılaşmalarında doğrudan gözleme dayanır. Polis ekibi, sağlık personeli ve taşıma operatörünü de içinde barındıran, olayın içinde bulunan gruplardan elde edilen ek bilgilerde yer almaktadır. Bunun yanında, Sun gazetesi aracılığıyla gerçekleştirilen bir kamuoyu araştırması da bulunmaktadır. Elde edilen bulgulara göre; katılımcıların %90'ı futbol holiganlığının artmakta olduğunu ve önemli bir problem halini aldığını düşünmektedirler. Bu durum ise polis yetkilerinin düşünceleri ile çelişmektedir. Bunların yaklaşık olarak yarısı futbolla ilişkili şiddetin

yükselmediğini aksine düştüğünü belirtmektedirler. Harrington'un raporuna göre, onun ilkesel olarak, kişisel patoloji ve fanatiklerin yerleştiği yerde oluşan ani uyarıcıya verdiği tepkiler üzerinde durması dikkat çekicidir. Grup dinamiklerinin daha geniş toplumsal etkenlerine az miktarda dikkat gösterilmesinin yanında, kontrol kaybı ve olgunlaşmama gibi terimler oldukça sık kullanılmıştır (Carnibella ve diğerleri, 1996).

1.7.9.1.2.Lang' ın Raporu

Bu araştırma ekibin, spor konseyi başkanı Sir John Lang tarafından çalışmalarını sürdürmüş ve 1969 yılında rapor yayınlanmıştır. Bu ekip, futbol federasyonları ve liglerinden, içişleri yetkilisi, polis kuvvetleri, İskoç yetkili ve futbol oyuncusu ve menajer temsilcilerinden oluşmuş, ancak hiçbir psikiyatrist, sosyolog ve akademisyen yer almamıştır. Kendi tasarımını, kompozisyonunu ve referans sistemini oluşturması kendisine bırakılmış ve futbol karşılaşmalarında meydana gelenler haricindeki olaylarla ilgilenmemiştir. Daha büyük toplumsal sorunlar dikkate alınmayarak, futbol alanları bu tanımların dışında yer almıştır. Çalışma ekibi üçüne özgü vurgu yapılan yirmi üç tavsiye kararı almıştır. Bu kararlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Futbol kulübü ve polis arasında en yüksek düzeyde beraberlik sağlanması,
- Hakemin aldığı kararların kesin bir şekilde herkes tarafından kabul görmesi,
- Uygun yerlerde koltuk tahsis edilmesi (Carnibella ve ark., 1996).

Lang'ın raporunda en çok göze çarpan durum, o dönemde bile daha, anlaşılır şekilde dahi açıkça ifade edilemeyen bir soruna çözümler bulmaya çalışması açısından bir ilk olmasıdır. Elde problem tablosunu gösteren bir veri yoktu ve yaralanmalar, yakalama vb. temel istatistikler bile raporda yayınlanmamıştı. Suçlu davranışı ile basit yanlış davranış arasında hiçbir farklılık verilmemişti ve birçok insan katı gerçeklerin görünüşlerini germeye çalışan düşüncenin örnekleri ile ilgili

yorum yaptılar. Söz gelimi, fanatikler arasında alkol kullanma eyleminin sıklığı tespit edilmeden, şu şekilde bir ifadeyle karşılaşmaktayız: Alkol tüketiminin, kalabalık içerisinde yanlış eylemlerde önemli bir etken olduğuyla ilgili hiçbir şüphe yer almamaktadır (Carnibella ve ark., 1996).

1.7.9.1.3.Ian Taylor'un Yaklaşımı

Hem Harrington'un hem de Lang'ın raporların eleştirisi ve Ian Taylor'un da ilk defa sosyolojik analizler sunduğu, futbol holiganizmiyle ilgili çeşitli teorik yaklaşımlar geliştirdiği kritiklerdir. Marksist açıdan hareketle, futbolun ortaya çıkmasıyla, spor kendi içerisinde değişen yapısını gösterdiğini, özellikle de çalışan sınıf, yerel kulübün değişen rolünü tartışmaktadır. İkinci dünya savaşıyla birlikte profesyonel futbolun artış göstermesiyle, yerel kulübün rolü, çok daha az bir toplumun parçası olmuş ve seyirci kitleyi hedef alan daha ticari bir spor şeklini almıştır (Carnibella ve ark., 1996).

Taylor, işçi sınıfının 19. yüzyılın sonlarına doğru gelişen, boş zamanla birleşen geleneksel hafta sonunun, genel bir çöküşün parçası haline geldiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu gelişmeler yalnızca futbolu değil, bununla birlikte grup etkileşimini, kırbaç yarışı ve hatta okçuluğu dahi kapsamaktadır. Bu nedenle tribünlerdeki şiddet, doğrusu erkeksi ve kabilelerdeki gibi etkenlerle beraber, geleneksel hafta sonunu tekrardan inşa etmek adına, herhangi bir tesire maruz kalmayan işçi sınıfı gençlerinin girişimi olarak görülebilir. 1970'li yılların başında derlenen Taylor'ın yazıları içinde, futbol kulüplerindeki elerkinin kaybı üzerine dikkat çekilmektedir. Yalnızca zengin işadamları tarafından idare edilen kulüplerde bir artış yok, bunun yanında kendilerini destekleyen yerel topluluklardan uzaklaşmalara sebep olan süper starların buldukları konumlarda yükselmesinde ve oyuncuların aldıkları tutarlar üzerinde artış olmaktadır. Fanatiklerin yaşadığı yabancılaşma, Taylor'un ifadesiyle birçok işçi sınıfı toplumunun bozulması ve işçi piyasasında meydana gelen değişimler sonucunda çalışan sınıftaki bölünmenin daha genel bir soğuma ile kötüleşmesidir. Bu nedenle, futbol müsabakalarında karşılaşılan şiddet, kısmen işçi sınıfının

değerlerindeki düşme, özelde de seçkin kesimin oyunu yeniden ele geçirmek adına yapılan girişimler dolayısıyla ortaya çıkmıştır (Carnibella ve ark., 1996).

1.7.9.1.4.Alt Kültür Teorileri

Birmingham Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Merkezi'ndeki sosyologlar tarafından, alt-kültür çeşitlerinde futbol fanatiklerinin sergiledikleri davranışları algılamaya yarayan yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Bilhassa John Clark ve Stuart Hall özel alt kültür biçimlerinin, genç ve çalışan sınıf mensuplarının, özellikle de erkeklerin, yaşamlarında ikincil boyutta yer alan çatışmaları, tekrar çözüme kavuşturmalarına imkân sağladığını ileri sürmüştür. Bunun yanı sıra çalışan sınıfa mensup olmak da, ikincil bir anlam ifade eder. Savaş sonrası alt kültürler, TeddyBoys ve Rockers, Skinheads, son dönemlerde de Glamrock, Punk House gibi olanlar, yapısal ve maddesel sorunları çözüme kavuşturmak adına, simgesel girişimlere örnek gösterilmektedir. Clarke'a göre, aynı zamanda Britanya'daki futbol holiganlığının ilk örneklerinden olan Skinheads, çalışan sınıfa mensup olanların kotlarına ve botlarına, ırklarına, özgüvenlerine ve dayanıklılıklarına vurgu yapan tarzıyla adeta işçi sınıfı geleneklerinin parodisi gibidir (Carnibella ve ark., 1996).

Clarke için, tamamen sembolik tarzlara ve şiddet barındıran tavırlara olan bağlılıkla, topluluğun akıl almaz bir biçimde iyileşmesi adına gerçekleştirilen bir girişimdir. Skinheads öncülüğünde aleni biçimde gerçekleştirilen işçi sınıfı değerlerinden kaçış ve yukarı doğru hareket ile ilişkisel şekilde Mods vb. öteki alt kültürler, dikkatli ve ince bir görünümdeki kendi ortak toplumsal karakterlerini çözümlenmenin bir aracı olarak, oldukça değişik bir tarz benimsemişlerdir. Fakat bu doğrultuda, bazı kişilerin bunlardan birini diğerine çözüm alternatifi olarak seçmesinin sebeplerini anlamamıza yarayacak çok az şey var. Clark'ın çalışmasında Skinheads ile birlikte öteki futbol holiganlarını anlayabilmek adına, giderek ticari bir oyun kalıbına gelen duruma karşı, işçi sınıfının yaşadığı yabancılaşmaya yapılan vurgu ile beraber Ian Taylor'ın ifade ettiğinden farklı bir şekilde, sosyo-politik çözümlenmeler içermeye zorlanmıştır. Fakat Clarke için, çalışan sınıfın genç kuşakları, futbolla ilişkili geleneksel bağları miras almalarına rağmen bu eylemleri

ile uyum içinde olan, söylenmeden anlaşılan toplumsal kontrolleri devralmakta başarısız olmuşlardır. Şiddet, kendi atalarının takımlarına olan bağlılıklarını ifade ederken izledikleri yöntem olmuştur. Sorunlar, İngiltere'nin sınıfsal düzeni içerisinde oluşan geniş çaplı değişimleri yansıtan kuşaklar arası değişkenlerden kaynaklanmaktadır. Futbol her geçen gün artan bir biçimde, alt kültür yapısı ve etkinliğin ilgi merkezi haline geldikçe, statta hareketleri oyunun niteliğine bağlı olarak pek çok açıdan kendini göstermiştir (Carnibella ve ark., 1996).

Onların kendi ortak faaliyetleri ve organizasyonları oyunun kendisine benzer bir form ortaya koymuştur. Ancak kendi durumları bakımından, saha içerisinde değil de tribünde ortaya çıkan bir yarışma formuna dönüşmüştür. Birbirleri ile rekabet ve çatışma türleri, saha içerisindeki fiziksel mücadele ve çarpışma ile aynı duruma gelmiştir. Sahada kazanma veya kaybetme gerçekleştiğinde, stadyumlarda bölge kazanılıp kaybedilir. Bu durumda, takımların aldığı sonuçtan daha da önemli olarak benzer şekilde, sürekli tekrarlayan şarkı ve sloganlarla, takımlarına destek olup, takımın ayakta kalmasını sağlayarak cesaretlendirip ve rakiplerinden ayırarak oyunun kendisine müdahale etmek anlamına gelen çabayı ifade etmektedir. Fanatik taraftarlar arasında gelişen şiddet, oyuna dâhil olmanın bir yöntemidir. Ayrıca tribünleri de buna dahil etmek, sahadaki oyunun bir devamı niteliğindedir. Fanatikler ve takımları arasında bu yakın iletişim konusunda Clark tarafından yapılan vurgu önemlidir. Futbolda şiddeti, o dönemlerde özellikle takımların gerçek destekçileri olmayan fakat futbol müsabakasının gerçekleştiği atmosferi kendi saldırgan hayat tarzına uygun olduğu düşüncesiyle kullanan bireylerce gerçekleştirildiğini savunan birçok yorumcu bulunmaktadır. Clark tarafından fanatik eylem ve konuşmaların detaylarına ilgiyi çekmeye çalışan yaklaşım, Ian Taylor'ın daha kurgusal olan kuramından ileriye dönük atılmış ciddi bir adımı ifade eder. Bu bakımdan incelendiğinde, aralarında Peter Marsh ve Oxford School Ethogenic yaklaşım olarak bilenler tarafından uygulanan çalışmalar, geniş çapta, daha açıklayıcı sosyolojik yaklaşımlar sağlamıştır (Carnibella ve ark., 1996).

1.7.10. Spor ve Şiddet

Spor kavramı ile ne kadar uyuşmayan bir kavram olsa da, yaşadığımız çağda spor şiddet kavramları ile birlikte anılır duruma gelmiştir. Norbert Elias'a göre spor, çağdaşlaşmanın kendine has bir olgusu halini alması dolayısıyla şiddetin azaltılmasında kullanılacak bir etken olmalıdır. Fakat son dönemlerde spor dünyasında gerçekleşen birçok olumsuz durum incelendiğinde, günümüzde spor içerisinde şiddetin yer almayacağını söylemek çok da mümkün değildir (Özsoy, 2011).

Farklı açılardan ele alındığında, sporun insan hayatında çelişkili bir yeri olduğu söylenebilir. Spor bir yandan insan hayatını ve toplumsal yaşamı doğrudan ya da dolaylı şekilde olumlu anlamda etkilerken, diğer yandan karakteristiği gereği toplumsal sorunların yansımalarının vuku bulduğu ideolojik değerlerle ilişkili olduğundan şiddete de yol açabilmektedir (Williams ve Neville, 2014). Taraftarlar ve seyirciler birçok farklı nedenle şiddete yönelebilmektedir. Bunlar arasında tartışmalı hakem kararları, skorda meydana gelen tartışmalı değişimler ya da sahada oyuncular arasında gerçekleşen saldırganlık ve şiddet olayları başı çekmektedir ve şiddet olaylarını tetikleyici etkileri gözlenmektedir. Bunlar dışında elbette ki kışkırtıcı hareketlerde bulunulmasına yol açacak kadar büyük ölçüde rekabetin ya da zaten ortaya çıkmış olan şiddet olaylarına polis tarafından körükleyici müdahalelerde bulunulmasının da olayları artııcı yönde tesirleri olduğu belirtilmektedir (Adang, 2011). Bütün bunların ötesinde barış, dostluk, kardeşlik vb. temeller üzerinde kurulduğu düşünülen sporun şiddet olaylarıyla anılmasının önüne geçilmesi nasıl ki kültürel ve toplumsal değişimlerle mümkünse, bunları anlayabilmek ve çözümlemek adına da sosyo-kültürel temellerin gözden kaçırılmaması gereklidir.

Engellenme, içgüdü, irade, çevredekilerin hareketleri, kişilik, medyanın tavrı, hatta oyunun kuralları gereği var olan temas seviyesi gibi sebeplerin yanında yaşadığımız toplumun kendisi de saldırganlığın ve bundan kaynaklı ortaya çıkan şiddetin sorumlusu olarak gösterilmektedir (Abbasi-Bakhtiari, 2012). Bu konudaki görüşlerden biri geleneksel olarak erkek işçi sınıfına hitap eden futboldaki ticarileşme, endüstriyelleşme vb. değişimler yüzünden taraftarların oyuna

yabancılaştıkları ve şiddet gibi etkilerin temellerinin burada aranması gerektiğini belirtmektedir (Spaaij, 2007).

Sporda şiddet, sportif yarışma veya karşılaşma sırasında bahsi geçen olaya dâhil olan öğelerden bir ya da birkaçının sosyal, biyolojik veya psikolojik etkenlerden etkilenerek, spor branşına özel olarak belirlenen kuralları çiğneyerek, karşısındakine zarar vermek veya bir hedefe ulaşmak için gerçekleştirdiği sözlü ya da fiziksel davranışlar olarak nitelendirilmektedir (Dervent, 2007).

Sporda vücut temasının yoğunluğunun artmasıyla beraber şiddet yanlılarının görülme olasılığı da artar. Şiddetin görülmesine en çok fırsat verenler arasında “kişisel mücadele sporları” (Dövüş sporları) yer alır. Yakın vücut teması, bu takıma dâhil olan boks, güreş, judo, kick boks, tekvando tarzı sporların yapısında vardır. Bu sebepten dolayı şiddet izlenimini yansıtan davranışlar da en sık olarak bu spor dallarında gözlenir (Şahin, 2003). Literatürde yer alan araştırma bulguları da temas sporlarına katılan bireylerde şiddet eğiliminin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Kreager, 2007). Vücut temasına belli ölçülerde onay veren ve topla oynanan bu takım sporları (Futbol, hentbol, basketbol) ikinci takımın içerisinde. Atletizm, tenis, bisiklet, golf tarzı sporlardaysa bu şekilde bir temas yoktur. Ancak bu durum, bu tarz sporlarda şiddetin olmayacağı ifadesini de getirmez. Sözgelimi koşu esnasında kendisini geçen yarışmacıyı formasından çekme ya da bisiklet yarışı sırasında rakip yarışmacıyı düşürme gibi olaylarla karşılaşılabilir. Ayrıca şiddeti yalnızca karşılaşma da sınırlandırmamak gerekir. Antrenman ve karşılaşma sona erdikten sonra da şiddetli tavırlar sergilenebilir (Şahin, 2003).

Kişisel mücadele sporlarında uyulması gerekenleri bilmeyen biri, boksta rakibin suratına puan alma amaçlı atılan yumruklarıya da benzer şekilde tekvandoda rakibin göğsüne vurulan tekmeyle şiddet şeklinde değerlendirir. Gole yürüyen rakibe yapılan faulü her seferinde şiddet olarak anlamlandırmak doğru olmaz. Hiçbir mücadeleye kalkışmadan rakibin galip gelmesine fırsat tanımak, spordaki rekabet anlayışına ve sporun ruhuyla bağlaşmaz. Müsabaka ve rekabet koşulları altında, rakibin kendi hedefine ulaşmasını önleyen ve uyulması gerekenler içinde kalan hareketleri, şiddetten ayırmak gerekmektedir (Şahin, 2003).

Taraftarlık ve fanatizm sonucu sporda ortaya çıkan şiddet olaylarını bir alt kültür olarak toplumsal boyutuyla incelemek mümkündür. Her alt toplumsal grupta karşılaşılan fanatizm ve taraftarlık neticesinde karşılaşılan alt kültürün farklı değer yargılarını ve eylem şekillerini içselleştirerek diğerine yönelik gerçekleştirilen şiddet olaylarını meşru kılabirler. Kuşkusuz futbol da fanatiklerin şiddet eylemlerinde grup ve kitle psikolojisinin etkisi büyük olabilir; fakat fanatizmin yarattığı ötekine karşı duyulan nefret ve öfkenin şiddeti meşrulaştırdığı göz ardı edilmemelidir (Gökulu, 2008: 150). Seyircilerin ölçüsüz davranışları, hakemin takımları aleyhine yanlış karar verdikleri düşüncesi, rakip takım taraftarlarının kendilerine kural dışı müdahaleleri, kasıtlı yapılan eylemler, sporcuların şiddet içerikli eylemlerde bulunmalarına neden olmaktadır. Seyircilerin şiddet içerikli davranışlarda bulunmasında ise sporcuların kendilerine yönelik kışkırtıcı davranışları, hakemin kendi takımları aleyhlerinde hatalı karar verildiği fikri, rakip takım taraftarlarının kendi takım taraftarlarına kural dışı müdahaleleri etkili olmaktadır (Tanrıverdi, 2012).

Sporda şiddet bireyin veyahut kitlelerin toplumsal koşullarından ayrı değerlendirilmemelidir. Sportif faaliyetlerde şiddetin sebepleri, şiddetin vuku bulduğu alanlar ve şiddet eğilimi gösteren kişiler her toplumsal düzen içerisinde çeşitlilik arz edebilir. Sporda şiddet içeren tutumlar oyun kurallarının çiğnenmesi, saldırganlık, küfür, fiziksel zorlama, sportmenliğe aykırı hareketler sergileme, şike, teşvik primi, doping vb. farklı biçimlerde gözlemlenmektedir. Sporda şiddet üzerine bir toplumda değerlendirmeler yaparken, o toplumun şartları ve nitelikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla sporda şiddete eğilimli olma ya da sporda şiddete bakış açısı toplumdan topluma farklılık gösterebileceği gibi, aynı toplum bünyesinde değişik kesimlerce de bu noktada farklı tavır ve davranışlarla karşılaşılabilir. Söz gelimi, cinsiyet, medeni durum, yaş, meslek, eğitim, aylık gelir, taraftarı olunan takım vb. unsurlar bakımından bireylerin sporda şiddete dair tavır ve davranışları çeşitlilik gösterebilir (Özdemir ve Mercan, 2006).

Sporda meydana gelen saldırganlık ve şiddet olaylarının aktarılma ve yorumlanma şekli zaman içinde değişiklikler göstermiştir ve bu da zamanla yapılan araştırmaların ve bakış açılarının değişimi düşünüldüğünde normal karşılanabilir.

Eskiden holiganlık ve holiganların sergiledikleri davranışlar zamanın medyası tarafından kaotik olması ve toplumsal düzeni bozucu özellikleri açısından ele alınmaktaydı. Daha sonraları ise bu düşünce değişime uğradığı belirtilmekte ve yeni medyanın, eskisine nazaran, çıkan olaylara daha rasyonel ve anlamlı bir bakış açısıyla yaklaşmaya başladığı vurgulanmaktadır. Sözelimi saldırganlık ve şiddetin, içerisinde belli oranlarda kurallara tabii şiddet içeren buz hokeyi, Amerikan futbolu veya boks gibi sporların içerisinde oluşması, yeni medya tarafından sporun kuralları çerçevesinde performans için gerekli olarak yorumlanabilmektedir (Radmann, 2011).

Şiddet ve onun toplumsal boyutları çalışmanın konusu bakımından incelendiğinde; şiddet kavramının sınırlarındaki genişleme gösteriyor ki fanatizmin boyutlarının yalnızca fiziksel yaralamalarla sınırlı değildir. Dolayısıyla; sporda şiddet olayları fiziksel yaralanmaların yanında sözlü şiddet eylemlerini de kapsamaktadır. Rakipler ve taraftarlara yönelik köken, inanış, renk ve yaşam tarzı gibi bireysel özelliklerini aşağılayan her türlü sözlü saldırı biçimi şiddet olarak nitelendirilir. Bu noktadan değerlendirildiğinde; rakibi ötekileştiren her türlü alaycı, aşağılayıcı ve tehdit içerikli ifadeler yer veren futbol haberleri de şiddet kapsamında değerlendirilir (Gökulu, 2008).

1.7.10.1. Futbolda Şiddet

Şiddet olgusu çok farklı boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde bireysel ve toplumsal açıdan oldukça sık karşımıza çıkan şiddetin başlıca örnekleri; eziyet, korkutma, sindirme, yaralama, öldürme, cezalandırma ve başkaldırı şeklinde her toplumda farklı boyutlarda sürekli olarak sürmektedir. Gerçek hayatta saldırganlık ve şiddet olaylarının çoğu zaman birbirlerini tanıyan birey ya da gruplar arasında meydana gelmektedir. Kendisiyle aynı şartları barındıran bireylerin, grup olmanın beraberinde getirdiği güvenle birlikte hareketlerinde sapma meydana gelmesi ve şiddet olaylarına eğilim göstermesi günümüzde olağan durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Meydana gelen bu durumlar fanatizmin şiddete zemin oluşturması şeklinde de anlaşılabilir. Çoğunlukla toplumsal nedenlerden kaynaklanan problemlerin dışa vurumu şeklinde ifade ettiğimiz fanatizm ve şiddet,

önemli bir toplumsal problemdir (Ayan, 2006). Spaaij (2008) yaptığı araştırmada özellikle futbolda taraftar, şiddetin geçmişten beri gelen bir sosyal olgu olduğu üzerinde durmuştur.

Sporun bir branşı olan futbol, beraberinde şiddet eylemlerinin de ortaya çıktığı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddetin düzeyi ülkelerin birbirlerine savaş açması kadar büyük boyutlara ulaşmış, yüzlerce insanın futbol müsabakaları sebebiyle ortaya çıkan olaylarda yaşamını yitirmesine ya da yaralanmasına zemin hazırlamıştır (Arıkan, 2007). Üstünel ve Alkurt'a (2015) göre, sporun temelinde yer alan sevgi, saygı, dayanışma, paylaşma, dostluk, kardeşlik gibi değerlerin de futbol maçlarında ortaya çıkan şiddet ve çatışmalar nedeniyle toplumsal güvenliği olumsuz açıdan etkileyerek bir risk meydana getirmektedir. Sporun temelinde yer alan rekabet duygusunun, kazanma hırsının ve taraftarlık psikolojisinin oyun vurgusuna ağır basması nedeniyle toplumu tehdit edecek düzeylere ulaşan şiddet eğilimleri ortaya çıkmaktadır.

Taraftarın şikâyetçi olduğu ya da memnuniyetsizlik halini göstermenin yollarından biri de şiddet ve düzensizliğe neden olmaktır. Devlet, kulüp ve federasyonların önlemeye çalıştığı konulardan biride bu durumdur (Or, 2009). Özen ve diğerlerine (2013) göre, son günlerde futbolda giderek artış gösteren şiddet olayları; hem ülkemizde hem de dünya genelinde büyük çapta taraftar ve izleyici olayları karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde ki ve dünya genelinde gerçekleştirilen müsabakalarda herhangi bir nedenle çeşitli problemler yaşanmakta ve bunun sonucunda da maçlara ara verilmekte veya tatil edilmekte, stat içerisinde veya dışında ciddi şiddet olayları meydana gelmektedir.

Bazı araştırmacılara göre futbolda şiddet temel olarak 'iyi takım-kötü sonuç' çelişkisinden kaynaklanmaktadır. Birey, kişilik algısında takıma ait sembolleri büyüttükçe bu çelişki de artmaya devam edecektir. Birey, çelişkinin artması ve dolayısıyla da baskının artmasıyla bu çelişkili durumu çözme arayışında uygun yüklem kaynaklarına meyletmeye başlayacaktır. Dolayısıyla futbolda şiddet; bireyin, bilinçli ve isteyerek toplumsal çevresine psikolojik ya da fiziksel açıdan hasar verme amaçlı bir eylemde ise, saldırgan davranış göstermeye dönük olan ve kısmen devamlılık özelliği barındıran bir meyli ifade eder. Örneğin, rakibin gole

gitmesini engelleyen bir faulün her şart altında saldırı olarak algılanması yanlıştır. Hiçbir müdahale girişiminde bulunmaksızın rakip takımın kazanmasına müsaade etmek ile sporda rekabet koşulları dâhilinde, rakibin hedefine erişmesini engelleyen ve kurallı davranışları, saldırgan davranışlardan ayırt etmek gerekmektedir (Karagözoğlu ve Ay, 1997).

1.7.10.2. Futbol Taraftarlarında Şiddet

Spor alanlarında kimi zaman kötü olayların yaşandığı bilinmektedir. Buna neden olan kimi zaman atılan bir gol, maç sonunda yaşanan gerginlikler, olumsuz bir tezahürat, din ve mezhep ayrılıkları, ülkeler arası çekişmeler, yöresel problemlerdir. Bazen taraftar kaynaklanmasa da tribünün çökmesi ya da panik sonrası meydana gelen kazalar da ölümlerle sonuçlanabilmektedir. Taraftar kaynaklı olaylara bakıldığında, dünya spor tarihinde fanatizmin beraberinde getirdiği birçok şiddet olayı göze çarpmaktadır. Örneğin; futbolda oldukça fazla karşılaşılan taraftar şiddetiyle beraber, futbolun İngiltere’de ortaya çıktığı ve oyuna ilişkin tüm olumsuz durumların orijinal isimleri ile dünyaya yayıldığı belirtilmektedir. Fanatizm ve holiganizm günümüz de İngiliz hastalığı olarak tanımlanmaktadır. Bu durumlardan dolayı futbol müsabakalarında çeşitli olumsuzluklar meydana gelmekte, buna bağlı olarak da statlarda yaralanma, ölüm veya psikolojisi bozulan insanlarla karşılaşmaktadır (Özsoy, 2011; Özsoy, 2013).

Başta İngiltere’de olmak üzere futbolda taraftar şiddetine birçok ülkede oldukça fazla rastlanılmaktadır (Koçer, 2012). Dünya genelinde birçok ülkede futbol karşılaşmalarında taraftarların sebep olduğu şiddet içerikli eylemlere, fiziksel zarar verme amacı güden, davranış sınırlarını aşmış, kontrolsüz davranışlara ciddi boyutlara ulaşmıştır (Arslan, 2013: 91). Geçmişte çoğunlukla fanatik ve holiganların sebep olduğu saldırgan eylemler oldukça sık görülürken, günümüzde genel taraftar gruplarında şiddete meyilli olduğu gözlenmektedir. Kuşkusuz bu durum taraftar şiddetinin derecesini arttırmaktadır (Bilir ve Sangün, 2014). Yapılan araştırmalar taraftarların özellikle önemli gördükleri müsabakalarda takımları mağlup olduğu zaman şiddet eğilimlerinin arttığını ortaya koymaktadır (Card ve Dahl, 2011).

Futbol taraftarlarının şiddet ve saldırganlık eğilimleri farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Fromm (2000) futbol taraftarlarının sergiledikleri şiddet davranışlarını aşağıdaki gibi sıralamıştır:

Ödünleyici Şiddet: İnsanlar bir takım nedenlerden ötürü arzu ettiği şeyleri gerçekleştiremediği zaman kendini zayıf hisseder, acı çeker; bu durum kişinin dengesini sarsılmasından, harekete geçme yeteneğini düzeltmek istemesinden, kendini tamamen güçsüz hissetmemesinden kaynaklanır. Dolayısıyla daha güçlü gördüğü kişi ya da gruplarla bütünleşir. Bütünleşmeye başladığı grubun başarısını kendi başarısıymışçasına kabullenir ve onlar gibi davranır. Ödünleyici şiddet zayıflıktan ortaya çıkar, zayıflığı ödünleyen bir şiddet türüdür.

Öç Alıcı Şiddet: Geçmişte bize karşı yapılan davranıştan incinmemiz veya öyle algılamamız dolayısıyla, bu durumu kabullenemeyerek, bu davranışı gerçekleştiren kişi ya da kişilere karşı kin besleyip geçmişte onların yapmış olduğu davranışlara benzer tavırlar sergileyerek ya da onları inciterek geçmişte içimizde kalan öç alma duygularının gerçekleştirilmesidir.

Tepkisel Şiddet: Tepkisel şiddet, başka bir şekilde engellemeler dolayısıyla gerçekleşir. Bireyler isteklerini veya ihtiyaçlarını gideremedikleri takdirde kendilerini engellemiş hissederler. Dolayısıyla amaçlarına ulaşmak için saldırgan tavırlar sergileyebilirler (Aktaran: Kuru ve Var, 2009)

1.7.10.3. Futbolda Şiddete Karşı Düzenlenen Kanun

Dünya genelinde ülkeler, konuyla alakalı kulüp ve federasyonlar, futboldaki taraftar saldırganlığının engellenmesi adına bir takım tedbirler almaktadırlar (Or., 2009). Avrupa'da yapılan hukuki düzenlemeler, spor müsabakalarında ve özellikle de futbol maçlarında izleyiciler arasında meydana gelen şiddet ve çatışmalardan ve bu durumun sonuçlarından endişelenmelerinden dolayı ve ayrıca 1985'te Belçika'nın Heysel Stadyumu'nda 39 kişinin yaşamını yitirmesi ve yüzlerce insanın yaralanması ile sonuçlanan durum ile hız kazanmış, 19.08.1985'te Strasburg'da Spor Karşılaşmalarında ve Özellikle Futbol Müsabakalarında Şiddet Eylemleri ve

Taşkınlıklarına Yönelik Avrupa Sözleşmesi imzalanmıştır. Türkiye, bu sözleşmeye uluslararası düzenleme ile bağlılık göstermiştir. Türkiye “Spor Karşılaşmalarında ve Özellikle Futbol Müsabakalarında Şiddet Eylemleri ve Taşkınlıklarına Yönelik Avrupa Konvansiyonu”nu 25.09.1986’da imzalamış ve bu konvansiyon 1991 senesinde de iç hukuk kapsamına alınmıştır (Üstünel ve Alkurt, 2015).

2004 yılında 5149 sayılı “Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun” ile sporda şiddet bir suç olarak nitelendirilmiş ve yaptırım için bazı idari cezalar uygun görülmüştür. İzleyici kitlesinin sayıca artması ve karşılaşma düzeninin fanatik ve holigan taraftarlarca bozulması dolayısıyla 2011’de 6222 sayılı “Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun”, 5149 sayılı kanunu yürürlükten kaldırarak uygulamaya konulmuştur. 6222 sayılı kanunun nedeni, karşılaşma öncesi, sırası ve sonrasında, spor faaliyeti alanları ve bunların etrafında, taraftarların zaman zaman veya kalıcı bir şekilde buldukları alanlarda ya da karşılaşmanın gerçekleşeceği yere gidiş ve geliş güzergâhları üzerinde düzensizliğin önlenmesidir (Üstünel ve Alkurt, 2015).

Bu kanun düzenlemesi ile sporda şiddet olaylarına karışan bireylerin spor sahalarından uzaklaşmalarına dönük önemli kararlar alınmış, elektronik bilet gibi yeni uygulamalara geçilmiştir. Bunun yanı sıra bu kanunu öncekilerden ayıran özelliklerden biri de adli yaptırımın getirilmesidir. 6222 sayılı kanunda yer alan saha güvenliği başlıklı 6.maddede “spor sahalarında görev alacak özel güvenlik görevlileri, 10.06.2004 tarihli ve 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunda yer alan “görev ve yetkileri haizdir” diyerek 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanuna göndermede bulunmuştur (Üstünel ve Alkurt, 2015).

6222 sayılı kanunla; karşılaşma öncesi, sırası ya da sonrasında, spor statları ve bunların etrafında, taraftarların sürekli veya geçici olarak gruplar halinde buldukları yerlerde ya da karşılaşmanın gerçekleşeceği yere gidiş ve geliş yolu üzerinde, takımların kampa alındığı yerlerde alınması gereken güvenlik önlemleri detaylı bir şekilde ifade edilmiştir. Vali veya görevlendirilen vali yardımcısı başkanlığında, belediye başkanlığı, il jandarma komutanlığı, il emniyet müdürlüğü, gençlik ve spor il müdürlüğü, il sağlık müdürlüğü, il milli eğitim müdürlüğü, ilgili federasyon ve amatör spor kulüpleri konfederasyon temsilcileri, valinin

görevlendirdiği bir hukukçu ile farklı spor kulüplerinin taraftardan sorumlu kulüp temsilcisi olan en az iki yönetici ve gerektiğinde davet edilecek basın kuruluşlarının ve ilgili kamu kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan il spor güvenlik kurulları benzer şekilde ilçe spor güvenlik kurulları oluşturulmuştur (Üstünel ve Alkurt, 2015).

1.7.10.4. Dünyada Taraftar Şiddetine Örnek Olaylar

Özsoy 'un (2013) derlediği dünyada taraftar şiddetine dair olaylar Çizelge 1.1'de sunulmuştur.

Çizelge 1.1. Dünyada Taraftar Şiddetine İlişkin Yaşanmış Olaylar

Yıl	Yer	Olay	Ölü	Yaralı
1946	İngiltere	Seyirci baskısından dolayı çitlerin yıkılması	33	500
1959	İtalya	Seyirciler arasında itişme çıkması	-	65
1964	Peru	Hakemin golü vermemesi üzerine seyircilerin isyan etmesi	320	1000
1968	Arjantin	Tribünde meydana gelen panik	80	150
1969	Honduras	Maçın başlamasıyla ortaya çıkan gerginlik	2000	-
1969	Kongo	Seyirciler arasında itişme çıkması	27	52
1970	Brezilya	Brezilya takımının şampiyonluk kutlamaları	73	2100
1971	İskoçya	Tribünlerde panik ortaya çıkması	66	100
1974	Mısır	Aşırı kalabalık arasında çıkan kargaşa	48	47
1977	Almanya	Taraftarlar arasında kavga çıkması	1	-
1979	Nijerya	Maçtan sonra olaylar yaşanması	24	27
1980	Hindistan	Maçtan sonra olaylar yaşanması	16	100
1981	Atina	Maçtan sonra olaylar yaşanması	21	54
1982	Kolombiya	Maçtan sonra olaylar yaşanması	24	197
1982	Rusya	Seyirciler ile güvenlik güçleri arasında kavga çıkması	60	-
1984	Belçika	Tottenham'ın ziyareti sırasında kargaşa çıkması	-	60
1985	Belçika	Tribünde olaylar çıkması	39	600
1989	İngiltere	Stada zorla girmek isteyen taraftarlar nedeniyle kargaşa çıkması	94	100
1989	İngiltere	NothingamForest ile Liverpool takımları arasında oynanan maçta kargaşa çıkması	96	-
1989	Yunanistan	Olimiakos ile AEK takımları arasında oynanan maçın ardından kargaşa çıkması	-	50
1990	Somali	Sahaya giren taraftarların dağıtılması sürecinde yaşanan olaylar	62	200
1991	Güney Afrika	Seyirciler arasında kavga çıkması	40	50
2007	İtalya	Palermo ve Catania takımları arasında oynanan maçtan sonra çıkan olaylar	1	100

Holiganizmin İngiltere'de ortaya çıktığına yönelik yanlış bir algı vardır. Holiganizm eylemlerinin ilk gerçekleştiği karşılaşma 1908 yılında Macaristan'da Manchester United oyuncularının saldırıya uğramasıdır. Dünya genelinde çeşitli futbol karşılaşmalarında kargaşa, taşkınlık gibi tribünlerde gerçekleşen olaylar

sonrasında binlerce kişi yaralanmış ve yaşamını yitirmiştir (Özsoy, 2013). 2007 yılında İtalya'da bir futbol maçı esnasında Lazio takımı taraftarlarından Gabriele Sandri ile polis memuru Filipo Raciti çıkan kargaşada yaşamlarını yitirmişlerdir (Scalia, 2009).

1.7.10.5. Türkiye'de Taraftar Şiddetine Örnek Olaylar

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de futbol müsabakalarında insanların hayatını kaybettiği birçok şiddet olayı yaşanmıştır. 1967 yılında Kayseri-Sivas arasında 2. Lig müsabakası 34 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır (Özsoy, 2011). Futbol müsabakası 17 Eylül 1967'de Kayseri'de gerçekleşmiştir. İddialara göre şiddet olayları yaşanmadan önce maçın oynanacağı gün Kayseri'ye gelen Sivasspor taraftarları restoranlarda hesap ödememiş ve işyerlerine ciddi zararlar vermişlerdir. Dolayısıyla bu durum maç öncesinde gerilim yaşanmasına neden olmuştur. Karşılaşma saat 16.00'da 21.000 taraftarın katılımıyla başlamıştır. Maçın 20. Dakikasında Kayserispor'lu oyuncu Küçük Oktay'ın attığı gol ile takım 1-0 öne geçmiştir. Bu durum öncelikle futbolcuların arasında küçük tartışmaların yaşanmasına sonrasında da öne geçen Kayserispor taraftarları ile Sivasspor taraftarları arasında taş atılmasıyla gerginlikler yaşanmaya başlanmış, Kayserispor'lu taraftarların Sivasspor taraftarlarının üzerine yürümesiyle tribünlerde gerilim en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu gerilimin yarattığı panikle Sivassporlu taraftarlar demir kapılara yığılmış, kapıların açılmaması ve stat çıkışında yaşanan düzensizlik sonucu Sivasspor taraftarlarından yaklaşık 40 kişi havasızlık ve sıkışmadan dolayı hayatını kaybetmiş ve 300'den fazla kişi sopa, taş ve bıçak darbeleriyle yaralanmıştır. Stat dışına ulaşan Sivaslı taraftarlar, stat çevresindeki Kayseri plakalı 60'dan fazla park halindeki araca zarar vermişler ve hatta yakmışlardır. Kayserili taraftarlarında Sivassporlu taraftarların araçlarını ateşe vermeleriyle yaşanan olaylar şiddetlenmiş, şehirde birçok yer ve dükkanlar yağmalanmış ve yakılmıştır. Maç sırasında ve sonrasında yaşanan olaylar dolayısıyla her iki takıma da 17 maç saha kapatma cezası verilmiş, olayları iyi idare edememesi dolayısıyla Kayseri valisi ve emniyet müdürü görevden alınmıştır. Bu durum iki şehir arasında uzun yıllar süren düşmanlıkları

önleyememiştir. Bu olayın küçük bir örneği de 25 Haziran 1969'da 4 ölü ve 100'den fazla yaralıyla Kırıkkalespor-Tarsus İdman Yurdu karşılaşmasında meydana gelmiştir (Koçer, 2012). Türkiye'de taraftar şiddetinin ciddi boyutlara ulaştığı diğer olaylar aşağıda sunulmuştur;

1993 Ekim - Kocaeli: Kocaelispor-Ankaragücü karşılaşmasında maç izleyen taraftarların yaşadığı yer kavgası problemi sonucunda bir taraftar silahla öldürülmüştür.

2000 Nisan - İstanbul: Galatasaray-Leeds müsabakası öncesinde yaşanan olaylarda iki Leeds taraftarı Taksim'de öldürülmüştür.

2004 Kasım - İstanbul: Bir Beşiktaş taraftarı tribünde bıçaklanmıştır.

2012 Nisanında Türkiye Spor Toto Süper Ligi Süper Finalinde Şükrü Saraçoğlu Stadyumu'nda oynanan Fenerbahçe-Galatasaray karşılaşması sonrası taraftarlar koltukları parçalayarak sahaya inmiş, şampiyon olan Galatasaray'a kupası tribünler boşaltıldıktan sonra verilmiştir (Özsoy, 2013).

2000 yılında UEFA Kupası'nda Galatasaray-Leeds United maçı öncesinde İstanbul'da gerçekleşen müsabakada iki İngiliz taraftarın öldürülmesi, 2004 Kasım ayında bir Beşiktaş taraftarının tribünde bıçaklanması, yakın geçmişimizde stadyumda gerçekleşen olaylardan diğerleridir. Bu elim olayların yanında, spor sahalarında veya tribünlerde karşılaşılan çeşitli şiddet haberlerine medyada oldukça sık rastlanmaktadır (Özsoy, 2011).

1.7.10.6. Futbol Taraftarlarında Şiddete Etki Eden Nedenler

Bireysel ve sosyal açıdan yaralama, zedeleme, korkutma, cezalandırma, sindirme, eziyet öldürme gibi çeşitli boyutlarda karşılaşılan şiddet olayları spor alanlarında yer edinmektedir. Özellikle futbol statlarında ya da karşılaşılan olaylar, ülkelerin göz ardı edilemeyecek oranda ciddi güvenlik problemlerinden biri halini almaktadır. Bu konuda çıkan kanunlar, her geçen gün artan cezalara rağmen futbol

alanlarında yaşanan şiddet durumları ve taşkınlıklar giderek artmaktadır. Hatta taraftarların zemin hazırladığı şiddet, ülkelerin dışına çıkan, evrensel bir problem olarak yer edinmektedir (İlhan, 2014). Futbol taraftarlarının dünya genelinde şiddet eğilimlerini tetikleyen ve taraftarları şiddete yönlendiren etkenler çeşitlilik göstermektedir. Taraftarları şiddete yönlendiren etkenlerin temelinde yatan neden çoğunlukla ülkelerin futbola yüklediği anlamdır. İngiltere’de yüksek işsizlik oranı ve sosyal yapıdaki zayıflık futbol taraftarlarını şiddete yönlendirmektedir (Talismenler, 2013).

Tanrıverdi (2012) tarafından yapılan araştırmada, futbolun ticaret haline dönüşmesinin, futbolda şiddet ve saldırganlık olaylarının ortaya çıkması zemin hazırladığı belirtilmektedir. Futbolda ahlaki ve insani değerlerin ikinci plana itilmesinin ve kazanma hırsına daha fazla önem verilmesinin sebebi yine sporun bu şekilde ticari bir yapıya bürünmesidir. Dolayısıyla spor faaliyetlerinin sevgi, barış, dostluk ve sportmenlik üzerine kurulması gerekirken, spora yakışmayan şiddet, saldırganlık gibi olaylar ortaya çıkmaktadır. Ayan’a (2006) göre, futbol taraftarlarında fanatizm ve şiddete olan yönelim çoğunlukla başarı ya da başarısızlık, sevinç ya da hüznün üst seviyelere çıkması ile meydana gelmektedir. Kuru ve Var’a (2009) göre, günümüz futbolunda bireylerin, yaşamın her kesitinde olduğu gibi, kazanma ve kaybetme hırsıyla yetiştirilmeleri, futbolda; “kazanmanın her şey olduğu” ve kazanmak uğruna her yolun geçerli olduğu” düşüncesi hâkimdir. Bu düşünce yapısı şiddet ve fair-play olgusunun anlam ve önemi noktasında eğitim noksanlığı ve yeterli sağduyunun oluşturulamaması, başarmak uğruna her türlü girişimi (şike, doping, şiddet vb.) olağan göstermektedir.

Bahsedilen bu unsurların yanı sıra dünyada giderek artan ekonomik eşitsizlikler, sosyal problemler, küreselleşmenin ortaya çıkardığı etnik kimlik sorunları ve milliyetçiliğin bir nevi yansıması olarak düşünülebilecek şiddet vakalarıyla futbol müsabakalarında oldukça sık karşılaşmaya başlanmıştır. Özellikle fanatik kitlelerin ortaya çıkmasıyla futbol yalnızca bir seyir sporu olmaktan çıkarak, taraftarlar içinde şiddetin oldukça sık yaşandığı bir ortam halini almıştır. Toplum içerisinde futbol müsabakalarına olması gerekenden daha fazla ciddiyet atfedilerek maçlar bir savaş halini almış, rakip takımın taraftarları düşman olarak

nitelendirilmeye başlanmıştır. Bu durumlar sebebiyle futbol karşılaşmaları şiddet kavramları ile iç içe geçmiş, futbolda şiddet olayları toplumsal bakımdan büyük problemler yaratan bir durum haline gelmiştir (Talimciler, 2013; Kuru ve Var, 2009).

1.7.10.6.1.Sporcu Davranışları

Kırşehir futbol kulübünün taraftarları üzerinde yapılan araştırmada, takımın kötü performans sergilemesinin, taraftarların %36.4' ü üzerinde saldırgan hareketler sergilemelerine yol açtığı gözlenmiştir (Kuru ve Var, 2009). Sporcuların neden olduğu şiddet üç şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar;

- Bir futbol takımının kendi oyuncularında ortaya çıkan şiddet,
- Karşı takımın oyuncularında ortaya çıkan şiddet,
- Futbolcuların hakemlere ve taraftarlara dönük kışkırtıcı davranışlarda bulunması, sözlü veya fiziksel saldırılar gerçekleştirmesi (Üstünel ve Alkurt, 2015).

1.7.10.6.2. Kitle İletişim Araçları ve Spor Medyası

Önceki kısımlarda kısaca bahsedildiği gibi medyada zamanla bakış açıları değişime uğrayabilmekte ve günün şartlarına göre yeniden şekillenebilmektedir. Geçmiş yıllarda ülkelerin siyasi yönelimlerine göre medya yönlendirmesi daha kolay yapılmaktaydı fakat günümüzde medya araçlarının giderek artması ve sosyal medyanın yaygınlaşması bu durumu günbegün değiştirmektedir (Radmann, 2011).

Kitle iletişim araçları ve medya, gelişen teknolojiye paralel olarak diğer spor dallarının yanında belki de en çok futbolun ticarileşmesinde (endüstrileşmesinde) başrolü oynamaktadır (Çetin, 2015). Futbolda taraftar şiddetini etkileyen unsurların da başında spor medyası gelmekte olup, literatürde yer alan araştırma bulguları da bu görüşü desteklemektedir (İlhan ve Çimen, 2011). Bunun temelinde spor medyasında yer alan haberlerin taraftarların ilgisini çekebilmek için abartılı ve sansasyon

yaratacak şekilde aktarılması yatmaktadır (Gökulu, 2008). Spor yazarları üzerinde yapılan bir araştırmada, spor yazarlarının fikirleri doğrultusunda medyada kullanılan dil ve haberlerin taraftar saldırganlığına zemin hazırladığı belirtilmiştir (İlhan ve Çimen, 2011). Literatürde yer alan farklı çalışmalarda da spor medyasının taraftar şiddetini arttıran bir unsur olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Bahadır, 2006; Çağlayan ve ark., 2005). Demirel'in (2013) yaptığı araştırmada, spor medyasında, yapılacak spor müsabakasına ilişkin abartılı haberler taraftarlarda şiddete eğilimin arttığını göstermektedir. Spor medyasında taraftarı şiddete yönlendiren sebeplerin başında gelen bir diğer unsur ise taraftarların tuttukları takım ve futbolcularla ilgili çıkan kışkırtıcı haberlerdir. Taştan'a (2009) göre, spor yazarlarının taraftarların şiddete eğilimleri üzerinde etkili olan söylemlerinin taraftarların saldırgan davranışlar sergilemeleri noktasında farklı düzeylerde etki yaptığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında kulüp yöneticilerinin takım lehine yanlış kararlar verildiğini söylemelerinin taraftarların şiddete olan eğilim durumlarını %18.2, oyuncuların takıma zarar verdiklerini söylemeleri %16.9, antrenörlerin takımı yönetemediklerini söylemeleri %14.3, takımların yanlış transfer politikaları izlediğini söylemeleri %15.6, taraftar hakkında yanlış bilgilendirmede bulunmalarının ise taraftar şiddetini %35.1 düzeyinde etkilediği tespit edilmiştir.

Spor olaylarına ilişkin medyanın kullandığı mecaz ifadeler taraftarların düşünce yapılarının şekillenmesine zemin hazırlamaktadır. Medyada yer alan, anlatımda dikkati çekmek adına kullanılan militarist ve savaş metaforları zaman içerisinde futbol müsabakalarında şiddet olaylarının yaşanmasına sebep olmaktadır. Buna yönelik yapılan bir incelemede, ülkemizde bir yıl boyunca basında yer alan spor gazetelerinin kullandıkları başlıklarda yer alan şiddet içerikli kelimelerin taraması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma kapsamında bir yıl boyunca beş farklı ulusal spor gazetesinde militarist ve şiddet barındıran 10 anahtar sözcük toplam 576 kez kullanılmıştır. Bu gazetelerde en fazla yer alan sözcük savaş ve kavga kelimeleridir. Bunun yanı sıra gazete editörlerinin anlaşmazlıkları "kavga", galibiyetleri "imha", golleri "kurşun" ve müsabakaları da "kayışma" kelimeleriyle ifade ettikleri göze çarpmaktadır. Elde edilen bu bulgular etrafında spor gazetelerinde yer alan bu kışkırtıcı dilin taraftarın şiddete meyil göstermesine zemin hazırlamaktadır (Özsoy, 2011).

Medyada sıklıkla sporda şiddet görüntüleri sergilenmekte olup, şiddet içerikli spor dallarının da büyük bir bölümünün medyada yer aldığı bilinmektedir (McDaniel ve ark., 2007). Medya aracılığı ile şiddet olaylarında meydana gelen bu artış küçük yaş gruplarında ki bireylere de olumsuz etkilediği görülmektedir. Çocukların televizyon izledikleri saatlerde gösterilen sporda şiddet içerikli olaylar, çocukların şiddet eylemlerinde taraftarı olduğu takımın oyuncularının kahraman olan zihninde yer edinmelerine ve çocuklarda anti-sosyal kişilik özelliklerinin gelişmesine ortam hazırlamaktadır. Bu tür televizyon programlarını izleyen çocuklarda özgüven kaybı oluşmakta ve ilerleyen dönemlerde çocuklar şiddet sergilemeyi tek çıkış yolu olarak görmektedirler (Biçici, 2013).

İngiliz yayın organları, milletler arası müsabakalara ve turnuvalara yaklaşımları hakkında da eleştirilmektedir. Bu husus da Euro 96 şampiyonluğunda çok net şekilde görülmektedir. İngiliz gazetelerinin benzeri başka Avrupa devletlerinde görülmesine karşın, çoğu araştırma, futbol holiganlığını basının ele almasıyla ilgili sorunları belirtmiştir. Belli düzeyde futbol saldırganlığının yer edindiği tüm devletlerde araştırmacılar, holiganların kendi basınlarının durumları iletilmesinden memnun olduklarını görmüşlerdir. Fakat tanıtım kaygısı içinde olan futbol taraftarları, yararlı bir şekilde kullanılabilir. İskoçya'nın "Tartan Army" ve Danimarka'nın "Roligans"ı gibi saldırganlık uygulamayan yeni "karnaval" takımlarının kapsamlı ve olduğunca pozitif şekilde ele alınması, hatalı tavır sergileyen rakipleri önünde bir "başarı" olarak görülmektedir ve örnek tavrıları dayanıklı hale getirmelerine ve edebileştirmelerine yardımcı olmuşlardır. Basının etkisi, Avrupa Parlamentosu'nun son zamanlarda ortaya çıkardığı futbol holiganlığı üzerine hazırlanmış olduğu raporunda ortaya koyulmuştur. Raporda, basının duygusal tavırdan kaçınması, fair-play ve sportmenlik için önem taşıyan sürekliliğine ön ayak olmasının zorunluluğu belirtilmiştir (Şahin, 2003).

Gökulu'ya (2008) göre, kavram olarak şiddet dar anlamından çıkarılıp geniş bir şekilde ötekine yönelik her türlü sözlü saldırı ve aşağılama olarak değerlendirdiğimizde; medya tarafından yapılan haberlerde şiddet olgusu kapsamına alınabilir. Medya çoğu zaman futbol haberlerini sunarken popüler bir tavırla rakip takımın taraftarlarına ilişkin sert bir üslup kullanabilir. Bazen de geçmişe gönderme

yaparak veya benzetmelerle gizli bir anlatıma da başvurabilir. Fakat spor haberlerinin bu şekilde artık etkisini kaybetmiş önyargılar ve gizli şiddet barındıran öğelerle sunmak ciddi sonuçlara neden olabilmektedir. Bu üslubun yaygınlaşması, uzun dönemde “ötekileştirilene” yönelik bir takım önyargıların yerleşmesine neden olacaktır.

Spor medyasının taraftar şiddetini tetikleyen bir unsur olduğu devlet tarafından da görülmüştür. Bu kapsamda Türkiye’de 2004 yılında çıkarılan “Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun” un 16’ ıncı maddesinde “Basın ve yayın organları; söz, yazı veya davranışlarla spor kulüplerini, taraftarlarını, spor adamlarını şiddete, kulüpler arası husumete veya suça teşvik edici eylem ve davranışlarda bulunamaz, eleştiri amacı dışında aşağılayıcı yorum veya haber yayınlamaz” hükmüne yer verilmiştir (Özsoy, 2011).

1.7.10.6.3. Hakemler ve Kararları

Futbol hakemlerinin futbol oyunu içerisinde en önemli paylardan birine sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz; çünkü oyunu takip eden, oynayan ya da bir şekilde içinde yer alan insanların beklentileri ve tatminleri tamamıyla hakem kararlarına bağlı olabilmektedir (Can ve ark, 2014). ‘Hakem’ sözcüğünün Türk Dil Kurumu tarafından Büyük Türkçe Sözlük’te yer alan sporla ilgili tanımı şu şekildedir: “Karşılaşmaları, yarışmaları kurallara uygun ve yansız olarak yöneten kimse.” (Türk Dil Kurumu, 2017). Açıktır ki bu genelleştirilmiş tanım futbol için de geçerlidir ve aynı şekilde hakem, futbolda da kuralların doğru bir şekilde uygulanmasından sorumludur ve yansız olmak zorundadır.

Toplumda bireyler arası problemleri, çatışmaları durduran, çözüme kavuşturan, sosyal veya sportif barışı sağlamaya dönük mekanizmalar ve yerler vardır. Bu odaklar, kurallara uymayanlara karşı toplumun güvencesi ve denge unsuru, dili, gözü ve vicdanlarıdır. Görevlerini ne derece dürüst, kanunlara uygun ve adaletli bir şekilde yerine getirirlerse, toplumdaki o derece saygı ve güven görürler (Acet, 2005). Toplumsal hayatta hâkimler, spor hayatında da hakemler bu noktada etkin bir

rol oynarlar. Bu nedenle futbol karşılaşmalarında hakemlerin aldıkları kararlarda yeterince hassas davranmamaları taraftarların şiddetini daha fazla artırmalarına neden olabilmektedir (Biçici, 2013). Literatürde yer alan araştırma bulguları da hakem kararlarının taraftar şiddetine zemin hazırladığını, hakem kararlarını doğru bulmayan taraftarların sözel ya da fiziksel saldırgan davranışlar sergilediklerini ortaya koymaktadır (Demirel, 2013; Çetin, 2015; Çağlayan ve diğerleri, 2005; Kuru ve Var, 2009). Bahadır'ın (2006) Konyaspor taraftarları üzerinde yaptığı çalışmada, hakemin aldığı yanlış kararlar neticesinde taraftarların %22.6'sının küfür, %8'inin ise diğer şekillerde sözlü tepkide buldukları belirlenmiştir. Yine aynı araştırma kapsamında karşılaşma sırasında taraftarları saldırganlığa yönelten etkenlerin başında %41 ile hakemlerin yanlış tutum ve davranışlarının geldiği ortaya konulmuştur.

Karşılaşmadan önce ve sonra hakemler konusunda futbolcu, antrenör ve yönetimin yaptığı olumsuz konuşmalar hakemler üzerinde bir psikolojik baskıya neden olmaktadır. Bunun yanı sıra medya da eski hakem ve futbolcuların, spor yorumcularının kimi zaman yaptığı ağır eleştiriler ve suçlayıcı söylemleri hakemlerin yanlış kararlar vermesine neden olabilmekte ve hakemleri açık hedef haline getirebilmektedir (Fişekçioğlu ve diğerleri, 2010: 17). Bunun yanı sıra futbolcuların hakemlere yönelik gerçekleştirdikleri aşısı itiraz hareketleri ve hakemin üzerine giden eylemler hem kendi takımının hem de karşı takım taraftarlarını kışkırtmakta kötü tepkilere, hakaret içeren söylemlere sebebiyet vermektedir (Üstünel ve Alkurt, 2015).

1.7.10.6.4. Antrenörler/ Teknik Direktörler

Bir rekabet söz konusu olduğunda kazanan taraf olmak için sporcuların bir yandan fiziksel ve teknik eğitimleri ile taktiksel gelişimlerinin koordine edilmesinin yanı sıra psikolojik etkenlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir(Trandafirescu, 2015). Antrenörlerin bu açıdan sporcuların hayatında kilit rol oynadıklarını söylemek yanlış olmaz. Antrenörler klasik anlamda sayılabilecek görevlerinin yanında sporcunun hayatını ve spora bakış açısını,

dolayısıyla da büyük ölçüde sporun algılanış şeklini etkiledikleri için her şeyden önce kendileri bir felsefeye ve bakış açısına sahip olmalıdırlar. Futbol gibi geleneksel olarak kültürel açıdan, çoğunlukla rekabet ve yüksek performans çerçevesinde değerlendirmelere tabi tutulan ve bu yönde geliştirilen sporlarda; oyuncuların eleştirel düşünme yetilerinin ya da tepkisel davranışlarının olumlu yöne çekilebilmesi için antrenörlerin bir bakış açısına sahip olması ve hatta sporcuların eğitimi sürecinde işlerine yarayacak pedagojik modellere de hâkim olması daha da önemli hale gelmektedir (Isidori, ve ark., 2015).

Antrenörlerin sorumsuz tavırları ve yalnızca kazanmaya odaklanması negatif etkilere yol açmaktadır. Dolayısıyla antrenörlerin de nitelikli bir eğitim almış olması gerekmektedir. Ülkemizde son dönemlerde antrenör sayısı giderek artış göstermektedir. Dolayısıyla antrenörlerin herhangi bir takım çalıştırabilmek adına, birbirlerinin arkasından iş çevirmekten geri kalmamaktadırlar. Bu konuda yöneticilerin de hatalı olmasının sebebi, takımın her başarısızlığı durumunda antrenör değişikliği yapmalarından kaynaklanmaktadır. Sezon içinde yapılan antrenör değişikliği, geldikleri takımlarda başarıyı yakalayabilmek için her yöntemi denemektedirler. Bu nedenle gerek antrenörde gerekse sporcular da kişilik değişimi yaşanmaktadır ve normal kişiliği haricinde davranmaya başlarlar. Antrenör ve sporcu yalnızca kazanmaya odaklanır ve kaybetmeleri halinde agresif tavırlar sergilerse, seyircilerin bu davranışlardan etkilenmemesi imkansızdır (Acet, 2005). Bunların ötesinde antrenörlerin olumlu karar mekanizmalarında herhangi bir sorun olmaması ve doğru kararlar verebilmeye devam edebilmeleri, kısacası bu mekanizmanın iyi çalışabilmesi için çalıştıkları yerlerde mutlu ve işlerinden memnun olmaları temel gereksinimlerden biridir (Gülle ve ark., 2014).

1.7.10.6.5. Yöneticiler

Yakın geçmişte, özellikle 90'lı yılların başından itibaren, Avrupa futbolunda yaşanan, yeni Şampiyonlar Ligi formatına geçilmesi, basın yayın şirketlerinin giderek artan ilgisi, dünyanın her tarafından çok ciddi futbol yatırımları yapılması

gibi gelişmelerle futbolun endüstriyelleşmesi süreci hızlanmış ve futbol oldukça büyük bir iş kolu haline gelmeye başlamıştır (Dima, 2015). Sportif başarı odağının yanında artık oyunun maddi getirisi konuşulur olunca, finansal açıdan güçlü yatırımcıların futbol kulüplerini satın alması ya da büyük sponsorluk anlaşmaları imzalanması giderek önemli hale gelmiştir (Şener ve Karapolatgil, 2015). Bu süreçte yöneticilik geniş anlamlar kazanmış ve yöneticiler büyük sorumluluklar yüklenir olmuşlardır.

Yönetici kavramı sınırlarına antrenör, teknik direktör, genel kaptan, menajer, başkan, basın sözcüsü vb. alınabilir. Bunlar temsil ettikleri kurumun, grubun niteliklerini ve büyüklüğünü göz önüne alarak açıklama yapmalıdırlar. Sorumsuz bir şekilde eylemde bulunmamalıdırlar. Takımlarının kazanması ya da kaybetmesi halinde çok dikkat çekecek açıklamalarda bulunmamaya dikkat etmelidirler. Zira düşüncesizce gerçekleştirilen bir demeç sonrası, hem kendi takımlarının taraftarları hem de karşı takımın taraftarları olumsuz tavırlar sergileyebilirler (Acet, 2005).

Yöneticilerin taraftarları kışkırtarak şiddet eylemlerini tetiklemelerinin altında pastadan daha büyük pay alma istekleri yatmaktadır. Kulüp yöneticilerinin kışkırtıcı tavır ve söylemleri öncelikle sporcular arasında saldırgan hareketlere neden olmakta, bunun yanında da taraftarlar arasında şiddet olaylarının artmasına zemin hazırlamaktadır (Biçici, 2013).

Kulüp yönetiminin saldırgan davranışlar sergileyen taraftarları destekleyen eylemlerde bulunmaları, rakip takımın seyircilerine karşı kendi amigo ve taraftarlarını tahrik edecek davranışlarda bulunmaları taraftar şiddetini artıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Demirel, 2013). Literatürde yer alan ve futbol taraftarları üzerinde gerçekleştirilen araştırma bulguları da yönetici davranışlarının taraftar şiddeti üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Taştan'ın (2009) yaptığı çalışmada, ikinci ve üçüncü ligde yer alan takımların taraftarlarının tutum ve davranışlarının şiddetini kulüp yöneticileri %24 oranında etkilediğini gözlemlemiştir. Bahadır (2006) tarafından taraftarları üzerinde yapılan çalışmada, kulüp yöneticilerinin sergiledikleri tavır ve davranışların, taraftarların %51.8'i üzerinde saldırganlığı arttırdığı tespit edilmiştir.

1.7.10.6.6. Taraftar Temsilcileri ve Amigolar

Amigo, seyirci, sporcu ve yönetici arasında köprü görevi gören ve bu unsurlar arasında bütünleyici bir işleve sahip olan kimsedir (Acet, 2005). Taraftar temsilcileri ve amigolar, toplumsal payları olan liderlik rolleri dolayısıyla büyük öneme sahip bireylerdir. Amigo olmak için talepte bulunan her bireye fırsat verilmemelidir. Bu temsiler göreve başlamadan önce eğitim sürecine tabi tutulmalıdır. Statlarda seyircilerin yarattığı grupların temsilcileri amigolardır. Grubu yönlendirmek amigoların istediği doğrultuda gerçekleşmektedir. Gruplar, yani bir başka deyişle, grup üyeleri de izleyici kitledir. İzleyiciler, taraftarı oldukları takımın kazanması için tüm çabayı, amigoların önderliğinde sergilemektedirler (Üstünel ve Alkurt, 2015).

1.7.10.6.7. Rakip Taraftar Davranışları

Bilimsel alanda gerçekleştirilen çalışmalarda rakip taraftarların sergiledikleri davranışların taraftar şiddetini tetiklediği gözlenmektedir (Kuru ve Var, 2009). Demirel (2013) tarafından yapılan araştırmada, takım taraftarlarının rakip takım taraftarlarının saldırgan davranışlar sergileme oranları üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir, rakip takımın kışkırtıcı tezahüratları, saldırgan eylemlerde bulunması, rakip takım taraftarları ile geçmişte yaşanan problemler taraftar şiddetini tetiklemektedir.

İzleyici sayısı ve şiddet arasındaki bağlantıyı gösteren çok az çalışma bulunmasıyla beraber, izleyici sayısının sahadaki oyuncuların fonksiyonlarının ne ölçüde etkilediği ile ilgili çalışmalar daha fazladır. Örneğin Russell bir çalışmada izleyici potansiyelinin, misafir grubun şiddeti ile olumsuz bağlantılı olduğunu gösterirken, önceki bilimsel çalışmada izleyici potansiyeli ile sporcu şiddeti arasında olumlu artış yapan linear bir bağlantı olduğunu belirlemiştir. Buna izleyicinin büyüklüğünden fazla izleyicinin tutum ve davranışı önem arz etmektedir. Eğer izleyici daimi olarak tezahürat yapıp destek veren izleyici ise, bu ev sahipliği yapan takımın, örneğin futbolda top kaçırma, kafa toplarında egemenlik, uzun pasları

kontrol etmek gibi işlevlerini kolaylaştırırken, karşı takımını zorlamaktadır. Psikolojideki anlamı ile işlevsel atılgan tavırlar (functional assertive behavior) ev sahibi için artış gösterirken, rakip için düşüş göstermektedir (disfunctional assertive behavior). Ayrıca tezahüratın çok olması, yüksek desibelli ses anlamını karşılar ki, bunun da şiddetli tutumları kolaylaştırdığı görülmektedir (Şahin, 2003).

Özmaden'in (2005) yaptığı araştırmada, Süper ligde oynayan futbol takımlarının taraftarları arasında saldırganlık eylemlerinin rakip takımlardan etkilenme düzeyleri üzerinde durulmuştur. Süper ligde oynayan yedi takımın katıldığı sekiz müsabakayı izleyen ve rastgele seçilmiş 2380 taraftar araştırmaya katılmıştır. Yapılan araştırma neticesinde rakip takım taraftarlarının sergiledikleri tutum ve davranışlar taraftar saldırganlığı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Müsabakaya ev sahipliği yapan takım taraftarlarının saldırgan tavır sergilemelerine sebep olan rakip taraftarların davranışlarının başında kendilerine, futbolculara, futbol kulübüne, antrenör ve yöneticilere yapılan kötü tezahüratlar gelmektedir. Yine bu araştırmada, ülkemizde gerçekleşen futbol karşılaşmalarında rakip izleyici davranışlarının diğer taraftarlar üzerinde çoğunlukla olumsuz sonuçlar ortaya koyduğu belirtilmiştir, dolayısıyla özellikle derbi maçları öncesinde rakip takımın taraftarlarına yönelik bir takım önlemlerin alındığı belirtilmiştir.

1.7.11. İlgili Araştırmalar

Spor genellikle sert diyalogların, zorlu mücadelelerin, politikanın, milli duyguların, ırkçılığın yayılmasında uygun zemini oluşturmuştur. Konu gereği, daha çok verinin yer aldığı, popülaritesi daha yüksek spor branşı olan futbol ve şiddet konusunu değerlendirecektir. Tabi ki bu durum, futbol ile şiddet kavramının birbirinden ayrılmaz iki öge olduğu anlamına gelmez. Ancak çok sayıda örnek teşkil eden statların, şiddetin meydana gelmesinde elverişli ortam sağladığı dikkat çekmektedir. 21.yüzyılda stadyumlarda gerçekleşen çok sayıda şiddet eylemleri ve insanların hayatını kaybetmesine kadar giden olaylar, konuya ilişkin çok sayıda

araştırma ve tartışmanın yapılmasına ortam sağlamıştır (İlhan, 2014). Aşağıda taraftar şiddetine neden olan unsurlar ve taraftar şiddetini etkileyen sosyo-demografik değişkenlerin değerlendirildiği araştırma bulgularına yer verilmiştir.

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, spor müsabakalarında şiddet eğiliminin nedenleri üzerinde durulmuş, taraftar olarak öğrencilerin şiddete eğilim göstermelerine neden olan etkenlerin başında takımın sergilediği kötü performans gösterilmiştir. Bunun yanı sıra, öğrencilerin taraftarı oldukları takımın yenilgisini sindirememeleri de şiddet eğilimini arttırdığı gözlenmiştir (Özen ve ark., 2013).

Türkmen ve diğerleri (2013) tarafından, Manisa’da ikamet etmekte olan futbol taraftarları hakkında yürütülen çalışmada, kendisini fanatik olarak tanımlayan taraftarların oranı %41.8, bazen küfür edenlerin oranı %36.8, her zaman küfür edenlerin oranı %5.1, bazen kavgaya karışanların oranı %18.8, her zaman karşılaşmada kavgaya karışanların oranı ise %3 bulunmuştur. Yine bu çalışmada tarafları şiddet ve saldırganlığa yönlendiren etkenlerin başında amigoların kışkırtıcı davranışları, kulüplerin karşılıklı olarak şike iddiaları, medyada gerilimi tetikleyici haberler, hakemlerin aldığı kritik kararlar, yetersiz güvenlik önlemleri, güvenlik güçlerinin yanlış müdahalede bulunmaları, fiziki koşulların yetersizliği ve bahis oyunları gelmektedir.

Demirel (2013) tarafından yapılan çalışmada, emniyet mensuplarının ülkemizde seyirci kitlesini şiddete yönelten unsurların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Çalışma sonucunda taraftar saldırganlığını tetikleyen unsurların başında spor medyası, seyirci, hakem, kulüp yöneticileri ve futbolcuların geldiği gözlenmiştir. Medyada yer alan haberlerde, gerçekleşecek müsabakanın öneminin abartılması, taraftar oldukları takım ve kulüp futbolcularıyla ilgili yapılan olumsuz haberler taraftarların saldırgan davranışları üzerinde oldukça etkilidir. Özellikle geçmişte aralarında çatışma yaşanmış taraftar grupları arasında sonraki maçlarda taraftar şiddetinin yüksek olacağı belirlenmiştir. Yine bu çalışmada rakip takım taraftarlarının kötü tezahüratta bulunmaları ve saldırgan hareketleri karşı takımın taraftarlarının da saldırganlık düzeylerini arttırdığı gözlenmiştir. Bunun yanı sıra kulüp yönetiminin, antrenörlerin, futbol federasyonunun sergilediği tutum ve

davranışlar taraftarların saldırgan davranışlar sergileme düzeylerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Koçer (2012) tarafından yapılan araştırmada Kayseri’de futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet eğilimleri ve şiddete yönelmelerinde temel etmenlerin incelenmesi hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında taraftarları şiddet ve saldırganlığa yönelten etkenlerin başında hakemlerin yanlış kararlar alması, medyadaki olumsuz haberler, futbol federasyonunun aldığı kararlar ve rakip seyirci davranışlarının geldiği tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda taraftarların ciddi düzeyde şiddet eğilimi içerisinde oldukları belirlenmiştir. Sergilenen bu davranışlar arasında en sık rastlananları takımın yenilgiye uğraması durumunda kavga etme, rakip takımın oyuncu ve taraftarlarını dövme, küfür etme gibi eylemlerdir.

İkinci ve üçüncü lig takımlarının taraftarları üzerinde yapılan araştırmada, taraftarların bazı nüfus değişkenleri etrafında saldırgan davranışlar sergileme seviyelerinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Araştırmaya göre daha önce bir kavgaya karışan dernek üyesi taraftarların oranı %41.1 iken, bu oranın dernek üyesi olmayan taraftarlar arasında %58.6’yakadar çıktığı görülmektedir. Yine bu araştırmanın bir başka sonucu ise dernek üyesi olup olmamanın, taraftarların hakemlerin verdikleri kararlara gösterdikleri saldırganlık, sahaya yabancı madde atmak gibi tepkilerin seviyelerini de etkilediğidir. (Taştan, 2009).

Hollanda’da taraftar şiddetine neden olan unsurların ele alındığı araştırmada taraftarların şiddet eğilimlerinin boyutları ve şiddete neden olan unsurların tahminine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Hollanda’da 2001-2005 yılları arasında gerçekleşen futbolda şiddet olaylarının ele alındığı araştırmada taraftar şiddetine neden olan unsurların başında medyanın geldiği, buna göre medya organlarının futbolda şiddet olaylarının artmasına dolaylı olarak katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Braun ve Vliegenthart, 2009).

İkinci lig taraftarları üzerinde yapılan araştırmada, demografik değişkenlerin taraftar şiddetine yönelik önemli birer belirleyicidir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerde, taraftarların hakem kararları dolayısıyla gösterdikleri saldırgan eylemler yaş guruplarına göre ciddi farklılıklar göstermektedir. Buna göre, yaş grubu büyük

olanlara kıyasla, küçük olan taraftarların hatalı gördükleri hakem kararlarında sözlü saldırganlık türü olan küfür eylemine daha fazla eğilimli oldukları tespit edilmiş, ilerleyen yaşlarda taraftarların hakem kararlarına daha çok saygı duydukları belirlenmiştir. Eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde, tarafların yaşları ilerledikçe sahaya yabancı madde atma eylemini azalttıkları gözlenmiştir. Sosyo-ekonomik yapıların da taraftarların saldırgan davranış sergileme düzeylerine etki ettiği, sosyo-ekonomik yapısı yüksek taraftarların maçlarda daha az küfür etme eğilimi sergiledikleri gözlenmiştir (Yıldız ve ark., 2007).

Kırşehir futbol kulübü taraftarlarını kapsayan araştırmada, taraftarların %16.6'sının karşılaşma öncesi, esnası veya sonrasında saldırgan davranışlar sergiledikleri tespit edilmiş, en çok sergilenen saldırgan davranışların başında ise sırasıyla küfür ve sözlü saldırı (%57.5), saha içine yabancı madde atma (%18.8), kavga ve fiili saldırının (%17.5) geldiği belirlenmiştir. Araştırma kapsamında taraftar fikirlerine göre taraftar saldırganlığı konusunda etkili olan etkenlerin başında sırasıyla rakip seyirci (%33.9), hakem (%23.1), medya (%17.9) ve futbolcuların (%15.4) geldiği belirlenmiştir. Yine aynı araştırma bünyesinde cinsiyet açısından inceleme gerçekleştirildiğinde, erkek taraftarların şiddet ve saldırganlık eğilimlerinin kadın taraftarlara kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiş, bunun yanı sıra taraftar şiddetinin önlenmesine dair yasalarla ilgili bilgi sahibi olan taraftarların bu yasalarla ilgili bilgisi olmayanlara oranla daha az saldırgan tavırlar sergilediği sonucuna varılmıştır (Kuru ve Var, 2009).

Sir Norman ChesterCentreFor Football Research (Sir Norman Chester Futbol Araştırma Merkezi) tarafından 2001 yılında Britanya'daki futbol holiganizmi ile ilgili yapılan *Futbol ve Futbol Holiganizmi* adlı çalışmada, artan holiganizm deneyimi ve özellikle de holiganizm korkusunun en azından bazı seyircileri 1960'ların ortaları ve 1990'ların başı arasında oynanan futbol müsabakalarına gitmekten alıkoyduğu vurgulanmaktadır. Genel olarak, holiganizm, İngilizlerin holiganizme karşı tutumu, holiganların kim oldukları, içki içmenin holiganizmdeki yeri, politik grupların varlığı, medyanın rolü, alınan önlemler ve futbol kulüp ve otoritelerinin tutumunu ele alan çalışma bazı önemli sonuçlara ulaşmıştır. Sonuçlar ele alındığında, 1986 yılından 2001 yılına gelindiğinde bütün klasmanlardaki

müsabakalarda tutuklananların sayısının giderek azaldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, içki içilmesinin tutuklama ve cezai işlemler uygulama noktasında en fazla öne çıkan kusur olduğu gözlemlenmiştir. Sonuç kısmında ise, Britanya’da günümüzde holiganizmin ve futboldaki şiddetin her ne kadar kısmi olarak devam etse de, geçmişe nazaran gözle görülür bir şekilde azaldığı kanısına varılmıştır.

Gibbons ve ark. (2008) tarafından bir durum çalışması olarak yapılan araştırmada, eski bir holigan olup günümüzde bir Hristiyan kilisesinin aktif bir üyesi konumunda olan John King adlı şahısla yapılan görüşmeler ve kendisinden elde edilen anlatılar sonucunda futbol holiganizminin sebeplerinin arkasındaki ana akademik kuramlar eleştirel olarak değerlendirilmiş ve yansıtıcı eski-holiganlardan elde edilen daha az duyumcu şeklindeki anlatıları toplamanın ne derece değerli olduğu ele alınmıştır. Yapılan görüşmeler ve anlatılardan elde edilen analizler sonucunda, holiganın esasen çocukluğunda yaşadığı otorite noksanlığı, reddedilme duygusu ve şiddet ve soygunculuğa girme isteği ile birlikte tanındığı ve saygı gördüğü bir topluluğa ait olma duygusunun gelecekte ortaya çıkan holiganizme etki ettiği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, bilindiği üzere holiganizmin salt futbol sahalarında ya da statların yakınında değil ayrıca müsabaka öncesinde ve taverna gibi tarafsız yerlerde organize edildiği, futbol fanatikliğinden çok kendi memleketini savunma dürtüsünden geldiği ve milli takım olgusundan çok bölge takımının daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Öte yandan RamonSpaaij (2005) tarafından yapılan bir araştırmada, sadece futbol holiganizmine ilişkin kültürler arasındaki değişkenleri değil ayrıca ülkeler, bölgeler, şehirler ya da taraftar toplulukları içerisindeki farklılıkları da dikkate almamız gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın esas amacı futbol holiganizminin tür ve şekillerinde mevcut olan milletlerarası ve yerliler arası benzerlik ve farklılıklara bir bakış açısı sunmak ve dünyanın bazı bölgelerinde uygulamaya sokulan “iyi uygulamaları” ele alarak holiganizmi önleme stratejilerine yönelik bir hareketlenme sağlamaktır. Bu doğrultuda, Spaaij (2005) kolluk kuvvetlerinin iyi istihbarat uygulamaları- örneğin, Britanya istihbaratının müsabakaları denetlemesi- , yerel yönetim ve futbol kulüplerinin işbirliği içerisinde taraftar projelerini hayata geçirmesi-örneğin, Groningen ve Cambuur Leeuwarden

kulüplerinin iyi örnekleri-, Barcelona gibi futbolda şiddete sıfır tolerans veren kulüplerinin önemi ve futbol taraftar topluluklarının örnek eylemleri gibi iyi uygulamaları öne sürerek futbolda şiddetin önüne el birliğiyle geçilebileceğini ve bunun bir dizi kurum ve eyleyici tarafından uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Futbol holiganizmine yönelik uygulamalı bir çalışma yürüten ve bu alanda destek alan Richard Giulianotti (1995), holiganların ne tür bir yaşam içerisinde bulduklarını yerinde gözlemek için katılımcı gözlem yoluyla İskoç iki rakip taraftar gurubunun-Aberdeen ve Hibs- içerisine sızarak araştırmacıya yönelik ortaya çıkabilecek tehlikeleri örneklemeler sunarak ele almak istemiştir. Giulianotti'ye (1995) göre, sahada ortaya çıkması muhtemel birincil tehlike fiziki riskler ve yaralanmalardır. İkincil tehlike ise gözlemlendiği gurubun herhangi bir üyesi tarafından etki altına alınmak istenmesi ve bunun sonucunda sıkıntılı durumlarla karşılaşma olasılığıdır. Diğer bir tehlike olarak Giulianotti (1995) yakalanma riskini göstermekte ve ciddi yaralanmaların ortasında kaldığını ancak bunlardan uzak durduğunu ifade etmektedir. Bu araştırma futbol holiganizmini araştırma ve gözlemlemeye yönelik farklı bir bakış açısı sunmakta ve futbol şiddetine yönelik yapılacak alan çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.

Futbol holiganizmi ile ilgili başarılı ve kapsamlı çalışmalar gerçekleştiren Roman Spaaij (2006), yazdığı *Understanding Football Hooliganism: A Comparison of Six Western European Football Clubs (Futbolu Anlamak: Altı Batı Avrupa Futbol Kulübünün Karşılaştırması)* adlı kitabında İngiltere'den West Ham United ve Fulham, Hollanda'dan Feyenoord ve Sparta Rotterdam, İspanya'dan ise Espanyol ve Barcelona takımlarını ele almış ve yaptığı araştırma sonucunda popüler imaj dikkate alındığında West Ham, Feyenoord ve Espanyol takımlarının diğer üç takıma nazaran daha hırçın ve şiddete meyilli olduğunu vurgulamıştır. Kendisine göre, futbol holiganizminin salt "İngiliz hastalığı" olduğuna dair basmakalıpları artık işlev görmemekte ve yeni inanışa göre Britanya'da holiganizm azalmakta iken Kıtada (Avrupa) belki de daha ciddi bir hal almakta ve yetersiz bir şekilde kontrol edilmektedir. Çalışmanın metodoloji kısmını oluştururken görüşmeler, katılımcı gözlem, taraftar dergileri, resmi evrak ve veri tabanları, literatürdeki çalışmalar,

gazete ve dergi raporları, internet web siteleri ve resmi ve özel video kayıtlarından yararlanmıştır. Esasen dört ana tema üzerine odaklanmıştır. Bunlar sınıf ve çevresel ayırım gibi sosyal fay hatlarının rolü, holigan kimliklerinin oluşumu ve holigan alt kültürünün cazibesi, futbol holiganizminin sosyal organizasyonu ve holigan ve önemli diğer aktörler arasındaki etkileşim ve müzakereler ve de futbol holiganizmine yönelik politikaların etkileri olmak üzere dört ana başlıkta toplanmıştır. Sonuç olarak Spaaij, futbol holiganizminin genel bir çalışma örgüsünden çok detaylı olarak incelenmesi gerektiğini, karmaşık ve dinamik yerel belirtilerin basmakalıp düşüncelerden daha baskın olduğunu ve futbol holiganizmi olgusunun dinamik ve değişebilen bir yapısının olduğunu vurgulamıştır.

Giovanni Carnibella ve ark. (1996) tarafından kendi deyimlerine göre Amsterdam Grubuna bir rapor olarak ortaya konan *Football Violence in Europe (Avrupa'da Futbol Şiddeti)* adlı çalışmada, Avrupa'nın belirli başlı ülkelerinde holiganizmin esas sorunları ve kaynakları irdelenmiş ve konuya ilişkin gelecekte katkı sunmak üzere öneriler sunulmuştur. Araştırmacılar, futbol şiddetinin Orta Çağ döneminden kalma bir ritüelin parçası olarak günümüze değin geldiğini ve günümüzde tüm Avrupa'da bir problem olarak karşımıza çıktığını ifade etmektedirler. Yaptıkları araştırma sonucunda, medyanın negatif manada bir rolü olduğunu, ırkçılığın futbol holiganizmi noktasında önemli bir faktör olarak kendini gösterdiğini ve alkol tüketiminin de futboldaki şiddeti körüklediğini saptamışlardır. Kendilerine göre, Avrupa çapındaki futbol holiganizmi değerlendirildiğinde ırkçılık, alkol gibi benzer konular, futbol şiddeti yörüngesinde bulunmakta ve ülkeden ülkeye pek farklılık göstermemektedir. Bunun yanı sıra, başta Britanya olmak üzere diğer ülkelerin de gerek istihbarat gerekse de denetleme mekanizmaları noktasında futbol holiganizmini aza indirme hususunda etkili çalıştığı gözlemlenmiştir. Gelecekte üzerinde durulması gereken esas noktaların Avrupa ülkelerindeki taraftar şiddetinin önüne geçme ve futbol maçlarındaki alkol ile ilişkili kötü davranışlara yönelik araştırma yapma eylemleri olduğu belirtilmiştir.

Laurier Sébastien Fournier (2013) tarafından yapılan etnografik bir çalışmada, halk arası futbol (folk football) ya da mahalle arası futbol olarak tanımlanan spor türünün İngiltere ve İskoçya'da yerinde incelenmesi sonucunda, spor ve şiddetin

birbiriyle ilintili iki unsur olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, 1700lü yıllarda oynanan halk arası futbol müsabakalarında iki köy ya da iki grup arasındaki mücadelenin centilmenlik ve kurallar kapsamında olmaktan ziyade bütünüyle şiddet ve arbede şeklinde geçtiği vurgulanmıştır. Bununla beraber, şiddeti uygulayan taraflar arasında bu tür şiddet eğilimlerinin bilinçsiz yapıldığı ve aslında bir zarar oluşturmadığı algısı yaratılmakta olduğu öne sürülmüştür. Bunun yanı sıra, esasen halk arası futbolun bu eylemlerde bulunan aktörler; futbolcu, izleyici, v.s.- tarafından rahatsız edici duygularını dışa vurma yöntemi olarak yorumlanmıştır. Futbolcular, aslında şiddet uygulamadıklarını aksine oyunun doğası gereği sert müdahalelerle oynadıklarını belirtmişlerdir. Yapılan saha çalışması sonucunda ise, şiddetin farklı seviyelerde azaldığı ve ortadan kaldırılmaya çalışıldığı ve bunun sebepleri arasında maçların yasaklanma olasılığının verdiği korku, oynayan şahısların bir birini tanınması, seyirciler arasında kadın ve çocukların varlığı ve bir dizi kural ve kontrollerin olması vardır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1.Araştırma Modeli

Yapılan bu araştırmada görgül (gözleme dayalı) araştırma modellerinden tarama tipi araştırma yöntemi kullanılmıştır. Görgül araştırmalar araştırmacıların yanıt bulmak istedikleri soruları yanıtlamak, yanıt bulmak istenen soruların doğru olup olmadığını sınamak istedikleri durumlarda hipotezler geliştirilerek, anket ve ölçekler kullanarak gerçekteştirdikleri araştırmalardan meydana gelmektedir. Görgül araştırmalarda araştırmacılar denencelerini (hipotezler) test etmek amacıyla elde edilen verileri istatistiksel analize dâhil etmektedir. Görgül araştırmalar içerisinde yer alan tarama tipi araştırmalar büyük örneklem gruplarının araştırmaya konu olan özelliklerinin (yaş, cinsiyet, medeni durum vb.) belirlenmesinde kullanılan betimsel araştırma yöntemi olarak bilinmektedir (Can, 2014).

Araştırmada nicel veriler geliştirilen ölçekle, nitel veriler ise görüşme formu ile elde edilmiştir.

2.2.Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini 2016-2017 futbol sezonuna kadar Türkiye Futbol Süper Liginde şampiyon olan Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş, Trabzonspor ve Bursaspor'un aynı sezon içerisindeki Passolig kart sahibi Futbol Takım Taraftarları oluşturmaktadır.

Araştırmanın başında, üzerinde çalışılan takımların taraftarlarından kart sahibi olanların sayısı kontrol edilmiştir: Fenerbahçe'nin 388.812, Galatasaray'ın 367.770, Beşiktaş'ın 277.709, Trabzonspor'un 90.852 ve Bursaspor'un 67.593 taraftarında, toplamda ise 1.192.736 taraftarda Passolig kartı olduğu görülmüştür (Passolig, 2016).

Fenerbahçe'den 384, Galatasaray'dan 384, Beşiktaş'tan 384, Trabzonspor'dan 382 ve Bursaspor'dan 384 taraftarın katılımcı olarak yer aldığı bir araştırma, bu tarz

bir çalışma için örnekleme sayısı olarak yeterliliği sağlamaktadır. Toplamda ise 1916 taraftarın katılımcı olarak araştırmada yer alması gerekmektedir (Balcı, 2015; Büyüköztürk ark, 2012). Bu sayılar dikkate alındığında yapılan araştırmanın örneklem büyüklüğünün yeterli seviyede olduğu görülmektedir.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden faydalanılarak futbolda şiddet için nitel veriler elde edilmiştir. Bu görüşme tekniğinde görüşme taslağı birebir uygulanır ve hangi verilerin belirleneceğini önceden hazırlanan sorular ile saptanır.(Karasar, 2014). Görüşme formunda yer alacak sorular için ilgili literatür taranmış ve alan uzmanlarının görüşleri alınarak, görüşme formundaki sorular şekillendirilmiştir. Görüşme formunda, futbolda taraftar şiddetinin önlenmesi ile ilgili yarı yapılandırılmış 3 soru yer almıştır. Görüşme 20-25 dakika arası sürmüştür görüşmeler not alınarak kaydedilmiştir.

Taraftar şiddetinin bütünsel bir bakış açısıyla incelenmesi amacıyla şiddete kaynaklık ettiği düşünülen bütün paydaşlar incelenecek ve bu inceleme sonucunda spor paydaşlarından olan hakemlerden 4 kişi, yöneticilerden 4 kişi, antrenörlerden 4 kişi, taraftarlardan 4 kişi ve spor medyasından 4 kişi futbolculardan 4 kişi olmak üzere toplamda 24 kişinin görüşlerine başvurulmuştur.

Görüşmelerle sağlanan nitel verilere içerik analizinin uygulanabilmesi için, öncesinde bu verilerin frekans ve yüzdelikleri hesaplanmış ve gruplandırılmışlardır. Bu maksatla; sağlanan verilerin kavramsallaştırılması, ortaya koyulan kavramlar aracılığıyla mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve bu verileri açıklayıcı temaların saptanması yoluna gidilmiştir.(Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Yapılan bu araştırmada Türkiye futbol süper liginde şampiyon olan futbol takımı taraftarlarının ve futbol kamuoyunun şiddete ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Galatasaray'dan 527 Beşiktaş'tan 440 Fenerbahçe'den 436 Trabzonspor'dan 435 Bursaspor'dan 424 olmak üzere 1479 erkek ve 783 kadın, toplamda 2262 taraftar dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 2.1. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Cinsiyet	F	%
Erkek	1479	65,4
Kadın	783	34,6
Toplam	2262	100,0

Çizelge 2.1’de görüldüğü gibi katılımcıların %65,4’ü erkeklerden oluşurken, %34,6’sı kadınlardan oluşmaktadır.

Çizelge 2.2. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Yaş Grupları	F	%
18-23	1121	49,6
24-29	509	22,5
30-35	337	14,9
36-40	150	6,6
41 ve üstü	145	6,4
Toplam	2262	100,0

Çizelge 2.2’de görüldüğü üzere araştırmaya katılanların %49,6’sı 18-23 yaş grubunda, %22,5’i 24-29 yaş grubunda, %14,9’u 30-35 yaş grubunda, %6,6’sı 36-40 yaş grubunda, %6,4’ü ise 41 ve üstü yaş grubundadır.

Çizelge 2.3. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Eğitim Düzeyleri	F	%
Okumamış	22	1,0
İlkokul	71	3,1
Ortaokul	89	3,9
Lise	493	21,8
Üniversite	1487	65,7
Lisansüstü	100	4,4
Toplam	2262	100,0

Çizelge 2.3 incelendiğinde araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun lise (%21,8) ve üniversite (%65,7) mezunu olduğu görülmektedir.

Çizelge 2.4. Katılımcıların Meslek Gruplarına Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Meslek Grupları	F	%
İşsiz	320	14,1
SSK'lı işçi	221	9,8
Devlet memuru	435	19,2
Özel sektör	420	18,6
Diğer	866	38,3
Toplam	2262	100,0

Çizelge 2.4'e göre katılımcıların %14,1'i işsiz, %9,8'i SSK'lı işçi, %19,2'si devlet memuru, %18,6'sı özel sektör çalışanı, %38,3'ü diğer meslek gruplarına mensuptur.

Çizelge 2.5. Katılımcıların Maçlara Katılım Sıklıklarına Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Katılım Sıklıkları	F	%
Hemen hemen her maç	380	16,8
Sık sık	657	29,0
Bazen	556	24,6
Nadiren	669	29,6
Toplam	2262	100,0

Çizelge 2.5'te görüldüğü üzere araştırmaya katılanların %16,8'i hemen hemen her maça giderken, %29'u sık sık maça gitmekte, %24,6'sı bazen maça gitmekte ve %29,6'sı nadiren maça gitmektedir.

Çizelge 2.6. Katılımcıların Taraftarı Oldukları Takımlara Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Takımlar	F	%
Galatasaray	527	23,3
Fenerbahçe	436	19,3
Beşiktaş	440	19,5
Trabzonspor	435	19,2
Bursaspor	424	18,7
Toplam	2262	100,0

Çizelge 2.6'da görüldüğü gibi katılımcıların %23,3'ü Galatasaray taraftarı, %19,3'ü Fenerbahçe taraftarı, %19,5'i Beşiktaş taraftarı, %19,2'si Trabzonspor taraftarı ve %18,7'si Bursaspor taraftarıdır.

Çizelge 2.7. Katılımcıların Aylık Gelir Düzeylerine Göre Frekans ve Yüzdelerik Dağılımları

Aylık Gelir Düzeyleri	F	%
0-900 TL arası	937	41,4
901-1500 TL arası	238	10,5
1501-2100 TL arası	332	14,7
2101-2700 TL arası	207	9,2
2701-3300 TL arası	248	11,0
3301 TL ve üzeri	300	13,3
Toplam	2262	100,0

Çizelge 2.7'ye göre araştırmaya katılanların %41,4'ü 0-900 TL arasında gelire sahipken, %10,5'i 901-1500 TL arasında gelire sahip, %14,7'si 1501-2100 TL arasında gelire sahip, %9,2'si 2101-2700 TL arasında gelire sahip, %11'i 2701-3300 TL arası gelire sahip, %13,3'ü ise 3301 TL ve üzerinde gelire sahiptir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen "Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek geliştirme sürecine başlanmadan önce, şiddet ile ilgili yazılmış bilimsel kitap, tez, makale ve yayınlar incelenerek literatürde şiddetin hangi yönlerinin ne şekilde çalışıldığı araştırılmıştır. Araştırmalarda şiddetin içeriği, özellikleri, çeşitleri ve kaynakları gibi konuların irdelendiği görülmüştür. Sporda ve özellikle de futbolda taraftarların şiddet eğilimlerinin boyutları ve sebepleri araştırılmıştır. Şiddete kaynaklık eden faktörler ortaya konulmuştur. Bu amaçla yerli ve yabancı literatür taranmış, alanda hazırlanmış olan ölçme araçları incelenmiştir. Bu ölçme araçlarında kullanılan maddeler ve boyutlar gözden geçirilmiştir. Bu ölçme aracı ile ölçülmeye çalışılan konulara uygun maddelerden yararlanılmıştır.

- **Nitel veri toplama aracı**

İlgili literatür tarandıktan sonra incelenen bilimsel çalışmalardan taraftarların şiddet eğilimlerinin nedenlerini ölçmeye yönelik 3 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda,

1) Futbol maçlarında şiddete neden olan faktörler sizce nelerdir? Açıklar mısınız?

2) Futbol maçlarında yaşanan şiddet olaylarının önlenmesinde kimler etkili olabilir? Nasıl?

3) Futbol maçlarında yaşanan şiddet olaylarını önlemek adına sizce neler yapılmalıdır? Açıklar mısınız?

Şeklinde üç açık uçlu soru, 8 futbol taraftarına sorulmuş ve formu doldurmaları istenmiştir. Taraftarların verdikleri cevaplar incelenmiş ve şiddetin nedenlerini ölçtüğü belirlenen ifadelerden yararlanılarak madde havuzu zenginleştirilmiş ardından spor paydaşlarından (taraftar, hakem, yönetici, spor basını, futbolcu ve teknik direktör ve antrenör) oluşan 24 kişinin görüşlerine başvurulmuştur (Çizelge 2.8).

Çizelge 2.8. Nitel Bölüm Örnekleme Grubunu Oluşturan Spor Paydaşlarının Sayısal Dağılımı

	GÖREVİ	CİNSİYETİ	ÜNVANI	HİZMET YILI	GÖRÜŞME TARİHİ
1	Taraftar	Erkek	Taraftar lideri	15	10.04.2017
2	Taraftar	Erkek	Taraftar lideri	30	11.04.2017
3	Taraftar	Erkek	Taraftar lideri	25	12.04.2017
4	Spor basını	Erkek	Ulusal basın spor şefi	42	13.04.2017
5	Spor basını	Erkek	Ulusal basın spor yazarı	34	14.04.2017
6	Spor basını	Erkek	Ulusal basın spor yazarı	30	15.04.2017
7	Spor basını	Erkek	Ulusal basın spor yorumcusu	32	16.04.2017
8	Hakem	Erkek	FİFA hakemi	22	17.04.2017
9	Hakem	Erkek	FİFA hakemi	23	17.04.2017
10	Hakem	Erkek	Süper lig hakemi	25	17.04.2017
11	Hakem	Erkek	Süper lig hakemi	15	17.04.2017
12	Hakem	Erkek	FİFA hakemi	27	17.04.2017
13	Teknik direktör	Erkek	Süper lig teknik direktörü	30	19.04.2017
14	Teknik direktör	Erkek	Antrenörler derneği başkanı	32	20.04.2017
15	Teknik direktör	Erkek	Süper lig teknik direktörü	16	20.04.2017
16	Teknik direktör	Erkek	Milli takım yardımcı antrenörü	6	21.04.2017
17	Yönetici	Erkek	Süper lig teknik yöneticisi	13	20.04.2017
18	Yönetici	Erkek	TFF başkanı ve Süper lig yöneticisi	17	25.04.2017
19	Yönetici	Erkek	ASKF başkanı	18	25.04.2017
20	Yönetici	Erkek	MHK başkanı	16	26.04.2017
21	Futbolcu	Erkek	Profesyonel futbolcu	11	01.05.2017
22	Futbolcu	Erkek	Profesyonel futbolcu	13	02.05.2017
23	Futbolcu	Erkek	Profesyonel futbolcu	17	03.05.2017
24	Futbolcu	Erkek	Profesyonel futbolcu	15	04.05.2017

- **Nicel veri toplama aracı**

Maddeler hazırlanırken en kısa sürede ve rahatlıkla doldurulabilecek, kısa ve öz ifadelerden oluşan bir formattan oluşmasına özen gösterilmiştir. Bu sebeple açık uçlu ve yorum gerektiren sorulardan kaçınılmış, likert tipi ve kolayca doldurulabilir özellikte yargı ifadelerine katılım düzeylerinin ortaya konması tercih edilmiştir. Böylelikle, toplam 68 maddeden oluşan bir ölçme aracı taslağı hazırlanmıştır. Maddelerin içerik ve kapsam geçerliliğinin belirlenebilmesi için beden eğitimi öğretmenliği, spor yöneticiliği ve antrenörlük eğitimi, ölçme ve değerlendirme ile araştırma yöntemleri ve istatistik alanında uzman kişilerin görüş ve önerileri doğrultusunda düzenlemeler yapılmış olup ön uygulama için 68 maddelik bir ölçme aracı hazırlanmıştır.

Ön uygulama için son şekli verilen ölçme aracı iki bölümden oluşmuştur. Ölçme aracının birinci bölümünde cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, taraftarın maçlara katılım sıklığı şeklinde ifade edilen 5 bağımsız değişkenler yer almaktadır. İkinci bölümde ise taraftarların şiddet eğilimlerinin nedenlerini ölçmeye dayalı 68 madde yer almaktadır. Ölçme aracının ikinci kısmında 5’li likert tipi dereceleme ile katılımcılardan her bir yargı ifadesinden kendilerine uygun olan düzeyi işaretlemeleri istenmiştir. Buna göre “Hiç Katılmıyorum” (1), Katılmıyorum (2), Fikrim Yok (3), Katılıyorum (4), Tamamen Katılıyorum (5) seçenekleri arasında 1’den 5’e kadar dereceleme yapılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların araştırma sorularına verdikleri yanıtların aritmetik ortalamaların değerlendirilmesinde “1.00-1.79 = Hiç Katılmıyorum” , “1.80 – 2.59 = Az Katılıyorum”, “2.60 – 3.39 = Kararsızım ”, “3.40 – 4.19 = Çok Katılıyorum ”, “4.20 – 5.00 = Tam Katılıyorum ” ölçütleri esas alınmıştır. “1.00- 2.60” arası düşük düzeyde şiddete neden olmakta, “2.61-3.40” arası orta düzeyde şiddete neden olmakta ve “3.41-5.00” arası yüksek düzeyde şiddete neden olmakta olarak yorumlanmıştır. Örneğin, katılımcıların şiddete neden olan etmenlerden sporcu davranışları boyutuna verdikleri yanıtın aritmetik ortalamasının $X=3.44$ olduğu düşünülün. Bu durumda sporcu davranışlarının taraftarın şiddete yönelmesinde yüksek düzeyde etkisinin olduğu söylenebilir.

Ön uygulama öncesinde “Taraftarlardaki Şiddet Eğiliminin Nedenleri Ölçeğinde” 68 madde yer almıştır. Ölçeğin güvenirliği, Cronbach’s Alpha iç tutarlılık katsayısının ve madde toplam korelasyonlarının hesaplanması ile test edilmiştir. Güvenirlik analizinde madde toplam korelasyonları .30’un altında olan maddeler değerlendirme dışında bırakılarak geçerlik ve güvenirlik analizleri yinelenmiştir.

Ölçeğin Açımlayıcı Faktör Analizi ile değerlendirilmeye uygun olup olmadığını test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ve Barlett Küresellik Testi sonuçları incelenmiştir. KMO değeri .794 olan ve Barlett testi anlamlı ($p < .01$) bulunan veri setinin faktör analizi için uygun olduğu anlaşılmıştır. Büyüköztürk (2002,120) KMO katsayısının .60’dan yüksek ve Barlett testinin anlamlı çıkması halinde verilerin faktör analizi için uygun olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada, ölçeğin yapı geçerliğini incelemek üzere öncelikle açımlayıcı faktör analizi yapılmış olup sonrasında açımlayıcı faktör analizinde belirlenen modelin uygunluğunu test etmek için ise doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Ön uygulamada toplamda 68 madde bulunmaktadır. Madde toplam korelasyonu .30’un altında olan maddeler atılarak ölçme aracında 25 madde üzerinde açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde KMO değeri .794; Barlett testi anlamlı ($p < .05$) ve açıklanan varyans %59.849 olarak bulunmuştur. Buna göre ölçme aracında 5 boyut çıkmaktadır. Birinci boyut 6 maddeden oluşmakta (spor mediasından kaynaklanan şiddet), ikinci boyut 5 maddeden oluşmakta (hakem kararlarından kaynaklanan şiddet), üçüncü boyut 4 maddeden oluşmakta (antrenör ve teknik direktörden kaynaklanan şiddet), dördüncü boyut 6 maddeden oluşmakta (tarafar ve amigolardan kaynaklanan şiddet) ve beşinci boyut 4 maddeden oluşmaktadır (sporcu davranışlarından kaynaklanan şiddet). Boyutların açıkladığı varyansa bakıldığında;

Boyut varyansın% 17.851

Boyut: % 14.342

Boyut: %9.888

Boyut:%9.696

Boyut: %8.078 açıklamaktadır.

Faktör yükleri ve madde toplam korelasyonları Çizelge 3.8 ve Çizelge 3.9'daki gibidir:

Çizelge 2.9. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği için yapılan açımlayıcı faktör analizi ve madde toplam korelasyon sonuçları

Maddeler	Madde Toplam Korelasyonu	Yargı İfadeleri
a47*	.33	Televizyonda şiddet içeren filmlerin bulunması normaldir.
a48	.36	Şiddet sporlarını (box gibi) izlemekten zevk alırım.
a50	.38	Maçlardan önce medyadaki değerlendirmeler taraftarı şiddete yönlendirir.
a49	.35	Sosyal medyadaki caps'ler maçı onur meselesi haline getiriyor.
a43	.32	Spor medyası şiddetin önlenmesinde önemlidir.
a44	.42	Maçtan önce spor programları izlemek beni maç için hırslandırır.
Birinci Boyut (Spor medyası) Cronbach Alpha .60		
a3	.39	Hakem takımımın aleyhine karar verdiğinde bağırırım.
a4	.53	Takımımın aleyhine karar verdiğinde hakeme bir şeyler fırlatmak isterim.
a6	.81	Hakemin maç sırasındaki davranışları taraftarı etkiler.
a5	.82	Hakemlerin verdiği yanlış kararlar şiddeti körüklemektedir.
a19	.81	Merkez Hakem Kurulu (MHK) yanlı kararlarıyla şiddete neden oluyor.
İkinci Boyut (Hakem kararı) Cronbach Alpha .62		
a25	.53	Kendi takım antrenörümün/teknik direktörümün hataları beni şiddete yöneltir.
a24	.50	Maç sırasında rakip antrenörün/teknik direktörün başarısı beni sınırlendirir.
a26	.35	Antrenörlerin/teknik direktörlerin maç esnasındaki sinirli tavırları beni de sınırlendirir
a23	.34	Sporda şiddetin sebeplerinden biri antrenörler/teknik direktörlerdir
Üçüncü Boyut (Antrenör/ teknik direktör) Cronbach Alpha: .70		
a55	.32	Amigolar şiddet olaylarını ateşliyorlar.
a54*	.32	Amigolardan hiç etkilenmem.
a53	.45	Amigolar beni olumsuz etkiler.
a61	.52	Şiddete karışan taraftarlar ekonomik yetersizlik yaşayan kişilerdir.
a60	.55	Mağlubiyetinden sonra hırslımı kendi takım oyuncularımın çıkarırım.
a62	.32	Maçlara stres atmak için giderim.
Dördüncü Boyut (Taraftar ve amigolar) Cronbach Alpha: .74		
a14*	.35	Centilmen oyuncuyu başarılı ama saldırgan oyuncuya tercih ederim.
a13	.31	Tuttuğum takımın futbolcusunun agresif tavırları beni tahrik eder.
a15	.40	Futbolcuların kışkırtıcı davranışlar sergilemesi hoşuma gider.
a12	.51	Kendi takım oyuncularımın maç sırasındaki hataları beni şiddete yöneltir.
Beşinci Boyut (Sporcu davranışı) Cronbach Alpha .70		
Toplamda Cronbach Alpha katsayısı: .82		

Çizelge 2.9 incelendiğinde, birinci boyutta yer alan maddelerin madde toplam korelasyonları .32 ile .42 arasında, ikinci boyutta maddelerin .39 ile .82 arasında, üçüncü boyutta maddelerin .34 ile .53 arasında, dördüncü boyutta maddelerin .32 ve

.55 arasında ve beşinci boyutta maddelerin .31 ile .51 arasında değiştiği görülmektedir.

Beş boyutlu ölçekten elde edilen puanlar için hesaplanan alfa iç tutarlılık katsayısı birinci boyut için .60, ikinci boyut için .62, üçüncü boyut için .70, dördüncü boyut için .74, ve beşinci boyut için .70'dir. beş boyutlu ölçeğin toplam alfa tutarlılık katsayısı ise .82'dir.

Çizelge 2.10. Faktörlerin yük değerleri

Maddeler	Spor medyası	Hakem kararı	Antrenör/ teknik direktör	Taraftar ve amigolar	Sporcu davranışı
a47*	,762				
a48	,699				
a50	,798				
a49	,710				
a43	,712				
a44	,479				
a3		,790			
a4		,693			
a6		,760			
a5		,724			
a19		,668			
a25			,738		
a24			,716		
a26			,688		
a23			,569		
a55				,693	
a54*				,642	
a53				,639	
a61				,586	
a60				,488	
a62				,469	
a14*					,775
a13					,754
a15					,726
a12					,463

KMO Değeri: .794
Barlett Küresellik Testi: .00
Açıklanan Varyans: % 59.849

*: İşaret konulan maddeler ters madde olarak kabul edilmiştir.

Çizelge 2.9. incelendiğinde, birinci boyuttaki faktörlerin yük değerleri .47 ile .79, ikinci boyuttaki faktörlerin yük değerleri .66 ve .79, üçüncü boyuttaki faktörlerin yük değerleri .56 ile .73, dördüncü boyuttaki yük değerleri .46 ile .69 ve beşinci boyuttaki yük değerleri .46 ile .77 arasında değişmektedir. Ölçeğin toplam KMO Değeri: .794, Bartlett Küresellik Testi: .00 ve Açıklanan Varyans: % 59.849 olarak bulunmuştur. Ölçeğin boyutları arasındaki ilişkiyi tespit etmek için yapılan korelasyon testinde boyutların düşük ve orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Aşağıdaki Çizelge 2.10'da elde edilen değerler verilmiştir:

Çizelge 2.11. Ölçeğin boyutları arasındaki korelasyon durumları

Boyutlar Arası Korelasyon Durumları					
	Antrenör/ teknik direktör	Taraftar ve amigolar	Sporcu davranışları	Hakem kararı	Spor Medyası
Antrenör/ teknik direktör	1,00				
Taraftar ve amigolar	,42	1,00			
Sporcu davranışları	,30	,30	1,00		
Hakem kararı	,21	,22	,26	1,00	
Spor medyası	,41	,40	,27	,23	1,00

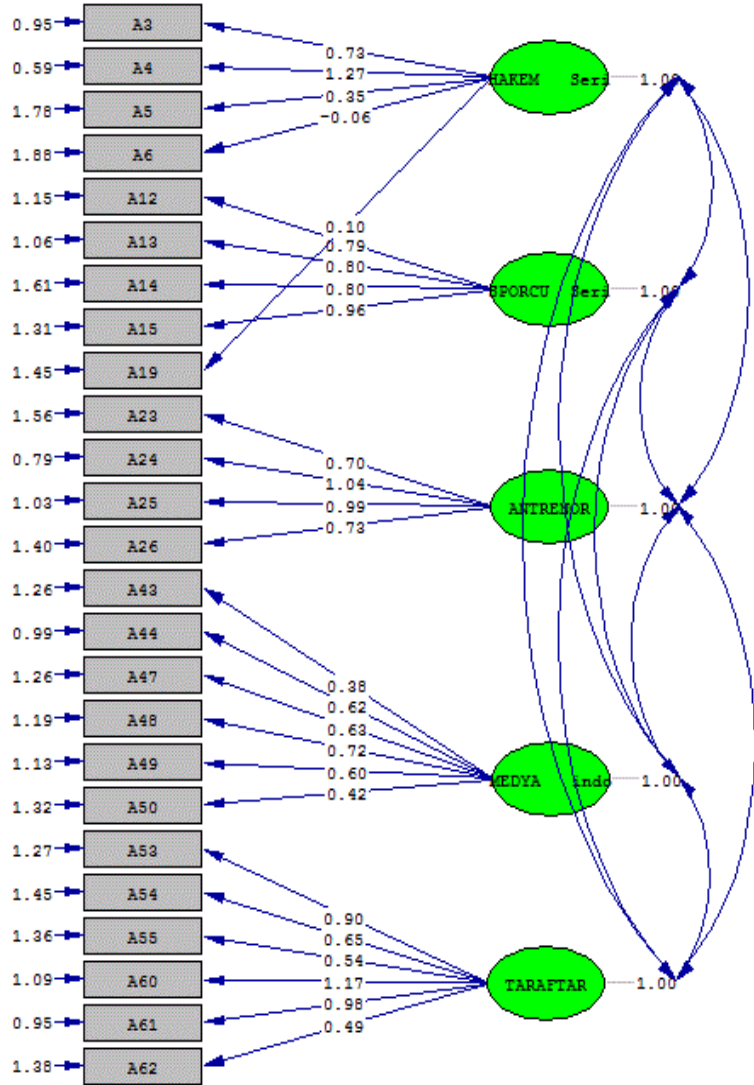
Çizelge 2.11 incelendiğinde boyutlar arasındaki ilişki düzeyi .21 ile .42 arasında değişim göstermektedir. Bu durumda hakem kararları ile antrenör teknik direktör davranışlarının şiddeti tetikleme arasında düşük düzeyde pozitif yönde bir ilişkiden ($r=.21$), spor medyası ile taraftar davranışları arasında orta düzeyde pozitif yönde bir ilişkiden ($r=.40$), spor medyası ile antrenör/teknik direktör arasında orta

düzeyde pozitif yönde bir ilişkiden ($r=.41$) bahsedilebilir. Boyutlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olması boyutların birbirini desteklemesi bağlamında önemli görülmektedir.

Ölçme aracı için yapılan DFA’da elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş ve Ki-kare değerinin ($\chi^2=685.18$, $N=312$, $sd= 265$, $p= 0.00$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise RMSEA; 0.071, SRMR; 0.14, GFI; 0.85, AGFI; 0.82, CFI; 0.88, IFI; 0.88, NFI; 0.82; $\chi^2/df = 2.58$ olarak bulunmuştur (Çizelge 2.12). Buna göre modelin iyi uyum verdiği ve kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Modele ilişkin faktör yükleri Şekil 2.1’de gösterilmiştir.

Çizelge 2.12. Doğrulayıcı Faktör Analizi Modeli Uyum İndeksleri

	Değer Aralığı	Ölçek Değeri	Uyum Düzeyi
RMSEA	.08 ve aşağısı	.071	İyi
SRMR	.10	.14	Kabul edilir
GFI	.90	.85	Kabul edilir
AGFI	.85	.82	Kabul edilir
CFI	.90	.88	Kabul edilir
IFI	.90	.88	Kabul edilir
NFI	.90	.82	Kabul edilir
χ^2/df	2.0-3.0	2.58	Kabul edilir

Chi-Square=685.18, df=265, P-value=0.00000, RMSEA=0.071

Şekil 2.1. Doğrulayıcı faktör analizi sonucundaki modelin yük değerleri

Ölçeğin yapı geçerliğini ve güvenilirliğini test etmek için yapılan analizler dikkate alındığında veri toplama aracının geçerli ve güvenilir ölçüm yaptığına karar verilmiştir. Ölçek son haliyle taraftarların şiddet eğilimlerinin nedenlerini ölçmeyi amaçlamakta ve 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçme aracı bu haliyle taraftarların şiddet eğilimlerinin sebeplerine ilişkin algılarının incelenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.4. İstatistiksel Analiz

Katılımcıların demografik bilgilerinin frekans ve yüzdeler dağılımlarının belirlenmesinde frekans analizi kullanılmıştır. Katılımcıların ölçek faktörlerinden aldıkları puanlara ilişkin ortalama ve standart sapma değerlerinin belirlenmesinde ise tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Katılımcıların ölçek faktörlerinden aldıkları puanların normal dağılım gösterip göstermediğinin belirlenmesi için Shapiro-Wilk analizi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu nedenle katılımcıların demografik bilgilerine göre ölçek puanlarını karşılaştırmak için non-parametrik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyetlerine göre ölçek puanlarını karşılaştırmak için Mann Whitney U testi kullanılırken, yaş grupları, eğitim düzeyleri, meslek grupları, maçlara katılım sıklıkları, taraftarı oldukları takımlar ve aylık gelir düzeylerine göre ölçek puanlarını karşılaştırmak için Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Kruskal Wallis H testi sonucunda grupların arasında anlamlı farklılık çıkması durumunda, farklılığın hangi grup/gruplar arasında olduğunu belirlemek için post hoc test olarak Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Bunlara ek olarak katılımcıların demografik bilgilerine göre maçlara katılım sıklıklarını karşılaştırmak için Ki-Kare analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

3.1.Nicel Bulgular

Çizelge 3.1. Katılımcıların Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Faktörler	n	X	Ss
Spor medyası	2262	3,00	,830
Hakem kararı	2262	3,47	,989
Antrenör / teknik direktör	2262	2,53	,899
Taraftar ve amigolar	2262	2,59	,779
Sporcu davranışı	2262	2,37	,960

Taraftarların futbolda şiddete yönelmesini etkileyen faktörlerden spor medyası faktörünün orta düzeyde etkileyici olduğu görülmektedir. Hakem kararı orta düzeyin üzerinde etkileyici, antrenör / teknik direktör, taraftar ve amigolar ile sporcu davranışı faktörleri orta düzeyin altında etkileyici faktörlerdir (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.2. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	n	X	Ss	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
Spor medyası	Erkek	1479	3,20	,756	1292,63	1911804,0	340713,0	,000
	Kadın	783	2,61	,826	827,14	647649,0		
Hakem kararı	Erkek	1479	3,44	,864	1099,83	1626653,0	532193,0	,001
	Kadın	783	3,54	1,186	1191,32	932800,0		
Antrenör / teknik direktör	Erkek	1479	2,60	,896	1194,32	1766396,5	486120,5	,000
	Kadın	783	2,38	,885	1012,84	793056,5		
Taraftarlar ve amigolar	Erkek	1479	2,61	,817	1154,10	1706913,0	545604,0	,023
	Kadın	783	2,55	,701	1088,81	852540,0		
Sporcu davranışı	Erkek	1479	2,52	,909	1235,88	1827860,0	424657,0	,000
	Kadın	783	2,09	,991	1235,88	1827860,0		

Çizelge 3.2 incelendiğinde, taraftarları şiddete yönelten faktörlere ilişkin ortalama puanların cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Spor medyası, antrenör / teknik direktör, taraftar

ve amigolar ile sporcu davranışı faktörlerinde erkek katılımcılar kadın katılımcılara göre daha yüksek ortalamaya sahipken, kadın katılımcılar hakem kararı faktöründe erkek katılımcılardan daha yüksek ortalamaya sahiptir.

Çizelge 3.3. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktörler	Yaş Grupları	n	X	Ss	Sıra Ort.	χ^2	P	Farklar
Spor medyası	18-23	1121	2,91	,907	1067,02	30,448	,000	1-2, 1-3, 1-5, 2-5, 4-5
	24-29	509	3,07	,758	1173,18			
	30-35	337	3,09	,709	1207,44			
	36-40	150	2,97	,743	1114,79			
	41 ve üstü	145	3,25	,699	1324,49			
Hakem kararı	18-23	1121	3,64	1,130	1260,92	101,212	,000	1-2, 1-3, 2-5, 3-5, 4-5
	24-29	509	3,30	,835	1004,72			
	30-35	337	3,22	,770	953,60			
	36-40	150	3,24	,704	948,88			
	41 ve üstü	145	3,57	,726	1178,41			
Antrenör / teknik direktör	18-23	1121	2,45	,913	1071,86	23,250	,000	1-2, 1-3, 2-5
	24-29	509	2,66	,913	1225,21			
	30-35	337	2,59	,824	1191,90			
	36-40	150	2,52	,815	1149,08			
	41 ve üstü	145	2,49	,937	1105,08			
Taraftarlar ve amigolar	18-23	1121	2,49	,750	1045,52	44,760	,000	1-2, 1-3, 1-4, 2-5
	24-29	509	2,73	,786	1253,33			
	30-35	337	2,68	,726	1213,42			
	36-40	150	2,65	,827	1202,23			
	41 ve üstü	145	2,54	,934	1104,99			
Sporcu davranışı	18-23	1121	2,27	1,004	1057,02	68,058	,000	1-2, 1-3, 2-3, 2-4, 2-5, 3-4
	24-29	509	2,66	,970	1329,42			
	30-35	337	2,38	,756	1154,48			
	36-40	150	2,22	,933	1015,89			
	41 ve üstü	145	2,28	,804	1078,71			

Çizelge 3.3 incelendiğinde, taraftarları şiddete yönelten faktörlere ilişkin ortalama puanların yaş grupları değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$).

Spor medyası faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğinde, farklılıkların 41 ve üstü yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 18-23 yaş, 24-29 yaş ve 36-40 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından, 24-29 yaş ve 30-35 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 18-23 yaş grubundaki katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Hakem kararı faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların 41 ve üstü yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 24-29 yaş, 30-35 yaş ve 36-40 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından, 18-23 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 24-29 yaş ve 30-35 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Antrenör / teknik direktör faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların 24-29 yaş ve 30-35 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 18-23 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından, 24-29 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 41 ve üstü yaş grubundaki katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Taraftar ve amigolar faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların 24-29 yaş, 30-35 yaş ve 36-40 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 18-23 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından, 24-29 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 41 ve üstü yaş grubundaki katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Sporcu davranışı faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların 24-29 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 18-23 yaş, 30-35 yaş, 36-40 yaş, 41 ve üstü yaş grubundaki katılımcılardan yüksek olmasından, 30-35 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 18-23 yaş ve 36-40 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Çizelge 3.4. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktörler	Eğitim düzeyleri	n	X	Ss	Sıra Ort.	x ²	P	Farklar
Spor medyası	Okumamış	22	3,37	1,347	1394,52	108,461	,000	1-5, 2-5, 3-5, 4-5, 5-6
	İlkokul	71	3,25	1,017	1328,41			
	Ortaokul	89	3,19	,849	1272,37			
	Lise	493	3,27	,756	1344,76			
	Üniversite	1487	2,87	,818	1029,36			
	Lisansüstü	100	3,18	,591	1275,88			
Hakem kararı	Okumamış	22	3,40	1,224	1111,70	8,245	,143	-
	İlkokul	71	3,46	,998	1157,56			
	Ortaokul	89	3,40	,917	1088,93			
	Lise	493	3,58	,897	1203,76			
	Üniversite	1487	3,44	1,026	1111,17			
	Lisansüstü	100	3,43	,822	1101,26			
Antrenör / teknik direktör	Okumamış	22	2,82	1,346	1241,41	35,689	,000	2-4, 2-5, 3-5, 4-5, 5-6
	İlkokul	71	2,94	1,100	1385,35			
	Ortaokul	89	2,63	,946	1222,29			
	Lise	493	2,62	,893	1210,75			
	Üniversite	1487	2,45	,873	1076,65			
	Lisansüstü	100	2,71	,834	1271,16			
Taraftarlar ve amigolar	Okumamış	22	3,11	,680	1566,16	105,214	,000	1-2, 1-4, 1-5, 2-4, 3-4, 4-5, 4-6, 5-6
	İlkokul	71	2,61	,834	1159,68			
	Ortaokul	89	2,79	,765	1299,56			
	Lise	493	2,28	,795	887,55			
	Üniversite	1487	2,65	,753	1179,38			
	Lisansüstü	100	2,85	,653	1357,04			
Sporcu davranışı	Okumamış	22	3,31	1,397	1589,73	67,131	,000	1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 2-5, 3-5, 4-5, 5-6
	İlkokul	71	2,80	1,143	1360,10			
	Ortaokul	89	2,51	,881	1233,98			
	Lise	493	2,58	,909	1272,25			
	Üniversite	1487	2,26	,945	1055,37			
	Lisansüstü	100	2,50	,846	1215,38			

Çizelge 3.4 incelendiğinde, taraftarları şiddete yönelten faktörlerden hakem kararı faktörüne ilişkin ortalama puanların eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), spor medyası, antrenör / teknik direktör, taraftar ve amigolar, sporcu davranışı faktörlerine ilişkin ortalama puanların ise eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$).

Spor medyası faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların okumamış, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu ve lisansüstü mezunu katılımcıların ortalamasının üniversite mezunu olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Antrenör / teknik direktör faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu ve lisansüstü mezunu katılımcıların ortalamasının üniversite mezunu olan katılımcılardan yüksek olmasından, ilkokul mezunu olan katılımcıların ortalamasının lise mezunu olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Tarafar ve amigolar faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların okumamış, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, üniversite mezunu ve lisansüstü mezunu katılımcıların ortalamasının lise mezunu olan katılımcılardan yüksek olmasından, okumamış ve lisansüstü mezunu katılımcıların ortalamasının üniversite mezunu katılımcılardan yüksek olmasından, okumamış katılımcıların ortalamasının ilkokul mezunu olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Sporcu davranışı faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine; farklılıkların okumamış, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu ve lisansüstü mezunu katılımcıların ortalamasının üniversite mezunu olan katılımcılardan yüksek olmasından, okumamış katılımcıların ortalamasının ortaokul mezunu, üniversite mezunu ve lisansüstü mezunu katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Çizelge 3.5. Katılımcıların Meslek Gruplarına Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktörler	Meslek Grupları	n	X	Ss	Sıra Ort.	χ^2	P	Farklar
Spor medyası	İşsiz	320	3,16	,887	1255,18	48,716	,000	1-3, 1-4, 1-5, 2-3, 2-4, 2-5, 3-5, 4-5
	SSK'lı işçi	221	3,23	,770	1309,17			
	Devlet memuru	435	2,99	,683	1108,98			
	Özel sektör	420	3,05	,755	1166,35			
	Diğer	866	2,86	,898	1034,87			
Hakem kararı	İşsiz	320	3,40	1,003	1088,10	144,010	,000	1-3, 1-4, 1-5, 2-3, 2-4, 2-5, 3-5, 4-5
	SSK'lı işçi	221	3,44	,841	1110,29			
	Devlet memuru	435	3,23	,756	949,06			
	Özel sektör	420	3,24	,801	959,32			
	Diğer	866	3,74	1,131	1328,10			
Antrenör / teknik direktör	İşsiz	320	2,69	,960	1245,90	54,203	,000	1-4, 1-5, 2-4, 2-5, 3-4, 3-5, 4-5
	SSK'lı işçi	221	2,71	,946	1264,76			
	Devlet memuru	435	2,62	,832	1214,18			
	Özel sektör	420	2,51	,831	1129,64			
	Diğer	866	2,38	,905	1014,59			
Taraftarlar ve amigolar	İşsiz	320	2,67	,792	1201,13	59,303	,000	1-5, 2-3, 2-5, 3-4, 3-5, 4-5
	SSK'lı işçi	221	2,61	,764	1157,48			
	Devlet memuru	435	2,74	,812	1268,48			
	Özel sektör	420	2,65	,775	1185,38			
	Diğer	866	2,44	,741	1004,20			
Sporcu davranışı	İşsiz	320	2,50	1,013	1208,35	56,643	,000	1-5, 2-4, 2-5, 3-5, 4-5
	SSK'lı işçi	221	2,62	,975	1284,84			
	Devlet memuru	435	2,47	,905	1203,90			
	Özel sektör	420	2,42	,889	1176,62			
	Diğer	866	2,19	,965	1005,72			

Çizelge 3.5 incelendiğinde, taraftarları şiddete yönelten faktörlere ilişkin ortalama puanların meslek grupları değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p < 0,05$).

Taraftar ve amigolar faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların işsiz, SSK'lı işçi, devlet memuru ve özel sektör çalışanı olan katılımcıların ortalamasının diğer meslek gruplarına mensup katılımcılardan yüksek olmasından, işsiz ve SSK'lı işçi olan katılımcıların ortalamasının hem devlet memuru olan katılımcıların ortalamasından hem de özel sektör çalışanı olan katılımcıların ortalamasından yüksek olmasında kaynaklandığı görülmektedir.

Hakem kararı faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların diğer meslek gruplarına mensup katılımcıların ortalamasının işsiz, SSK'lı işçi, devlet memuru ve özel sektör çalışanı olan katılımcılardan yüksek olmasından, işsiz ve SSK'lı işçi olan katılımcıların ortalamasının hem devlet memuru olan katılımcıların ortalamasından hem de özel sektör çalışanı olan katılımcıların ortalamasından yüksek olmasında kaynaklandığı görülmektedir.

Antrenör / teknik direktör faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların işsiz, SSK'lı işçi ve devlet memuru olan katılımcıların ortalamasının hem özel sektör çalışanı olan katılımcıların ortalamasından hem de diğer meslek gruplarına mensup olan katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından, özel sektör çalışanı olan katılımcıların ortalamasının diğer meslek gruplarına mensup katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Taraftar ve amigolar faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların işsiz, SSK'lı işçi, devlet memuru ve özel sektör çalışanı olan katılımcıların ortalamasının diğer meslek gruplarına mensup katılımcılardan yüksek olmasından, devlet memuru olan katılımcıların ortalamasının hem SSK'lı işçi olan katılımcıların ortalamasından hem de özel sektör çalışanı olan katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Taraftar ve amigolar faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların işsiz, SSK'lı işçi, devlet memuru ve özel sektör çalışanı olan katılımcıların ortalamasının diğer meslek gruplarına mensup katılımcılardan yüksek olmasından, SSK'lı işçi olan katılımcıların ortalamasının özel sektör çalışanı olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Çizelge 3.6. Katılımcıların Maçlara Katılım Sıklıklarına Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktörler	Katılım Sıklıkları	n	X	Ss	Sıra Ort.	χ^2	P	Farklar
Spor medyası	Hemen hemen her maç	380	2,98	1,121	1170,62	60,438	,000	1-2, 2-3, 2-4, 3-4
	Sık sık	657	2,84	,833	979,61			
	Bazen	556	3,17	,668	1263,81			
	Nadiren	669	3,04	,719	1148,49			
Hakem kararı	Hemen hemen her maç	380	3,17	1,250	1007,64	91,307	,000	1-2, 2-3, 2-4, 3-4
	Sık sık	657	3,79	1,054	1326,22			
	Bazen	556	3,48	,777	1116,65			
	Nadiren	669	3,33	,812	1022,98			
Antrenör / teknik direktör	Hemen hemen her maç	380	2,39	1,114	1025,24	51,004	,000	1-3, 1-4, 2-3, 2-4
	Sık sık	657	2,42	,857	1025,62			
	Bazen	556	2,64	,827	1228,21			
	Nadiren	669	2,62	,836	1215,46			
Taraftarlar ve amigolar	Hemen hemen her maç	380	2,51	,849	1076,77	9,641	,022	1-4, 2-4
	Sık sık	657	2,56	,675	1092,25			
	Bazen	556	2,61	,807	1156,94			
	Nadiren	669	2,63	,807	1179,99			
Sporcu davranışı	Hemen hemen her maç	380	2,51	,957	1205,55	62,117	,000	1-2, 2-3, 2-4
	Sık sık	657	2,15	1,074	966,74			
	Bazen	556	2,48	,823	1229,42			
	Nadiren	669	2,42	,911	1169,87			

Çizelge 3.6 incelendiğinde, taraftarları şiddete yönelten faktörlere ilişkin ortalama puanların maçlara katılım sıklıkları değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p < 0,05$).

Spor medyası faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların hemen hemen her maça giden, bazen giden ve nadiren giden katılımcıların ortalamasının maçlara sık sık giden katılımcıların ortalamasından, bazen maçlara giden katılımcıların ortalamasının nadiren maça giden katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Hakem kararları faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların sık sık maça giden katılımcıların ortalamasının hemen hemen her maça giden, bazen giden ve nadiren giden katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından, bazen maçlara giden katılımcıların ortalamasının nadiren maça giden katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Antrenör / teknik direktör faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların bazen ve nadiren maça giden katılımcıların ortalamasının hem hemen hemen her maça giden katılımcıların ortalamasından hem de sık sık maça giden katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Taraftar ve amigolar faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların nadiren maça giden katılımcıların ortalamasının hem hemen hemen her maça giden katılımcıların ortalamasından hem de sık sık maça giden katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Sporcu davranışı faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların hemen hemen her maça giden, bazen giden ve nadiren giden katılımcıların ortalamasının maçlara sık sık giden katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Çizelge 3.7. Katılımcıların Taraftarı Oldukları Takımlara Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktörler	Takımlar	n	X	Ss	Sıra Ort.	χ^2	P	Farklar
Spor medyası	Galatasaray	527	2,73	,895	932,91	131,435	,000	1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 2-3, 2-4, 3-4, 3-5, 4-5
	Fenerbahçe	436	3,03	,757	1159,46			
	Beşiktaş	440	2,91	,739	1046,46			
	Trabzonspor	435	3,34	,732	1398,77			
	Bursaspor	424	3,05	,870	1163,63			
Hakem kararı	Galatasaray	527	3,60	1,178	1239,71	108,365	,000	1-2, 1-3, 1-5, 2-3, 2-4, 3-4, 3-5, 4-5
	Fenerbahçe	436	3,22	,880	963,42			
	Beşiktaş	440	3,50	,915	1123,24			
	Trabzonspor	435	3,77	,827	1329,69			
	Bursaspor	424	3,24	,949	975,07			
Antrenör / teknik direktör	Galatasaray	527	2,28	,875	937,04	72,833	,000	1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 2-4, 3-4
	Fenerbahçe	436	2,52	,849	1143,99			
	Beşiktaş	440	2,55	,823	1147,90			
	Trabzonspor	435	2,73	,995	1274,47			
	Bursaspor	424	2,60	,887	1196,66			
Taraftarlar ve amigolar	Galatasaray	527	2,60	,672	1124,61	88,073	,000	1-2, 1-3, 1-4, 2-4, 2-5, 3-4, 3-5, 4-5
	Fenerbahçe	436	2,73	,674	1252,22			
	Beşiktaş	440	2,77	,614	1276,32			
	Trabzonspor	435	2,31	,950	911,77			
	Bursaspor	424	2,52	,874	1091,08			
Sporcu davranışı	Galatasaray	527	2,15	,931	984,99	62,176	,000	1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 2-4, 2-5, 3-4, 3-5, 4-5
	Fenerbahçe	436	2,32	,831	1103,42			
	Beşiktaş	440	2,31	,923	1103,24			
	Trabzonspor	435	2,63	,969	1299,68			
	Bursaspor	424	2,51	1,062	1199,27			

Çizelge 3.7 incelendiğinde, taraftarları şiddete yönelten faktörlere ilişkin ortalama puanların taraftarı olunan takım değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p < 0,05$).

Spor medyası faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların Fenerbahçe, Beşiktaş, Trabzonspor ve Bursaspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının Galatasaray taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından, Fenerbahçe, Trabzonspor ve Bursaspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının Beşiktaş taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından Trabzonspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının Fenerbahçe ve Bursaspor taraftarı olan katılımcıların yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Hakem kararları faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların Galatasaray taraftarı olan katılımcıların ortalamasının Fenerbahçe, Beşiktaş ve Bursaspor taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından, Beşiktaş ve Trabzonspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının Fenerbahçe taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından, Trabzonspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının hem Beşiktaş taraftarı olan hem de Bursaspor taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından, Beşiktaş taraftarı olan katılımcıların ortalamasının Bursaspor taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Antrenör / teknik direktör faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların Fenerbahçe, Beşiktaş, Trabzonspor ve Bursaspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının Galatasaray taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından, Trabzonspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının hem Fenerbahçe taraftarı olan hem de Beşiktaş taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Taraftar ve amigolar faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Bursaspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının Trabzonspor taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından, Fenerbahçe ve Beşiktaş taraftarı olan katılımcıların ortalamasının hem Galatasaray taraftarı olan katılımcılardan hem de Bursaspor taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Sporcu davranışı faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların Fenerbahçe, Beşiktaş, Trabzonspor ve Bursaspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının Galatasaray taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından,

Trabzonspor ve Bursaspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının hem Fenerbahçe taraftarı olan hem de Beşiktaş taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından, Trabzonspor taraftarı olan katılımcıların ortalamasının Bursaspor taraftarı olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Çizelge 3.8. Katılımcıların Aylık Gelir Düzeylerine Göre Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktörler	Aylık Gelir Düzeyleri	n	X	Ss	Sıra Ort.	χ^2	P	Farklar
Spor medyası	0-900 TL arası	937	2,85	,918	1023,22	58,278	,000	1-2, 1-3, 1-4, 1-6, 2-5, 3-5, 5-6
	901-1500 TL arası	238	3,16	,789	1244,94			
	1501-2100 TL arası	332	3,20	,753	1285,70			
	2101-2700 TL arası	207	3,07	,808	1184,73			
	2701-3300 TL arası	248	2,97	,664	1088,34			
	3301 TL ve üzeri	300	3,11	,700	1208,02			
Hakem kararı	0-900 TL arası	937	3,64	1,173	1260,90	73,050	,000	1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 2-5, 3-5, 5-6
	901-1500 TL arası	238	3,43	,880	1094,24			
	1501-2100 TL arası	332	3,32	,824	1030,95			
	2101-2700 TL arası	207	3,33	,864	1032,80			
	2701-3300 TL arası	248	3,22	,736	938,72			
	3301 TL ve üzeri	300	3,46	,760	1095,65			
Antrenör / teknik direktör	0-900 TL arası	937	2,38	,892	1016,68	54,279	,000	1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 3-4
	901-1500 TL arası	238	2,65	,980	1217,88			
	1501-2100 TL arası	332	2,70	,902	1258,21			
	2101-2700 TL arası	207	2,54	,851	1149,55			
	2701-3300 TL arası	248	2,63	,792	1233,70			
	3301 TL ve üzeri	300	2,60	,902	1184,44			
Taraftarlar ve amigolar	0-900 TL arası	937	2,51	,737	1054,44	28,255	,000	1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 2-6, 4-6
	901-1500 TL arası	238	2,59	,834	1145,45			
	1501-2100 TL arası	332	2,63	,750	1177,19			
	2101-2700 TL arası	207	2,60	,773	1150,31			
	2701-3300 TL arası	248	2,63	,847	1174,02			
	3301 TL ve üzeri	300	2,75	,815	1262,42			
Sporcu davranışı	0-900 TL arası	937	2,17	,979	989,63	90,858	,000	1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 2-4, 2-6, 3-4, 3-6, 5-6
	901-1500 TL arası	238	2,65	1,001	1310,64			
	1501-2100 TL arası	332	2,59	,867	1283,78			
	2101-2700 TL arası	207	2,41	,919	1155,89			
	2701-3300 TL arası	248	2,55	,924	1258,87			
	3301 TL ve üzeri	300	2,38	,882	1141,83			

Çizelge 3.8 incelendiğinde, taraftarları şiddete yönelten faktörlere ilişkin ortalama puanların aylık gelir düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p < 0,05$).

Spor medyası faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların 901-1500 TL arası, 1501-2100 TL arası, 2101-2700 TL arası, 3301 TL ve üzerinde geliri olan katılımcıların ortalamasının 0-900 TL arasında gelire sahip olan katılımcılardan yüksek olmasından, 901-1500 TL arası, 1501-2100 TL arası, 3301 TL ve üzerinde geliri olan katılımcıların ortalamasının 2701-3300 TL arasında gelire sahip olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Hakem kararları faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların 0-900 TL arası gelire sahip olan katılımcıların ortalamasının 901-1500 TL arası, 1501-2100 TL arası, 2101-2700 TL arası, 2701-3300 TL arası, 3301 TL ve üzerinde geliri olan katılımcılardan yüksek olmasından, 1501-2100 TL arası ve 3001 TL ve üzerinde geliri olan katılımcıların ortalamasının 2701-3300 TL arasında geliri olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Antrenör / teknik direktör faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların 901-1500 TL arası, 1501-2100 TL arası, 2101-2700 TL arası, 2701-3300 TL arası, 3301 TL ve üzerinde geliri olan katılımcıların ortalamasının 0-900 TL arası gelire sahip olan katılımcılardan yüksek olmasından, 1501-2100 TL arası gelire sahip olan katılımcıların ortalamasının 2101-2700 TL arası gelire sahip olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Taraftar ve amigolar faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların 901-1500 TL arası, 1501-2100 TL arası, 2101-2700 TL arası, 2701-3300 TL arası, 3301 TL ve üzerinde geliri olan katılımcıların ortalamasının 0-900 TL arası gelire sahip olan katılımcılardan yüksek olmasından, 3301 TL ve üzerinde geliri olan katılımcıların ortalamasının 901-1500 TL arası ve 2101-2700 TL arası geliri olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Sporcu davranışı faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğine, farklılıkların 901-1500 TL arası, 1501-2100 TL arası, 2101-2700 TL arası, 2701-3300 TL arası, 3301 TL ve üzerinde geliri olan katılımcıların ortalamasının 0-900 TL arası gelire sahip olan katılımcılardan yüksek olmasından, 901-1500 TL geliri olan ve 1501-2100 TL geliri olan katılımcıların ortalamasının 2101-2700 TL arası geliri olan katılımcılardan yüksek olmasından, 2701-3300 TL arası geliri olan katılımcıların ortalamasının 3301

TL ve üzerinde geliri olan katılımcılardan yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Çizelge 3.9. Katılımcıların Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği Puanlarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Faktörler	Korelasyon	Spor medyası	Hakem kararı	Antrenör / teknik direktör	Taraftar ve amigolar	Sporcu davranışı
Spor medyası	r		,255**	,377**	,172**	,332**
	P		,000	,000	,000	,000
Hakem kararı	r	,255**		,138**	-,031	-,035
	P	,000		,000	,139	,093
Antrenör / teknik direktör	r	,377**	,138**		,207**	,426**
	P	,000	,000		,000	,000
Taraftar ve amigolar	r	,172**	-,031	,207**		,146**
	P	,000	,139	,000		,000
Sporcu davranışı	r	,332**	-,035	,426**	,146**	
	P	,000	,093	,000	,000	

Çizelge 3.9'a göre katılımcıların spor medyası puanı ile hakem kararı, antrenör/teknik direktör, taraftar ve amigolar, sporcu davranışı faktörlerinden aldıkları puanlar arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Katılımcıların hakem kararı puanı ile antrenör / teknik direktör arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunurken ($p<0,05$), hakem kararı puanı ile taraftar ve amigolar, sporcu davranışı faktörlerinden aldıkları puanlar arasında zıt yöne anlamlı olmayan bir ilişki vardır ($p>0,05$).

Katılımcıların antrenör / teknik direktör puanı ile taraftar ve amigolar, sporcu davranışı faktörlerinden aldıkları puanlar arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Katılımcıların taraftar ve amigolar puanı ile sporcu davranışı faktörlerinden aldıkları puanlar arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Çizelge 3.10. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması

Cinsiyet	Tanımlayıcı İstatistik	Maçlara katılım sıklıkları				Toplam
		Hemen hemen her maça giderim	Sık sık maça giderim	Bazen giderim	Nadiren giderim	
Erkek	f	280	369	409	421	1479
	%	18,9	24,9	27,7	28,5	100,0
Kadın	f	100	288	147	248	783
	%	12,8	36,8	18,8	31,7	100,0

$$\chi^2 = 54,448; df = 3; p = ,000$$

Çizelge 3.10 incelendiğinde, katılımcıların cinsiyet değişkenine göre maçlara katılım sıklıklarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p < 0,05$). Erkek katılımcılarda hemen hemen her maça gidenlerin oranı %18, kadınlarda ise %12,8'dir. Kadınların önemli bir bölümü sık sık, önemli bir bölümü ise nadiren maça gitmektedir. Erkeklerde ise sık sık, bazen veya nadiren maça giden katılımcıların oranı birbirine oldukça yakındır.

Çizelge 3.11. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması

Yaş Grupları	Tanımlayıcı İstatistik	Maçlara katılım sıklıkları				Toplam
		Hemen hemen her maça giderim	Sık sık maça giderim	Bazen giderim	Nadiren giderim	
18-23	f	211	357	269	284	1121
	%	18,8	31,8	24,0	25,3	100,0
24-29	f	73	145	125	166	509
	%	14,3	28,5	24,6	32,6	100,0
30-35	f	43	85	81	128	337
	%	12,8	25,2	24,0	38,0	100,0
36-40	f	19	44	37	50	150
	%	12,7	29,3	24,7	33,3	100,0
41 ve üstü	f	34	26	44	41	145
	%	23,4	17,9	30,3	28,3	100,0

$$\chi^2 = 43,539; df = 12; p = ,000$$

Çizelge 3.11 incelendiğinde, katılımcıların yaş grubu değişkenine göre maçlara katılım sıklıklarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). 18-23 yaş grubu katılımcılarda en yüksek oran sık sık maça giderim yanıtıyken, diğer yaş gruplarındaki katılımcılarda en yüksek oran nadiren giderim yanıtıdır.

Çizelge 3.12. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması

Eğitim Düzeyleri	Tanımlayıcı İstatistik	Maçlara katılım sıklıkları				Toplam
		Hemen hemen her maça giderim	Sık sık maça giderim	Bazen giderim	Nadiren giderim	
Okumamış	F	14	4	1	3	22
	%	63,6	18,2	4,5	13,6	100,0
İlkokul	F	17	17	13	24	71
	%	23,9	23,9	18,3	33,8	100,0
Ortaokul	F	18	21	29	21	89
	%	20,2	23,6	32,6	23,6	100,0
Lise	F	100	117	146	130	493
	%	20,3	23,7	29,6	26,4	100,0
Üniversite	F	209	464	347	467	1487
	%	14,1	31,2	23,3	31,4	100,0
Lisansüstü	F	22	34	20	24	100
	%	22,0	34,0	20,0	24,0	100,0

$$\chi^2 = 75,574; df = 15; p = ,000$$

Çizelge 3.12 incelendiğinde, katılımcıların eğitim düzeyi değişkenine göre maçlara katılım sıklıklarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Okumamış olan katılımcılarda en yüksek oranla verilen yanıt “Hemen hemen her maça giderim.” yanıtıdır. İlkokul ve üniversite mezunu olan katılımcılarda en yüksek oranla verilen yanıt “Nadiren maça giderim.”; ortaokul ve lise öğrencilerinde en yüksek oranla verilen yanıt “Bazen maça giderim.”; lisansüstü mezunu katılımcılarda ise en yüksek oranla verilen yanıt “Sık sık maça giderim.” yanıtıdır.

Çizelge 3.13. Katılımcıların Meslek Gruplarına Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması

Meslek Grupları	Tanımlayıcı İstatistik	Maçlara katılım sıklıkları				Toplam
		Hemen hemen her maça giderim	Sık sık maça giderim	Bazen giderim	Nadiren giderim	
İşsiz	f	61	59	83	117	320
	%	19,1	18,4	25,9	36,6	100,0
SSK'lı işçi	f	57	43	53	68	221
	%	25,8	19,5	24,0	30,8	100,0
Devlet memuru	f	39	124	115	157	435
	%	9,0	28,5	26,4	36,1	100,0
Özel sektör	f	67	113	104	136	420
	%	16,0	26,9	24,8	32,4	100,0
Diğer	f	156	318	201	191	866
	%	18,0	36,7	23,2	22,1	100,0

$$x^2 = 96,967; df = 12; p = ,000$$

Çizelge 3.13 incelendiğinde, katılımcıların meslek grubu değişkenine göre maçlara katılım sıklıklarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p < 0,05$). İşsiz, SSK'lı işçi, devlet memuru ve özel sektör çalışanı olan katılımcıların en yüksek çoğunluğunun maçlara katılım sıklığı nadiren iken, diğer meslek gruplarındaki katılımcıların maçlara katılım sıklığı sık siktir.

Çizelge 3.14. Katılımcıların Taraftarı Oldukları Takımlara Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması

Takımlar	Tanımlayıcı İstatistik	Maçlara katılım sıklıkları				Toplam
		Hemen hemen her maça giderim	Sık sık maça giderim	Bazen giderim	Nadiren giderim	
Galatasaray	f	75	192	135	125	527
	%	14,2	36,4	25,6	23,7	100,0
Fenerbahçe	f	50	95	121	170	436
	%	11,5	21,8	27,8	39,0	100,0
Beşiktaş	f	69	151	99	121	440
	%	15,7	34,3	22,5	27,5	100,0
Trabzonspor	f	94	110	115	116	435
	%	21,6	25,3	26,4	26,7	100,0
Bursaspor	f	92	109	86	137	424
	%	21,7	25,7	20,3	32,3	100,0

$$x^2 = 76,302; df = 12; p = ,000$$

Çizelge 3.14 incelendiğinde, katılımcıların taraftarı oldukları takım değişkenine göre maçlara katılım sıklıklarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Galatasaray ve Beşiktaş taraftarı olan katılımcıların en büyük çoğunluğu sık sık maça giderken, Fenerbahçe, Trabzonspor ve Bursaspor taraftarı olan katılımcıların en büyük çoğunluğu nadiren maça gitmektedir.

Çizelge 3.15. Katılımcıların Aylık Gelir Düzeylerine Göre Maçlara Katılım Sıklığının Karşılaştırılması

Aylık Gelir Düzeyleri	Tanımlayıcı İstatistik	Maçlara katılım sıklıkları				Toplam
		Hemen hemen her maça giderim	Sık sık maça giderim	Bazen giderim	Nadiren giderim	
0-900 TL arası	f	178	299	217	243	937
	%	19,0	31,9	23,2	25,9	100,0
901-1500 TL arası	f	44	60	74	60	238
	%	18,5	25,2	31,1	25,2	100,0
1501-2100 TL arası	f	53	81	76	122	332
	%	16,0	24,4	22,9	36,7	100,0
2101-2700 TL arası	f	30	59	47	71	207
	%	14,5	28,5	22,7	34,3	100,0
2701-3300 TL arası	f	23	66	68	91	248
	%	9,3	26,6	27,4	36,7	100,0
3301 TL ve üzeri	f	52	92	74	82	300
	%	17,3	30,7	24,7	27,3	100,0

$$\chi^2 = 43,622; df = 15; p = ,000$$

Çizelge 3.15 incelendiğinde, katılımcıların gelir düzeyi değişkenine göre maçlara katılım sıklıklarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Gelir düzeyi 0-900 TL arasında ve 901-1500 TL arasında olan katılımcıların en büyük çoğunluğu bazen maça giderken, 1501-2100 TL arasında, 2101-2700 TL arasında ve 2701-3300 TL arasında gelire sahip olan katılımcıların en büyük çoğunluğu nadiren maça gitmekte ve 3301 TL ve üzerinde geliri olan katılımcıların en büyük çoğunluğu sık sık maça gitmektedir.

3.2.Nitel Bulgular

Araştırma kapsamında 24 kişiye “Türkiye’de futbol süper liginde şampiyon olan futbol takımı taraftarlarının futbolda şiddete yönelten etkenler hakkında görüşleriniz ve çözüm önerileri nelerdir” konusunu kapsayan 3 farklı açık uçlu soru sorulmuş ve katılımcıların bu soruları yanıtlamaları istenmiştir. Katılımcılara sorulan sorular ve katılımcıların verdikleri yanıtlar Çizelge 3.16’da yer almaktadır.

Çizelge 3.16. Katılımcıların “Futbol Maçlarında Şiddete Neden Olan Faktörler Sizce Nelerdir? Açıklar Mısınız?” Sorusuna Verdikleri Yanıtların Frekans Ve Yüzdeler Dağılımları

Yanıtlar	F	%
Toplumsal sorunlar (eğitim, ekonomi, siyasi, psikolojik)	15	14,4
Yönetici davranışları / kararları	14	13,5
Hakem kararları	13	12,5
Oyuncu davranışları	12	11,5
Taraflar tutumları	12	11,5
Spor medyası	11	10,6
Teknik direktörün / ekibin davranışları	10	9,6
Amigo / taraftar gruplarının davranışları	9	8,7
Futbol federasyonu	3	2,9
Emniyet güçlerinin tutumu	3	2,9
Taraftarlara uygulanan cezai yaptırımların yetersizliği	2	1,9
Toplam	104	100,0

Futbol federasyonu, emniyet güçlerinin tutumu ve taraftarlara uygulanan cezai yaptırımların yetersizliği futbolda şiddetin ortaya çıkmasında önemli nedenler olarak görülmemektedir. Ailelerin ekonomik sorunları, ülkenin siyasi sorunları ve bunlara bağlı olarak toplumun genel olarak stresli ve gergin oluşu, hakemlerin kararları, spor kulüplerindeki yönetici, teknik direktör / ekip ve oyuncu davranışları, tarafların genel olarak tutumları ve taraftarları yöneten amigolar ile taraftar gruplarının tutumları ve spor medyası ise futbolda şiddetin ortaya çıkmasında önemli nedenler olarak görülmektedir.

Araştırmaya katılanlar toplumdaki eğitimsizlik sorunu, kişilerin ekonomik yetersizlikleri, siyasi sorunlar ve siyasi sorunlara bağlı olarak toplumun kutuplaşmış olması, toplumun yaşadığı sorunların psikolojik yapılarına yansması ve şiddete eğilimli hale gelmesinin şiddete neden olduğunu ifade etmektedir. Yöneticilerin maç öncesindeki ve maç sonrasındaki açıklamaları, benzer şekilde antrenörlerin yaptığı açıklamalar taraftarların rakip takıma ve taraftarlarına bakış açısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bunlara tarafların mevcut psikolojik sorunları da eklenince futbol maçlarında şiddete daha fazla yönelmektedir. Takım oyuncularından beklentisi bulunan taraftarın beklentisinin karşılanmaması ve maç sırasında rakip takım oyuncularının yaptığı davranışlar da taraftarların şiddete yönelmesine neden olmaktadır. Hakemlerin hatalı karar vermesi ve özellikle maç öncesinde spor medyası tarafından taraftarların şiddete yönelmesine neden olan taraflı yayınlar da futbolda şiddetin önemli nedenleridir.

“Futbol maçlarında şiddete neden olan faktörler sizce nelerdir? Açıklar mısınız?” sorusuna katılımcıların verdikleri yanıtların alıntı yapılarak incelenmesi aşağıda yer almaktadır.

K4 (Spor Basını): *“Bir gazetenin spor sayfasında aynen şöyle bir yorum gözümüze çarpıyor, "Dün Dolmabahçe Stadı'nda oynanan Fenerbahçe-Galatasaray maçında müessif (üzücü) bir olay meydana geldi. Hakemin yönetimini beğenmeyen bir grup taraftar, hakeme, "Yuh çekti" diye yazıyor. Bugün Türk futbolunu tehdit eden şiddetle ilgili bir toplum, "Yuh Çekmek"ten, "Silah Çekmek" e gelmiş ise bu tür ciddi araştırmalara çok ihtiyaç var. Asrın oyunu futboldaki şiddetin kaynağında futbolun tüm paydaşlarının az veya çok katkısı var. Şiddete en fazla katkı yapanların başında taraftarlar gelmekte. Taraftardan sonra yöneticiler, hakemler, teknik adamlar, futbolcular ve medya mensupları bir şekilde, "az" ya da "çok" etki etmekte. En fazla hakem kararları, yöneticilerin açıklamaları, futbolcuların agresif hareketleri, taraftarın mağlubiyet karşısında tahammülsüzlükleri, medyadaki formalı gazetecilerin tarafsızlıklarını kaybederek yaptıkları yorum ve yazılar şiddeti körüklemektedir. Ayrıca futbolun sosyal, ekonomik ve istihdam noktasında çok büyük değer ifade etmesi, herkesin bu pastadan pay alırken adil davranmaması şiddetin nedenleri arasında gösterilebilir”.*

K5 (Spor Basını): “Tek bir nedene bağlamak doğru olmaz. Pek çok olumsuz faktörün bir araya gelmesi ile bu tür bu olaylar yaşanıyor. Gergin bir toplum olduk. Siyasi ya da ekonomik anlamdaki sıkıntılar insanımızı daha agresif hale getirdi. Bölünmeler ve bloklaşmalar fazlalaştı. Kulüplerin son 20-25 yılda çok kötü yönetilmesi bu tabloyu daha da kötü hale getirdi. Futbol, adeta spor olmaktan çıkartıldı. Kişiler düşman gibi gösterilmeye başlandı. Ama şu da var. Ülke futbolunun bu kaosa sürüklenmesinin en büyük nedenlerinin başında kulüp yöneticileri geliyor. Kışkırtıcı mesajlar ve yanlış uygulamalar yüzünden çok kötü bir zemin oluştu. Medyanın da bu konuda büyük hatası bulunuyor. Yakın bir zamana kadar çok yanlış yayınlar yapıldı.”

K8 (Hakem): “Tabi ki birçok nedenden söz ediliyor, benim de kendime göre tespitlerim var ama tüm faktörlerin temelinde tek bir sebep var: Eğitim! Umarım siz de “Bu şiddete sebep olanların içinde okumuş insanlar, üniversite mezunları, hatta akademik kariyeri olanlar bile var!” demezsiniz. Çünkü sebep “öğrenim eksikliği” demiyorum, “eğitim eksikliği” diyorum! Bizim insanımız pozitif bilimleri öğrenme konusunda fazlasıyla yetenekli ancak birlikte yaşama, dostça yaşama ve bir başkasının özgürlük alanına girdiğimizde frene basma gibi bir eğilimi asla yok. Okulun ilk yıllarından itibaren miniklerimize her şeyi öğretiyoruz ama birlikte yaşama anlamında eğitimi eksik bırakıyoruz.

Bu tespitten sonra, bir başka tespit daha yaparak yine farklı bir konuya dikkat çekeceğim. Şiddetin sebebinin sadece sporun ve spor aşkının içinde aranmaması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü dünyadaki sporda şiddet olaylarını incellerseniz, her ülkenin şiddet olarak sınıflandırılan tepkilerinin birbirinden farklı olduğunu görürsünüz. O yüzden tüm şiddet olaylarının temelinde toplumların ve kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarının yansımaları görebilirsiniz. Bu şiddet olaylarının temeli işte bu nokta. Maça gelen kişilerin sosyal yaşantılarında taşıdıkları güçsüzlük, kabul görememe, işsizlik, ekonomik sorunlar, yaşam koşullarından sıkılma gibi yüklerini stadyumlarda boşaltmaya çalışmaları şiddetin temel nedenidir.

Tabi ki bu genel çerçevenin dışında futboldaki bu şiddet patlamasının iç dinamikler açısından temelini oluşturan konu ise ekonomik nedenlerdir. Artık futbola

bir oyun olarak değil de, ekonomik bir olay gibi bakılmaktadır. Bir maçtan sonra kaybedilen sadece kazanmanın vereceği mutluluğun çok ötesinde, büyük bir maddi kazançtır. Bu da tüm futbol ortamı bireylerini kazanmaya aşırı motive etmiştir. Bu ekonomik yapı futbolun kendi iktidar mensuplarını da bir şekilde doğurmuştur. Bu iktidarda yer almak isteyenler ve bu kişilerin yönlendirdiği çeşitli taraftar toplulukları da bu ekonomik beklentilere, iktidar hırsına kurban edilerek şiddetin maşası olarak kullanılmaktadırlar.

Bu denli gözde olan eğlencenin geniş topluluklara ulaşmasına aracı olan medya da kendi ekonomisini ve iktidarını kurma ve yaşatma adına atmış olduğu adımlarla ve yapmış olduğu yayınlarla bu şiddet ortamına destek olmuştur”.

K13 (Teknik Direktör): “Futbolu şiddetinde artmasına etkin olan bir sürü sebep var, bunların göz önünde olmasını sağlayan da medya, aslında diğer soruların cevabı da birinci soruda saklı, taraftar baskısından dolayı verilen sorumsuzca beyanatlar, yöneticilerin teknik adamların ve futbolcuların verdiği beyanatlar, takımların arasındaki ezeli rekabet, başarısızlığın sonunda gelen müthiş tepkiler tabii bu tepkiler ülkenin kültürüyle de paralel, küme düşen takımlara yapılan taraftar medya tepkisi veya şampiyon olamayan takımlara yapılan aynı tepkiler, hakemlere yapılan baskılar neticesinde hakemlerin verdiği yanlış kararlar”.

K20 (Yönetici): “Ana sebep cezai yaptırımların yok denecek kadar az olması. Sahaya atlayan, hakeme veya oyunculara saldırma teşebbüsünde bulunan ya da tribünlerde olay çıkaran taraftarı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi gerek stadyumlardan uzun yıllar men, gerekse de yaptığı hareketin hukuksal anlamda karşılığını almıyor olması en önemli etken. Bu nedenle tribüne gelen taraftarlar, herhangi bir çekinceleri olmadan istedikleri gibi davranabiliyorlar”.

K23 (Futbolcu): “Yöneticilerin ortamı gelecek açıklamaları taraftarların sosyal medya üzerinden birbirlerine saldırmaları ki en büyük etken budur. Taraftarın yaşadığı aile ortamı çocukların şiddet kültüründe büyümeleri. Çocuklara fanatizmin aile tarafından aşılması ve aile içindeki şiddet olayları. Kendi takım oyuncularını ve rakip takım oyuncularının olumsuz davranışlarıyla taraftarı kızdırtmaları. Yazılı görsel basın spor programlarının kızdırtıcı yayınları, kişileri hedef göstermeleri sonucunda

tarafının şiddete yönelmesi hakemlerin yanlış veya aleyhteki davranışları iki takım arasındaki rekabet. Yakın illerin derbi maçları. Amigolar şiddeti tetikleyenlerin başında gelir”.

K24 (Futbolcu): “Başkan ve yöneticilerin maç öncesi saçma sapan açıklamaları. Futbolcuların maç içerisindeki aldatıcı davranışlarda bulunmaları, teknik direktör ve yedek kulübesindeki oyuncular hakem kararlarından sonra sahaya fırlamaları 6222'nin hiç ama hiç caydırıcı yönü olması. Taraftarların hakemlere ve rakip takımın oyuncularına fazlasıyla agresif davranışları. Hakemlerin futbolculara yaklaşımının zaman zaman çok sert olması”.

Çizelge 3.17. Katılımcıların “Futbol maçlarında yaşanan şiddet olaylarının önlenmesinde kimler etkili olabilir? Nasıl?” Sorusuna Verdikleri Yanıtların Frekans Ve Yüzdeler Dağılımları

Yanıtlar	f	%
Kulüp yöneticileri	15	15,8
Cezai yaptırımların uygulanması	11	11,6
Spor medyası	11	11,6
Siyasiler	10	10,5
Tribün liderleri / taraftar grupları	8	8,4
Eğitimciler (öğretmen-antrenör)	7	7,4
Taraftarlar	6	6,3
Futbol federasyonu	6	6,3
Hakemler	6	6,3
Emniyet güçlerinin tutumu	5	5,3
Teknik direktörün / ekibin davranışları	5	5,3
Oyuncu davranışları	4	4,2
Sivil toplum kuruluşları	1	1,1
Toplam	95	100,0

Çizelge 3.17’de görüldüğü üzere tribün liderleri / taraftar grupları, eğitimciler (öğretmen-antrenör), taraftarlar, futbol federasyonu, hakemler, emniyet güçlerinin tutumu, teknik direktör / ekibin davranışı, oyuncu davranışları ve sivil toplum kuruluşları futbolda şiddetin önlenmesinde etkili olacağı fazla düşünülmeyen kişi / kuruluşlardır. Kulüp yöneticileri, cezai yaptırımların uygulanması, spor medyası ve siyasiler ise futbolda yaşanan şiddetin önlenmesinde daha etkili olacağı düşünülen unsurlardır.

Araştırmaya katılanlar kulüp yöneticilerin olumlu tutumu, sporda şiddetin önlenmesi konusunda çıkarılan kanunların uygulanması, spor medyasının etkin rol alması ve yayınlarını taraftarı şiddete yöneltemeyecek şekilde yapması, bunlara ek olarak siyasilere futbolda şiddetin önlenmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

“Futbol maçlarında yaşanan şiddet olaylarının önlenmesinde kimler etkili olabilir? Nasıl?” sorusuna katılımcıların verdikleri yanıtların alıntı yapılarak incelenmesi aşağıda yer almaktadır.

K9 (Hakem): *“a-) İyi yetişmiş yöneticiler çoğalırsa kendi öz eleştirilerini yapabilir ve kendi hatalarının faturalarını başkalarına çıkarmazlar. Bu durumda taraftarların bilinçsizce tahrik edilmesinin önüne geçer. İyi yetişmiş teknik adamların yetiştireceği futbolcular da sadece kazanma odaklı olmazlar ve kazanmak için her şey mubah mantığı ile hareket etmezler. Bu durumda hem hakemin işi kolaylaşır hem de taraftarlar olumsuz etkileşim yaşamazlar.*

b-) Futbol sahalarında görev yapan emniyet güçleri ne yazık ki kötü niyetli taraftarlara müdahale etmiyor ve 6222 sayılı yasaya aykırı davranan taraftar için hiç bir yaptırımda bulunmuyorlar. Emniyet güçlerinin kötü niyetli taraftara müsamaha göstermemesi gerekir.

c-) Vurma dövme darp gibi olaylara karışan futbolcu, teknik adam, yönetici ve taraftarlara savcı ve hâkimlerin sıfır tolerans ile 6222 sayılı Kanuna uygun cezalar vermesi gerekir”.

K14 (Teknik Direktör): *“Kulüp idarecilerinin taraftarlara rant ilişkilerinin (bedava bilet, kulüp içinde kendi iktidarlarını korumaları için taraftarları kullanmaları) kesmeleri. Antrenör, idareci ve spor basınının düzgün cümleler kullanarak taraftarları galeyana getirmemeleri, okul, aile, çevre eğitimleri”.*

K16 (Teknik Direktör): *“Şiddetin önlenmesi futbolun bir oyun olgusu üzerine yerleştiği eğitim kurumlarında verilen eğitimler bunun yanı sıra kulüp yöneticileri ve antrenörler basın toplantılarında veya diğer alanlarda yapmış oldukları konuşmalarla ve federasyonun alacak olduğu kurallar ile önlenabilir. Bununla birlikte uygulanabilirliği olan kanunların oluşturulması gerekmektedir”.*

K17 (Yönetici): “Şiddetin azalması maçlarda görevli olan emniyet (resmi yada özel) personelinin çoğalmasıyla doğru orantılı. Fakat yine de şiddetin azalması için en basit yöntem şiddet uygulayan kişilere bireysel ceza verilmesi (maçlardan seyir cezası, tekrarı durumunda kanunların vereceği çerçevede katlayarak giden parasal ve mahkûmiyet cezaları caydırıcı olacaktır)”.

K22 (Futbolcu): “1.Futbolcular 2. Antrenör ve teknik sorumlular. 3. Hakemler 4. Spor medyası 5.taraftar grupları etkili olmaktadır.

Bence periyodik olarak futbolcular, antrenör ve teknik sorumlular, hakemler ve taraftar grupları psikolojik destek almalılar ayrıca taraftar gruplarının bilinçlendirilmesiyle kulüp yöneticilerinin bu taraftar gruplarına yakınlıkları kullanılarak taraftar grup liderlerinin önderliğinde taraftarların olaylara daha soğuk kanlı yaklaşımları sağlanabilir bu yüzden taraftar grup liderlerinin kulüpler tarafından ekonomik anlamda doyurulması yani kulüpler tarafından maaşa bağlanması, psikolojik destek görmeleri sağlanması gerekiyor.

Medya şiddet ortamından ekonomik anlamda kazanç sağladıkları için şiddeti körüklemektedirler.

Çözümde TFF Gençlik Spor Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı ortak hareket ederek bir eylem planı hazırlamaları gerekiyor. Spor eğitimi okul öncesinden başlayarak öğrencilere ciddi şekilde verilmelidir ayrıca velilerin de spor kültürü açısından bilinçlenmeleri gerekiyor. TFF ise bu konuda sporcu yönetici ve hakemlerin aynı şekilde eğitim almalarını sağlamalıdır ayrıca GSB ve devlet şiddeti önlemek adına radikal kararlar almalı yasalar düzenlemeli (caydırıcı cezalar verilmeli) ve bu yasaların uygulanması konusunda takipçi olmaları gerekiyor”.

Çizelge 3.18. Katılımcıların “Futbol maçlarında yaşanan şiddet olaylarını önlemek adına sizce neler yapılmalıdır? Açıklar mısınız?” Sorusuna Verdikleri Yanıtların Frekans Ve Yüzdeler Dağılımları

Yanıtlar	f	%
Cezai yaptırımlar artırılmalı ve uygulanmalı	16	15,7
Mevcut taraftarlar ve potansiyel taraftarlar (çocuklar ve gençler) bilinçlendirilmeli	12	11,8
Yönetici davranışları olumlu olmalı / eğitilmeli	12	11,8
Spor medyası tarafsız ve kışkırtıcı olmayan yayın yapmalı	11	10,8
Teknik direktörün / ekibin davranışları olumlu olmalı / eğitilmeli	9	8,8
Hakemlerin konsantrasyonu ve futbol bilgisi artırılmalı	7	6,9
Emniyet mensuplarının tutumu olumlu olmalı / eğitim almalı	7	6,9
Futbolcuların davranışları olumlu olmalı / eğitilmeli	7	6,9
Tribün liderleri / taraftar grupları ile diyalog kurulmalı	5	4,9
Sosyo-ekonomik düzey gelişmeli	5	4,9
Passolig kaldırılmalı ya da kullanım şekli düzenlenmeli	5	4,9
Futbola siyaset karışmamalı	3	2,9
Futbol Federasyonunun kurulları nitelikli olmalı	3	2,9
Toplam	95	100,0

Çizelge 3.18’e göre teknik direktör / ekibin davranışlarının olumlu yönde olması ve eğitilmeleri, emniyet mensuplarının tutumunun olumlu olması ve eğitilmeleri, futbolcuların davranışlarının olumlu olması ve eğitilmeleri, tribün liderleri ve taraftar grupları ile diyalog kurulması, taraftarların sosyo-ekonomik düzeyinin gelişmesi, Passolig’in kaldırılması ya da kullanım şeklinin düzenlenmesi, futbola siyasetim karışmaması, futbol federasyonunun kurullarının nitelikli olması gibi unsurlar futbolda şiddetin önlenmesi konusunda yapılması gerekenler içerisinde daha az önem verilen unsurlardır. Cezai yaptırımların artırılması ve uygulanması, mevcut taraftarlar ve potansiyel taraftarların (çocuklar ve gençler) spor kültürü konusunda bilinçlendirilmesi, yönetici davranışlarının olumlu olması ve yöneticilerin eğitilmesi, spor medyasının tarafsız ve kışkırtıcı olmayan yayınlar yapması unsurları ise futbolda şiddetin önlenmesi konusunda daha çok önem verilen unsurlardır.

Araştırmaya katılanlar, futbolda şiddetin önlenmesinde cezai yaptırımların uygulanmadığını, mevcut yaptırımların uygulanmasını, hatta artırılması gerektiğini düşünmektedir. Tribünlere gelen taraftarlar ile gelecekte taraftar olacak çocukların ve gençlerin futbol kültürüyle yetiştirilmesinin, spor yöneticilerinin teknik direktör ve ekibinin eğitimler alması ve davranışlarının olumlu olmasının futbolda

şiddetin önlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Hakemlerin özellikle üzerlerindeki baskıdan dolayı dağılan dikkatinin toplanması ve futbola yönelik bilgilerinin artırılması, emniyet mensuplarının tutumlarının olumlu yönde olması ve futbol üzerine eğitimler alması, futbolcuların olumlu davranışlar sergilemesi ve bu davranışları sergilemeleri için gerekli eğitimleri alması, tribün liderleri ve taraftar grupları ile yöneticiler üzerinden diyalog kurulması, bireylerin sosyo-ekonomik düzeyinin gelişmiş olması, Passolig uygulamasının uygulamadan kaldırılması ya da daha işler hale getirilmesi, siyasetin futbola karışmaması ve Futbol Federasyonunun altında bulunan kurullarının nitelikli olmasının da futbolda şiddetin önlenmesinde etki edeceği düşünülmektedir.

“Futbol maçlarında yaşanan şiddet olaylarını önlemek adına sizce neler yapılmalıdır? Açıklar mısınız?” sorusuna katılımcıların verdikleri yanıtların alıntı yapılarak incelenmesi aşağıda yer almaktadır.

K1 (Taraftar): *“Futbol maçlarında şiddetin önlenmesine 1. Soruda vermiş olduğum cevaba dayanarak basta taraftar grup liderleri ve taraftarlar sonra hakemlerdir.*

Bunların önlenmesi için basta taraftar gurup liderlerinin anlaşarak barış içinde dostluk içinde birbirlerine basari dilemleri ve hakemlerimizin maçlara taraftardan etkilenmeden maça daha çok konsantre olmaları ve dikkat etmeleri durumunda ve tatbiki futbolcuların maç esnasında ki futbolcu durusu ile sportmenliği ile bu olayların yaşanmayacağına ve şiddetin önleneyeğine en büyük kanaatimdir.

Aslında bütün sorular birbirleriyle aynı veya benzer cevabi vermemizi sağlıyor diğer sorulardan yoka çıkararak verdiğim cevaplar futbol maçında olayları önlemek adına tüm takım taraftarlarının daha bilinçli olması daha sakin olması verilen her karara saygı duyarak rakibini yeri geldiğinde alkışlayarak destek vererek hem maçın seyrini hem de futbolcuların daha rahat oynamalarını moral olarak da maçın zevki olarak da en önemli etkende hakemlerin daha rahat maç yönetmelerini sağlarlar tabi ki aynı kararlar gerek futbolcularımız ve hakemler içinde geçerlidir bunların hepsi halledildiğinde futbolda şiddetin ortadan kalkacağına inancım tamdır.

Ekleme istediğim birkaç not var öncelikle siyasetin futbola karışmaması gerektiğini belirtmek ister ve taraftarlarında futbol kamuoyunun da bu tur siyasi olaylara karışmamalarını tavsiye eder ve ön görürüm.

Bir diğer notum bunların hepsinin verdiğim tüm cevapların yerine getirilmesi halinde nasıl eskiden tüm takım taraftarı hep omuz omuza birlik içinde maç izliyorlardı yine aynı havayı yakalamak omuz omuza olmaktan hiçbir şüphemiz olmasın”.

K2 (Taraftar): “Taraftarın bilinçlenmesi sosyal medyayı düzgün kullanmak, hakemlerin futboldan gelmesi futbolcuyla empati yapması, aldığı eğitim, uygulamaya sokabilmesi, hakemlerin gereken dili konusunda eğitim alarak iyi kullanması, hakemlerin kriz yönetimi konusunda eğitim almaları. Spor şubede çalışan polislerin sayısı arttırılarak orada görev yapan polislerin sporun içinde gelmiş olması ve sporcunun psikolojisini iyi bilmesi gerekiyor. Polislerin üniformayla statlara girmemeleri. Kulüp başkanlarının maç öncesi ve sonrası taraftarları gelecek hareket, davranış ve konuşmalardan kaçınmaları. Kulüp başkanlarının bayan ve çocukları statlara çekecek uygulamalar bulmalılar (maç öncesi bayanlar için çiçek çocuklar için yüz boyama) gibi böylelikle küfür ve şiddetin önüne geçmeleri. Oyun kurallarıyla ilgili taraftarlara basın yoluyla eğitim verilmeli. Devletin caydırıcılığı 6222 sayılı yasanın ağırlaştırılması ve bu yasanın herkes için doğru uygulanması. Basın mensuplarının kulüplerin büyüklüğüne göre taraftarlar açısından ayırım yapmamaları. Futbolcuların para odaklı olmayarak spor kültürü ve ahlakını iyi benimsemiş olmaları gerekiyor. Teknik direktörlerin hal tavır davranış ve konuşmalarıyla rakip takım ve kendi taraftarlarını tahrik etmemeleri gerekiyor. Güvenlik kameralarının arttırılması. Spor güvenlik kurullarında kararlar alınırken tribün liderleriyle birlikte almaları gerekiyor çünkü taraftar gruplarının şiddetinin azaltılmasında tribün liderlerinin katkısı çok büyüktür. Statların yaşam alanı olarak 24 saat kullanılacak alanlara dönüştürülmeleri gerekiyor”.

K6 (Basın): “Şiddetin önüne tamamen geçmek imkânsız ama yavaşlatılabilir kanuni yasal düzenlemelerle çok az yavaşlatılabilir alınabilecek en iyi önlem eğitimidir sporun bir yaşam biçimine döndürülmesi lazım bireyin spor eğitiminin aileden başlayarak belediyeler yoluyla spor tesislerinin artması ve spor eğitimlerinin

en iyi şekilde verilmesi ama en önemlisi sporu okula sokmak yani eğitim öğretim görülen her kademede sporun olması ve bununla birlikte sporu bireye kişisel gelişimini sağlama da bir araç olarak uygulanması böylelikle çocuğun özgüven sahibi olması ki bu çok önemli spor yapan bireyler kendi sınırlarını bilir böylelikle birey kendini güvende hisseder ancak dikkat edilmesi gereken şey bireyin var olan tepkisel davranışların spor eğitimiyle değiştirilip bir spor kültürüne dönüştürülmesi. Ülkenin ekonomik yönden iyi hale getirilmesi gerekiyor çünkü ekonomik yoksunluk sosyal yoksunluğu ateşliyor Spor şubede görev yapan polislerin eğitilmesi lazım gruba yaklaşım konusunda çok iyi eğitim verilmesi lazım”.

K11 (Hakem): *“Kanunların konulup bir kanunların uygulanması, 2-Hakemlerin oyun kurallarıyla özümseyerek daha deneyimli hale getirerek hatalar en aza indirgenebilir.*

MHK'nin planlı programlı çalışması hakemleri maçlara hazırlaması ve adaletli maç almaları performansa göre maçların hakemlere dağıtılması hataların en aza indirgenmesi. Futbolcuların profesyonelliği çok iyi bilmeleri lazım, kuralları iyi bilmesi lazım, centilmenliğin fairplay özümsemeleri lazım. Teknik direktörlerin de kazanmak için her şeyin mubah olmadığını bilmeleri lazım, taraftarı tahrik edici davranışlardan kaçınmaları gerekir. Hakemlere psikolojik desteğin (baskı altında kalmamaları için)eğitim almaları lazım. Medya yayınlarının tahrik edici programlara karşı hukuksal önlemler muhakkak alınmalı başkanlar için.

Statların güzelliği (koltukların kumaş olması, koltukların TV'li olması, internetin olması, kafelerin olması ailece gidilebilecek bir ortamın olması)şiddetin olmaması için çok önemli bir eylem. Ayrıca statların 24 saat yaşam alanı olarak kullanılması da çok önemli. Polislerin iyi eğitilmiş olmaları gerekir. Passolig'in olması (biletinin yerinin belirlenmiş olması gibi)şiddeti olumlu etkiler. Alkol kontrolünün muhakkak emniyet güçleri tarafından yapılmalı”.

K14 (Teknik Direktör): *“Bireylerin ailesiyle okullarda ve çevresinde sporun, futbolun bir kültür olarak öğretilmesi sosyal bir olay olduğunu, kazanmak için her şeyin mubah olmadığını insanlar kaybederken dahi çok şey kazanacağı, kazanırken çok şey kaybedeceğini, hem sporcuların, hem seyircilere, hem de idarecilere çok iyi*

anlatılmalı, spor medyasının şiddeti tetikleyecek yazılardan kaçınmak. Kulübelerin tahrik edici davranışlarının önlenmesi. Antrenörlerin seminerlere gitmemeleri, kuralları bilmemeleri ve bunun sonucunda hakemin her kararına itiraz etmemeleri ve bilmediklerini bilmemeleridir ve bunun sonucunda davranışlarıyla taraftarları tahrik etmeleri”.

K16 (Teknik Direktör): “Bana göre Passolig kısmen güzel bir uygulama idi fakat eksiklikleri olduğu göz önüne getirilmelidir. Bu gibi uygulamalar ile fairplay ruhunu aşılacak yaklaşımlar futbolda şiddetin önlenmesi için etkili olabilecek yaklaşımları oluşturabilir. Şiddet, sonucunda tamir edilmesi güç maddi ve manevi zararlar meydana getirebilir bundan dolayı yasal düzenlemelere ve cezai yaptırımlara ihtiyaç vardır”.

K18 (Yönetici): “Şiddeti, birinci derecede daha evvelce değindiğim gibi, önce ülke bazında eğitim seferliği önleyebilir. Tahsilli, kültürlü, bilgili kişilerin çok az şiddette bulunduğu bir gerçektir. Bunun için spor ve futbol okullarının da çokça açılması önemli bir etken olabilir, ayrıca tüm okullarda beden eğitimi derslerinde futbolda fairplay kuralları ön planda tutularak gençlere öğretilir. Bunun yanında TFF ve yan kurullarının, kesinlikle SİYASETTEN ARINMIŞ ŞEKİLDE YAPILACAK seçimlerle görevlere gelerek, TARAFSIZ- ADİL- BİLGİLİ VE DE KENDİNİ TÜRK FUTBOLUNA KABUL ETTİRMİŞ FUTBOL ADAMLARI VE HUKUKÇULARDAN TEŞEKKÜL ETMESİ ŞARTTIR. Böylece sahada ve saha dışında verilecek kararlara saygı ve inanç daha çok artacaktır, dolayısıyla da şiddet olayları azalacaktır, ama asla bitmeyecektir, çünkü futbolun içindeki heyecan ve ekonomik güçler olduğu müddetçe şiddet asla bitmez, hiç olmazsa en asgariye iner. Adalet ve hukuk üzerinde çok durmuştum, burada TFF'nin dışında şiddete yönelik hareket yapanlara karşı da adaletin tarafsız ve etkili çalışması gerekir, çoğu şiddet yapan taraftarların yakalandıktan sonra kulüp başkanlarının veya yöneticilerinin hemen devreye girmesiyle serbest bırakılmaları çokça görülmektedir ki bunu stadyumda kameralar varken dahi önleyememek düşündürücüdür bu da şiddeti önlemede, kulüp yöneticileri ile TFF nin ne denli aciz bir duruma düştüğünü açık ve net olarak ortaya çıkartmaktadır. Netice olarak Türkiye’de tarafsız adil bir TFF, kaliteli futbol

medyası, adil bir hukuk sistemi olmadığı takdirde ve de eğitim sistemimizde yükseltilmediği takdirde Türkiye’de ŞİDDET ASLA BİTMEZ”.

K23 (Futbolcu): “Emniyetin sıkı tedbirler alması üst aramalarını iyi yapmaları 6222 sayılı kanunun uygulanması lazım. Passolig uygulaması önemli Süper Lig ve alt liglerde uygulanmalı. Amigoların şiddet konusunda eğitilmeleri. Yönetim ve teknik direktörlerin, futbolcuları gergin ortam oluşmaması konusunda uyarmaları bu uyarılar uygulanmaması durumunda cezai işlem yapmaları gerekir. RÜTÜK’ün spor programları konusunda ciddi önlemler almalı maçı geren programları çok ciddi cezalandırmalar. Yöneticilerin parası olanı değil işini profesyonel yapanı seçmeli(bu işi okuyan). Şiddet seven insanları şiddet kültüründen beslenmeyi seviyoruz şiddeti en aza indirgemeliyiz”.

K24 (Futbolcu): “Oyun alanına girerken taraftarlar çok iyi aranmalı, içeriye yarıcı, yaralayıcı madde sokmamak ve tribünlerde şiddet uygulayanların taraftarların tespit edilip çıkartılmaları gerekir.6222 sayılı yasanın daha caydırıcı olması ve bu caydırıcılığın uygulanması. Hakemlerin futbolculara yaklaşımlarıyla ilgili eğitim verilmesi. Teknik direktörlerin ve yedek kulübesindeki futbolcuların hakemin her kararına sahaya girmelerini önleyecek tedbirler alınmalı. Futbolcuların maç içerisinde etik davranış konusunda eğitilmeleri ve böylelikle taraftarın tahrik edici hareketlerden kaçınmalarını sağlanması lazım. Başkanlar ve yöneticilerin maç öncesi taraftarı galeyana getirerek demeç vermelerini önleyecek tedbirler alınmalı”.

4. TARTIŞMA

Araştırmaya katılan taraftarların futbolda şiddete yönelmesini etkileyen faktörlerden spor medyası faktörünün orta düzeyde etkileyici olduğunu, hakem kararlarının orta düzeyin üzerinde etkileyici, antrenör / teknik direktör, taraftar ve amigolar ile sporcu davranışlarının ise faktörleri orta düzeyin altında etkilediği tespit edilmiştir. Nitel araştırma bulguları değerlendirildiği zaman, araştırmaya katılan bireylerin görüşlerine göre futbol müsabakalarında şiddete neden olan unsurların başında toplumsal sorunlar (eğitim, ekonomi, siyasi, psikolojik), yönetici davranışları / kararları, hakem kararları, oyuncu davranışları, taraftar tutumları ve spor medyasının geldiği tespit edilmiştir. Araştırmada gerek nitel gerekse de nicel bulgular değerlendirildiği zaman her iki araştırma bulgusunun birbiri ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Literatürde yer alan bilgiler değerlendirildiği zaman, araştırmada elde edilen bulguların genel olarak literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Nitekim literatürde yer alan araştırmalarda da taraftar şiddeti üzerinde medya (Carnibella ve diğerleri, 1996; Biçici, 2013; Acet, 2005; Alver, 2008; Bahadır, 2006), seyirci, hakem, yönetici ve güvenlik güçleri gibi unsurların önemli bir etkiye sahip olduğuna vurgu yapılmaktadır (Arıkan, 2007; Biçici, 2013; Koçer, 2012; Kuru ve Var, 2009; Özen ve ark., 2013; Taştan, 2009; Türkmen ve ark., 2013; Türksoy ve ark., 2003).

Arıkan (2007) tarafından yapılan araştırmada polislerin futbolda şiddetin nedenlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada polislerin görüşlerine göre futbolda şiddete neden olan unsurların sırasıyla medya, kulüp yöneticileri, amigolar, taraftar dernekleri, hakemler ve seyircilerin geldiği tespit edilmiştir. Bahadır (2006) tarafından yapılan araştırmada futbol taraftarlarının görüşlerine göre taraftar şiddetine neden olan unsurların başında sırasıyla rakip oyuncu tavırları, medya ve geçmiş maçlarda iki takım arasında yaşanan olayların geldiği tespit edilmiştir. Çağlayan ve ark. (2005) tarafından yapılan araştırmada Konyaspor taraftarının şiddet eğilimlerini etkileyen değişkenlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonunda taraftarları futbol sahalarında şiddete

yönlendiren unsurların başında medyada yayınlanan haberlerin, rakip futbolcu ya da taraftar davranışlarının ve hakemlerin verdikleri yanlış kararların geldiği tespit edilmiştir. Demirel (2013) tarafından yapılan benzer bir çalışmada ise emniyet personelinin görüşlerine göre taraftar şiddetine neden olan unsurların tespit edilmesi amaçlanmış, araştırmanın sonunda taraftar şiddetini tetikleyen unsurların başında sırasıyla spor medyası, seyirci, hakem, kulüp yöneticileri ve futbolcu faktörlerinin geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Özmeden (2005) tarafından yapılan çalışmada taraftar şiddetini tetikleyen unsurların başında rakip takım taraftarlarının çirkin davranışlarının ve tezahüratlarının geldiği bulunmuştur.

Cinsiyet değişkenine göre ele alındığı zaman araştırmaya katılan taraftarların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşlerinin anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, spor medyası, antrenör / teknik direktör, taraftar ve amigolar ile sporcu davranışı faktörlerinde erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu, kadın katılımcıların ise hakem kararı faktöründe erkek katılımcılardan daha yüksek ortalamaya sahip oldukları tespit edilmiştir.

Bilindiği gibi taraftarların sahip oldukları bireysel faktörler maçlarda sergilenecek davranış biçimleri ve motivasyon düzeyi üzerinde belirleyici olmaktadır (Arslan, 2013). Bu noktada kadın ve erkek taraftarların futboldan beklentileri ve futbol oyununa ilgi düzeylerinin birbirinden farklı olması, buna paralel olarak futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşlerinin farklılık göstermesinin beklenen bir durum olduğu söylenebilir. Bunun yanında kadın ve erkek taraftarların sahip oldukları şiddet eğiliminin de bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim, Koçer (2012) tarafından yapılan çalışmada kadın ve erkek taraftarlarda şiddet eğiliminin ve müsabakalarda kendilerini tahrik eden unsurların cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Kuru ve Var (2009) tarafından yapılan çalışmada da futbol taraftarlarının şiddet olaylarına karışma durumlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yaş grubu değişkenine göre ele alındığı zaman araştırmaya katılan taraftarların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşlerinin anlamlı farklılık

gösterdiği tespit edilmiştir. Spor medyası faktörüne ilişkin farklılıklar değerlendirildiğinde 41 ve üstü yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 18-23 yaş, 24-29 yaş ve 36-40 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasından yüksek olduğu, 24-29 yaş ve 30-35 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının ise 18-23 yaş grubundaki katılımcılardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Spor medyası faktörüne ilişkin farklılıklar incelendiğinde, farklılıkların 41 ve üstü yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 18-23 yaş, 24-29 yaş ve 36-40 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasından yüksek olmasından, 24-29 yaş ve 30-35 yaş grubundaki katılımcıların ortalamasının 18-23 yaş grubundaki katılımcılardan yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında katılımcıların futbolda şiddete neden olan unsurlardan hakem kararı, antrenör / teknik direktör faktörüne, taraftar ve amigolar faktörüne, sporcu davranışı faktörüne ilişkin görüşlerinin de yaş grubu değişkenine göre bazı farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde farklı yaş gruplarında bulunan taraftarların takımlarından beklentilerinin farklılık göstermesinin, ayrıca sporcu, antrenör ve amigolara ilişki görüşlerinin farklılık göstermesinin yattığı düşünülebilir.

Bunun yanında taraftarların yaş gruplarına göre şiddet eğilimlerinin farklılık göstermesinin de bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Literatürde yer alan araştırma bulguları da taraftarlarda şiddet eğiliminin yaş grubuna göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır (Koçer, 2012). Özen ve ark. (2013) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin sporda şiddet eğilimlerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonunda öğrencilerin şiddet eğilimlerinin bazı noktalarda yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Özmaden (2005) tarafından yapılan çalışmada rakip takım taraftarlarının şiddet olayları üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada yaş grubu değişkenine göre ele alındığı zaman taraftarların rakip takım taraftar davranış ve tezahüratlarından etkilenme düzeylerinin bazı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Yıldız ve ark. (2007) tarafından yapılan çalışmada futbol taraftarlarının yanlış hakem kararları nedeniyle sergiledikleri saldırgan davranışların bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonunda taraftarların yanlış hakem kararları nedeniyle şiddet davranışı sergileme düzeylerinin yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Eğitim d¼zeyi değişkenine g¼re ele alındığı zaman araştırmaya katılan taraftarların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki g¼r¼řlerinin anlamlı farklılık g¼sterdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara g¼re, spor medyası fakt¼r¼ne ilişkin farklılıkların üniversite mezunu taraftarlar ile kıyaslandığı zaman okumamış, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu ve lisans¼st¼ mezunu katılımcıların lehine yüksek olduğu, antren¼r / teknik direkt¼r fakt¼r¼ne ilişkin algıların ilkokul, ortaokul, lise ve lisans¼st¼ mezuniyete sahip taraftarlar lehine, taraftar ve amigolar fakt¼r¼ne ilişkin algıların okumamış, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, üniversite mezunu ve lisans¼st¼ mezunu katılımcıların lehine, sporcu davranışı fakt¼r¼ne ilişkin algıların okumamış, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu ve lisans¼st¼ mezunu katılımcıların lehine yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitim d¼zeyine g¼re katılımcıların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki g¼r¼řlerinin farklılık g¼stermesinin temelinde eğitim d¼zeyine g¼re taraftarların spor k¼lt¼rlerinin farklılık g¼stermesinin yattığı d¼ř¼n¼lebilir. Bahadır (2006) tarafından yapılan bir çalışmada futbol taraftarlarında şiddet eğilimini etkileyen unsurların incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonunda taraftarlarda eğitim d¼zeyinin d¼ř¼k olmasının şiddeti tetikleyen bir unsur olduğu rapor edilmiştir. Aynı araştırmada taraftarların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki g¼r¼řlerinin eğitim d¼zeylerine g¼re anlamlı farklılık g¼sterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Koçer (2012) tarafından futbol taraftarları üzerinde yapılan diğer bir çalışmada taraftarların hem şiddet eğilimlerinin hem de şiddete y¼nelme noktasında taraftarları tahrik eden unsurların eğitim d¼zeylerine g¼re anlamlı farklılık g¼sterdiği bulunmuştur. Özmanen (2005) tarafından yapılan araştırmada rakip takım taraftarlarının şiddet olayları üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada eğitim d¼zeyi değişkenine g¼re ele alındığı zaman taraftarların rakip takım taraftar davranış ve tezah¼ratlarından etkilenme d¼zeylerinin bazı farklılıklar g¼sterdiği bulunmuştur. Yıldız ve diğerleri (2007) tarafından yapılan araştırmada futbol taraftarlarının yanlış hakem kararları nedeniyle sergiledikleri saldırgan davranışların bazı demografik değişkenlere g¼re incelenmesi amaçlanmış, araştırmanın sonunda taraftarların yanlış hakem kararları nedeniyle şiddet davranışı sergileme d¼zeylerinin eğitim durumlarına g¼re anlamlı farklılık g¼sterdiği tespit

edilmiştir. Aynı araştırmada taraftarların şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşlerinin de eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitim düzeyi şiddet olaylarının önlenmesinde en az cezai yaptırımlar kadar önemli bir yere sahiptir. Hatta bazı araştırmacılara göre eğitim düzeyi şiddete yönelik alınacak cezai tedbir ve uygulamalardan daha önemli bir yere sahiptir. Biçici'ye (2013) göre, yasal güvenlik önlemleri futbolda şiddet olaylarının önlenmesine yönelik değil, şiddet eylemlerinin geçici olarak kontrol altına alınmasına yöneliktir. Bu nedenle şiddet olaylarının azaltılmasında tüm birimlerin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Meslek grubu değişkenine göre ele alındığı zaman, araştırmaya katılan taraftarların futbolda şiddete neden olan unsurlardan spor medyası, hakem kararı, antrenör / teknik direktör, taraftarlar ve amigolar, sporcu davranışına ilişkin görüşlerinin meslek gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde taraftarların meslek dallarına göre maçlara katılım sıklıklarının farklılık göstermesinin, bunun yanında taraftarların meslek dallarına göre futbola olan ilgilerinin birbirinden farklı olmasının yattığı düşünülebilir. Bunun yanında taraftarların şiddet eğilimlerinin meslek gruplarına göre farklılık gösterme olasılığının da bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu savunulabilir. Nitekim literatürde yer alan araştırma bulguları meslek dalı değişkeninin taraftarların şiddet eğilimleri üzerinde önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Kuru ve Var, 2009). Özmaden (2005) tarafından yapılan araştırmada rakip takım taraftarlarının şiddet olayları üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada meslek grubu değişkenine göre ele alındığı zaman taraftarların rakip takım taraftar davranış ve tezahüratlarından etkilenme düzeylerinin bazı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur.

Maçlara katılım sıklıklarına göre ele alındığı zaman, araştırmaya katılan taraftarların futbolda şiddete neden olan unsurlardan spor medyası, hakem kararı, antrenör / teknik direktör, taraftarlar ve amigolar, sporcu davranışına ilişkin görüşlerinin maçlara katılma sıklıklarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde taraftarların maçlara katılım

sıklıkları değiştikçe saha içi olaylara bakış aıların ve olayları analiz etme düzeylerinin de değişmesinin yattığı düşünülebilir.

Taraftarı olunan takım değişkenine göre ele alındığı zaman, araştırmaya katılan taraftarların futbolda şiddete neden olan unsurlardan spor medyası, hakem kararı, antrenör / teknik direktör, taraftarlar ve amigolar, sporcu davranışına ilişkin görüşlerinin taraftarı olunan takım değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde taraftarları tuttukları takımların ligdeki pozisyonlarının farklılık göstermesinin, buna paralel olarak spor medyası, hakem kararı, antrenör / teknik direktör, taraftarlar ve amigolar, sporcu davranışına ilişkin hassasiyetlerinin birbirinden farklı olmasının yattığı düşünülebilir.

Aylık gelir düzeyi değişkenine göre ele alındığı zaman, araştırmaya katılan taraftarların futbolda şiddete neden olan unsurlardan spor medyası, hakem kararı, antrenör / teknik direktör, taraftarlar ve amigolar, sporcu davranışına ilişkin görüşlerinin aylık gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde aylık gelir düzeyine göre taraftarların maçlara gitme sıklıklarının farklılık göstermesinin, buna paralel olarak saha içi ve dışı olaylara yönelik görüşlerinin birbirinden farklı olmasının yattığı düşünülebilir. Yıldız ve diğerleri (2007: 154) tarafından yapılan araştırmada futbol taraftarlarının yanlış hakem kararları nedeniyle sergiledikleri saldırgan davranışların bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmış, araştırmanın sonunda taraftarların yanlış hakem kararları nedeniyle şiddet davranışı sergileme düzeylerinin gelir durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Ölçek alt boyutları arasındaki ilişkiler değerlendirildiği zaman, spor medyası, hakem kararı, antrenör / teknik direktör, taraftar ve amigolar ile sporcu davranışına ilişkin algılar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Elde edilen bu bulgulara göre, futbolda şiddete neden olan unsurların birbiri ile etkileşim halinde olduğu ve şiddete neden olan unsurların birbiri ile bağlantılı olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan taraftarların cinsiyet değişkenine göre maçlara gitme sıklıklarının anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiş, elde edilen bulgulara göre

kadın taraftarlar ile kıyaslandığı zaman erkek taraftarların maçlara gitme sıklıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’de taraftarların büyük bir bölümünün tuttuğu takımın maçlarına düzenli olarak gittikleri bilinmektedir. Yapılan araştırmalar taraftarların özellikle iç saha maçlarında takımlarını desteklemeye gitme sıklıklarının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Bahadır, 2006). Maça gitme sıklıkları ele alındığı zaman kadınların erkeklere kıyasla maçlara gitme sıklıklarının daha düşük olmasının temelinde kadınların erkeklere göre futbola olan ilgilerinin daha az olmasının yattığı düşünülebilir.

Araştırmaya katılan taraftarların yaş gruplarına göre maçlara gitme sıklıklarının anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiş, elde edilen bulgulara göre diğer yaş gruplarında bulunan taraftarlar ile kıyaslandığı zaman 18-23 yaş grubunda bulunan taraftarların maçlara gitme sıklıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yetişkin yaş gruplarında bulunan bireyler ile kıyaslandığı zaman genç taraftarların tuttukları takımları destekleme motivasyonlarının daha yüksek olmasının, bunun yanında yetişkin taraftarlar ile kıyaslandığı zaman genç taraftarların maçlara gidecek zaman bulma konusunda daha az sıkıntı yaşamalarının yattığı düşünülebilir. Bahadır (2006) tarafından yapılan araştırmada da futbol maçlarına düzenli olarak giden taraftarların büyük bir bölümünün 18-30 yaş grubunda bulunan genç bireylerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan taraftarların maçlara gitme sıklıklarının eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiş, elde edilen bulgulara göre diğer eğitim düzeylerine sahip olan taraftarlar ile kıyaslandığı zaman okumamış taraftarların maçlara gitme sıklıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde taraftarların eğitim düzeylerine göre futbol müsabakalarına gitme amaçlarının ve maçlardan beklentilerinin farklılık göstermesinin yattığı düşünülebilir. Literatürde yer alan araştırma bulguları da futbol taraftarlarının eğitim düzeylerine göre maçlara gelme amaçlarının farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır (Bahadır, 2006).

Araştırmaya katılan taraftarların maçlara gitme sıklıklarının meslek gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiş, diğer meslek gruplarındaki taraftarlar ile kıyaslandığı zaman işsiz, SSK'lı işçi, devlet memuru ve özel sektör çalışanı olan katılımcıların maçlara gitme sıklıklarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde meslek gruplarına göre taraftarların maçlara gitmeye yönelik ayırdıkları bütçenin farklılık göstermesinin, bunun yanında meslek gruplarına göre taraftarların maçlara gidecek zaman bulma durumlarının farklılık göstermesinin yattığı düşünülebilir.

Araştırmaya katılan taraftarların tuttıkları takımlara göre maçlara gitme sıklıkları değerlendirildiği zaman, Galatasaray ve Beşiktaş taraftarı olan katılımcıların en büyük çoğunluğu sık sık maça gittiği, Fenerbahçe, Trabzonspor ve Bursaspor taraftarı olan katılımcıların en büyük çoğunluğu nadiren maça gittiği tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki farklılıkların istatistiksel açıdan anlamlı olduğu bulunmuştur.

Futbolda takım tutmanın temelinde birtakım çevresel, etnik, dini, irksal ve milli unsurlar yatmaktadır. Söz konusu unsurlara paralel olarak taraftarlar takımları ile bütünleşmekte, galibiyet ile sevinç mağlubiyet ile hüznün yaşamaktadırlar. Bunun yanında taraftarların saha içi olaylardaki tutumları kalabalığın etkisine ve sahip olunan kültürel özelliklere göre şekillenmektedir (Arslan, 2013). Bu noktada farklı taraftar gruplarının maçlara gitme sıklıklarının da farklılık göstermesinin muhtemel bir durum olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan taraftarların maçlara gitme sıklıklarının gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuş, elde edilen bulgulara göre en yüksek gelir düzeyine sahip olan katılımcıların aynı zamanda maçlara da en sık gitme düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen bulguların aksine literatürde yer alan bazı çalışmalarda gelir düzeyi düşük olan taraftarların da maçlara gitme sıklıklarının yüksek olduğu rapor edilmiştir (Bahadır, 2006). Bu kapsamda gelir düzeyine göre maçlara gitme sıklıklarına ilişkin bulguların çelişkili olduğu görülmektedir. Bunun temelinde gelir düzeyinin yanında taraftarları maçlara gitmeye yönlendiren içsel ve dışsal motivasyon araçlarının farklılık göstermesinin yattığı düşünülebilir.

Araştırmada spor basınının futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri değerlendirildiği zaman, şiddete neden olan unsurların başında hakem kararları, yöneticilerin açıklamaları, futbolcuların agresif hareketleri, taraftarın mağlubiyet karşısında tahammülsüzlükleri, medyadaki formalı gazetecilerin tarafsızlıklarını kaybederek yaptıkları yorum ve yazılar, medyadaki kışkırtıcı haberler, futbolun sosyal, ekonomik ve istihdam noktasında çok büyük değer ifade etmesi, herkesin bu pastadan pay alırken adil davranmaması gibi faktörlerin geldiği tespit edilmiştir (K4, K5).

Spor yöneticileri futbolda şiddet olaylarının görülmesine zemin hazırlayan aktörler arasında yer almaktadır (Arıkan, 2007; Biçici, 2013; Demirel, 2013). Özellikle spor yöneticilerinin yapmış oldukları bilinçsiz ve yanlış açıklamalar taraftar şiddetine neden olan unsurlar arasında yer almaktadır. Bunun yanında yöneticilerin agresif bir tavır içinde olmaları gerek futbolcuların gerekse de taraftarların şiddet eğilimi sergilemelerine zemin hazırlamaktadır (Acet, 2005). Yapılan bu araştırmada spor basınının da bu görüşü desteklediği ve yönetici davranışlarını şiddeti tetikleyen bir unsur olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Literatürde yer alan benzer çalışmalarda da spor yöneticilerinin futbolda şiddeti tetikleyen unsurlar arasında yer aldıklarına vurgu yapılmıştır (Bahadır, 2006).

Katılımcıların futbolda şiddetin nedeni olarak futbolun sosyal, ekonomik ve istihdam noktasında çok büyük değer ifade etmesini göstermeleri literatür ile uyumlu bir sonuçtur. Bahadır (2006) tarafından yapılan araştırmada futbolun yerleşim yerleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Futbol taraftarları üzerinde yapılan araştırmanın sonunda futbolun yerleşim yeri için önemli bir ekonomik kaynak ve reklam aracı olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Basın mensuplarının şiddete neden olan unsurlar arasında medyayı da önemli bir faktör olarak görmeleri de literatürle uyumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Nitekim, İlhan ve Çimen (2011) tarafından yapılan araştırmada spor basınına mensup bireylerin sporda şiddet olaylarının nedenlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonunda basın mensuplarının büyük bir bölümünün (%76,2) spor medyasını sporda şiddeti tetikleyen bir unsur olarak nitelendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı araştırmada basın mensuplarının %57,1 gibi büyük bir

bölümünün sporda şiddeti tetikleyen unsurlar arasında spor yöneticilerini gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada hakemlerin futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri değerlendirildiği zaman, şiddete neden olan unsurların başında eğitim eksikliği, taraftarların sosyal yaşantılarında taşıdıkları güçsüzlük, kabul görememe, işsizlik, ekonomik sorunlar, yaşam koşullarından sıkılma gibi yüklerini stadyumlarda boşaltmaya çalışmaları gibi unsurların geldiği tespit edilmiştir (K8).

Hakemler futbol müsabakalarında birçok önemli fonksiyona sahiptir. Hakemlerin sahip oldukları fonksiyonların başında seyirci, rakip takım ve futbolcular üzerinde köprü görevi görme, bunun yanında oyunu daha önce belirlenmiş kurallara göre yönetme gelmektedir (Acet, 2005). Bu nedenle futbolda taraftar şiddetinin önlenmesi noktasında hakemlerin görüşleri önemli bir yere sahiptir. Futbolcu, yönetici, teknik direktör, basın mensubu ve taraftarların görüşleri ile kıyaslandığı zaman hakemlerin taraftar şiddetine neden olan unsurlar içerisinde sosyal değişkenleri daha fazla ön planda tuttukları görülmektedir.

Katılımcıların futbolda şiddete neden olan unsurlar arasında taraftarların eğitimsiz olmalarını önemli bir faktör olarak görmeleri literatürle uyumlu bir sonuçtur. Hasırcı'ya (2012) göre, taraftarların eğitim düzeylerinin düşük olması taraftar şiddetinin karmaşık bir hal almasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle taraftar şiddetinin önlenmesi noktasında taraftarların eğitim düzeylerinin artırılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Araştırmada teknik direktörlerin futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri değerlendirildiği zaman, şiddete neden olan unsurların başında medya, yöneticilerin teknik adamların ve futbolcuların verdiği beyanatlar, takımların arasındaki ezeli rekabet ve hakemlere yapılan baskıların geldiği tespit edilmiştir (K13). Elde edilen bu bulgulara dayanarak, teknik direktörlerin futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşlerinin taraftar, sporcu, hakem, yönetici ve basın mensuplarının görüşleri ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmada spor yöneticilerinin futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri değerlendirildiğinde, şiddete neden olan unsurların başında

şiddete yönelik eylemlere ilişkin hukuki yaptırım ve cezaların yetersiz olmasının geldiği tespit edilmiştir (K20). Elde edilen bu bulgulara göre spor yöneticilerinin sporda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşlerinin genellikle hukuki alandaki önlemlerin yetersizliği noktasında birleştiği söylenebilir.

Araştırmada futbolcuların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşleri ele alındığında, şiddete neden olan unsurların başında sosyal medyanın, çocukluk yıllarından itibaren aile içerisinde şiddet olaylarına tanık olmanın, yazılı ve görsel basında yer alan kışkırtıcı haberlerin, başkan ve yöneticilerin maç öncesinde verdikleri demeçler, bunun yanında amigo davranışlarının geldiği tespit edilmiştir (K23, K24).

Bilindiği gibi amigolar sporcu, taraftar ve yöneticiler arasında köprü vazifesi gören, söz konusu öğeler arasında bütünleyici rol alan kişilerdir (Acet, 2005). Bu noktada taraftar şiddetini körükleyen ya da dizginleyen unsurlar arasında amigoların önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Arıkan, 2007). Yapılan bir çalışmada taraftarların %22,2'sinin amigo davranışlarından olumsuz yönde etkilendikleri rapor edilmiştir (Bahadır, 2006). Araştırmaya katılan yönetici, taraftar, basın mensubu ve teknik direktörlerin şiddeti tetikleyen bir unsur olarak amigo davranışlarına değinmedikleri, buna karşılık futbolcuların şiddete neden olan unsurlar arasında amigo davranışlarını da gösterdikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılanların görüşlerine göre futbolda şiddetin önlenmesi noktasında etkili olacak kişilerin başında kulüp yöneticileri, cezai yaptırımların uygulanması, spor medyası ve siyasilerin geldiği bulunmuştur. Hakemlerin görüşlerine göre ele alındığında, futbolda şiddeti önlemek için iyi yetişmiş spor yöneticilerine ve taraftarların olumsuz eylemlerine müsamaha göstermeyen emniyet güçlerine gereksinim duyulduğu tespit edilmiştir (K9).

Arslan (2013) tarafından yapılan benzer bir çalışmada futbol sahalarında şiddetin önlenmesine yönelik alınabilecek tedbirler değerlendirilmiştir. Söz konusu araştırmada alınması gereken önlemlerin başında yasal tedbirlerin alınması, kulüp yöneticileri ve sporcuların sorumsuz tutum ve söylemlerden kaçınmaları, spor kültürünü geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılması, spor basını ve yayın

politikalarının tekrar gözden geçirilmesi, bunun yanında spor tesislerindeki güvenlik önlemlerinin üst seviyeye çıkartılması gibi tedbirlerin geldiği belirtilmiştir. Literatürde yer alan bu bilgiler ile yapılan bu araştırmada elde edilen katılımcı görüşlerinin benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Futbol taraftarları üzerinde yapılan benzer bir çalışmada taraftarların görüşlerine göre futbolda şiddet olaylarına ilişkin alınabilecek önlemlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada taraftar görüşlerine göre futbolda şiddetin önlenmesi noktasında alınması gereken önlemlerin başında sırasıyla spor yazarları ve medyanın tutumlarını değiştirmeleri, saha içi ve dışı önlemlerin arttırılması, kadın taraftarların maçlara daha sık gelmelerinin teşvik edilmesi ve taraftarların oyun kuralları konusundaki bilgi düzeylerinin arttırılması gibi önlemlerin geldiği tespit edilmiştir (Bahadır, 2006).

Katılımcıların şiddetin önlenmesinde medya tutumunun önemli bir yere sahip olduğunu düşünmeleri literatür ile uyumlu bir sonuçtur. Tutkun ve diğerlerine (2012: 61) göre, medyanın taraftar şiddeti üzerinde olumlu etkilerinin yanında bazı olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu nedenle taraftarların sergileyecekleri olumlu davranış biçimlerinin arttırılması noktasında eğitim değeri yüksek ve belirli standartlara uygun spor programlarına yer verilmesi önemli bir husustur.

Futbolda şiddetin önlenmesine ilişkin teknik direktör görüşleri değerlendirildiğinde, futbolda şiddetin önlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmesi gereken önlemlerin başında kulüp idarecilerinin taraftarlarla rant ilişkilerini (bedava bilet, kulüp içinde kendi iktidarlarını korumaları için taraftarları kullanmaları) kesmeleri, antrenör, idareci ve spor basınının düzgün cümleler kullanarak taraftarları galeyana getirmemeleri, Passolig uygulamasındaki eksikliklerin giderilmesi, şiddet, sonucunda tamir edilmesi güç maddi ve manevi zararlar meydana getirebileceğinden yasal düzenlemelere ve cezai yaptırımlara gidilmesi, antrenörlere ve yöneticilere basın toplantılarında konuşacakları konular hakkında sınırlandırmalar getirilmesi, okul, aile ve çevre eğitimlerinin geldiği tespit edilmiştir (K14, K16).

Spor alanında antrenörler her şeyden önce birer eğitimci konumundadırlar. Diğer bir ifade ile antrenörler gerek kendilerini gerekse de sporcularını davranışsal,

bilimsel, fiziksel ve ahlaki açıdan geliştirmekle yükümlü kişilerdir (Acet, 2005). Bu noktada diğer spor adamlarının görüşlerinin yanında birer eğitimci olan antrenörlerin de futbolda şiddetin önlenmesine yönelik görüşlerinin dikkate alınması oldukça önemli bir husustur. Yapılan bu araştırmada teknik direktörlerin futbolda şiddetin önlenmesi noktasındaki önerilerinin genel olarak yasal ve cezai yaptırımlara yönelik uygulamalar olduğu söylenebilir.

Futbolda şiddetin önlenmesine ilişkin yönetici görüşleri değerlendirildiği zaman, futbolda şiddetin önlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmesi gereken önlemlerin başında maçlarda görevli olan emniyet (resmi ya da özel) personelinin çoğalması, TFF'nin futbolda şiddete neden olan kişi ve kulüpler konusunda adil davranması futbolda fairplay algısının geliştirilmesi ve caydırıcı önlemlerin artırılması gibi önlemlerin geldiği tespit edilmiştir (K17, K18). Yöneticilerin konuya ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, futbolda şiddetin önlenmesi noktasında yöneticilerin genel olarak yönetsel önemler üzerinde görüş bildirdikleri görülmektedir. Bunun temelinde yöneticilerin gerek saha içi gerekse de saha dışı olaylarda işin yönetim kısmında olmalarının etkili olduğu düşünülebilir.

Futbolda şiddetin önlenmesine ilişkin futbolcu görüşleri ele alındığında, futbolda şiddetin önlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmesi gereken önlemlerin başında futbolcular, antrenör ve teknik sorumlular, hakemler ve taraftar gruplarına psikolojik destek verilmesi, taraftar gruplarının soğukkanlı olmaları konusunda bilinçlendirilmeleri, emniyet tedbirlerinin artırılması, hakemlerin futbolculara yönelik tutumlarının geliştirilmesi, bunun yanında şiddete yönelik caydırıcı cezaların artırılması gibi önlemlerin geldiği tespit edilmiştir (K22,K23,K24).

Futbolcuların konu ile ilgili görüşleri incelendiğinde, futbolcuların da sporda şiddetin önlenmesi konusunda alınan güvenlik önlemlerinin yetersiz olduğunu düşündükleri görülmektedir. Literatürde yer alan çalışmalarda da mevcut sporda şiddet yasasının spor alanlarındaki şiddet olaylarını önlemede yetersiz olduğuna vurgu yapılmaktadır. Polisler üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada da mevcut sporda şiddet yasasının şiddet olaylarını önlemede yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Arıkan, 2007). Bu kapsamda futbolcuların konu ile ilgili görüşlerinin literatür ile uyumlu bir sonuç olduğu söylenebilir.

Futbolda şiddetin önlenmesine ilişkin taraftar görüşleri değerlendirildiği zaman, futbolda şiddetin önlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmesi gereken önlemlerin başında taraftar gruplarının barış içinde olmaları, hakemlerin müsabakalara iyi konsantre olmaları, taraftarların ve futbolcuların hakem kararlarına saygı duymaları, taraftarların bilinçlendirilmeleri, hakemlerin saha içinde kullanacakları dil ve kriz yönetimi konusunda bilinçlendirilmeleri, sahalarda görevli polislerin sporun içinde gelmeleri ve taraftar psikolojisinden anlamaları, teknik direktör davranışlarının ve yönetici beyanatlarının taraftarları kışkırtmaya yönelik olmaması gibi önlemlerin geldiği tespit edilmiştir (K1,K2).

Futbolda şiddet olaylarının yaşanmasına neden olan unsurlardan birisi de taraftarlardır (Arıkan, 2007). Bu nedenle futbolda şiddet olaylarına neden olan unsurların belirlenmesinin yanında, futbolda şiddet olaylarının önlenmesine yönelik tedbirler noktasında da taraftar görüşlerinin dikkate alınması önemli bir husustur. Yapılan bu araştırmada taraftarların alınacak tedbirler konusundaki görüşlerinin genellikle hakemlere ve güvenlik önlemlerine yönelik konularda yoğunlaştığı söylenebilir.

Futbolda şiddetin önlenmesine ilişkin olarak basın mensuplarının görüşleri değerlendirildiğinde, futbolda şiddetin önlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmesi gereken önlemlerin başında spor kültürünün okul çağlarından itibaren geliştirilmesi ve spor şubede sorumlu olan emniyet personelinin konu hakkında bilinçlendirilmesi gibi önlemlerin geldiği tespit edilmiştir (K6).

Ülkemizde polislerin spor alanlarındaki güvenlik önlemleri hakkındaki bilgi düzeyleri düşüktür. Bunun yanında polislerin stadyum güvenliği konusunda kendilerini geliştirme düzeylerinin düşük olduğu, bu alanda polislere verilen eğitimlerin de yetersiz olduğu bilinmektedir (Arıkan, 2007). Araştırmada basın mensuplarının bu konudaki görüşlerinin literatür ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Futbolda şiddetin önlenmesine ilişkin olarak hakemlerin görüşleri değerlendirildiği zaman, futbolda şiddetin önlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmesi gereken önlemlerin başında kanunların daha etkili uygulanması, hakemlerin oyun kurallarını özümsemelerinin sağlanması, MHK'nin planlı programlı

alışması hakemleri maçlara hazırlaması ve adaletli ma almaları performansa göre maçların hakemlere dağıtılması gibi önlemlerin geldiği tespit edilmiştir (K11).

Futbol sahalarında şiddete neden olan unsurlar arasında hakemlerin önemli birer aktör oldukları bilinmektedir (Arıkan, 2007: 113). Bu noktada futbol sahalarında şiddete neden olan unsurların önlenmesinde de hakem görüşlerinin dikkate alınması oldukça önemli bir konudur.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hiç şüphesiz ki futbol branşı yeryüzünde ki en popüler spor dalı olarak kabul edilmektedir. Basit bir oyun olmanın ötesinde futbol, günümüzde tüm dünyada insanları ortak bir paydada buluşturabilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte geniş kitlelerin izleyici ve sporcu olarak ilgisini çeken futbolda zaman zaman saldırganlık ve şiddet olaylarına rastlanmaktadır. Sporun dostluğun ve kardeşliğin yeri olduğu günlerin aksine günümüzdü saldırganlık ve şiddet eğilimlerine yönelik davranışlar artmakta ve bu durum sporun her kesiminden insanların rahatsız olmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde müsabakalarda sporda şiddeti ortaya çıkaran sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda sporda şiddetin ortaya çıkmasında cinsiyet, taraftar ve kitle iletişim araçlarının önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Bu sebeple araştırma kapsamında şampiyon olan beş büyük takım taraftarlarının sporda şiddete eğilimlerini farklı değişkenlere göre incelemek çözüm yolları açısından kolaylıklar sağlayacaktır.

Sonuç olarak, futbol taraftarlarının futbol sahalarında şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşlerinin, bunun yanında maçlara gitme sıklıklarının sosyo-demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Bunun yanında futbolcu, antrenör, hakem, taraftar ve basın mensubu bireylerin futbolda şiddete neden olan unsurların önlenmesi konusundaki görüşlerinin genel olarak benzer konularda yoğunlaştığı söylenebilir. Nitekim Sporda şiddetin kaynağının belirlenmesi, sorunu anlama açısından kolaylıklar sağlayacaktır.

Analiz verileri ‘Tartışma’ bölümünde derinlemesine irdelenmiş, çeşitli durumlar için elde edilen veriler yorumlanarak sonuçlara bağlanmış ve yapılan çıkarımlar literatürdeki benzerleriyle karşılaştırılmıştır. Hem nitel hem de nicel veriler çalışmanın çok yönlü olmasını ve konunun farklı açılardan ele alınabilmesini sağlamıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Taraftar şiddetinin önlenmesi noktasında basın yayın kuruluşlarının sundukları programların içeriklerine yönelik bazı düzenlemelere gidilebilir. Bunun yanında medya organlarında demeç veren antrenör, yönetici, futbolcu ya da spor yorumcularının kullanacakları üslup konusunda bilgilendirilmelerine yönelik çalışmalar yapılabilir.

2. Taraftar şiddetinin önlenmesine yönelik olarak yasal tedbirler arttırılabilir, gerek şiddet olaylarına neden olan taraftarların gerekse de taraftar şiddetinin önlenmesine yönelik tedbirler almayan futbol kulüplerinin gerekli cezalara çarptırılmasına yönelik düzenlemeler yapılabilir.

3. Passolig uygulamasına yönelik düzenlemeler tekrar gözden geçirilmeli, uygulamanın daha etkin bir biçimde yürütülmesi için gerek kulüplerin gerekse de güvenlik güçlerinin gerekli özeni göstermelerine yönelik düzenlemeler yapılabilir.

4. Futbol camiası içerisinde yer alan taraftar, hakem, yönetici, futbolcu, teknik direktör ve basın mensuplarının sporda şiddetin önlenmesine yönelik tedbirler konusunda bilgilendirilmelerine yönelik düzenlemeler yapılabilir.

Bu doğrultuda çalışma gelecekte daha da ilerletilerek farklı boyutların hesaba katılmasıyla genişletilebilir. Sadece şampiyon takımların taraftarları değil taraftar sayısının belli bir seviyenin üzerinde olduğu Süper Lig veya alt kademe liglerdeki takımların taraftarları da çalışmaya dâhil edilebilir. Böylece taraftar profillerinin çeşitliliği ve bunun şiddete etkisi daha da ayrıntılı bir şekilde ortaya konulabilir. Ayrıca şiddet üzerine yapılan benzer uluslararası çalışmalarla ve yabancı liglerin taraftarları üzerine yapılan araştırmalarla karşılaştırmalı analizler de yapılabilir.

ÖZET

Türkiye Futbol Süper Liginde Şampiyon Olan Futbol Takımı Taraftarlarının ve Futbol Kamuoyunun Futbolda Şiddete İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi

Yapılan bu araştırmada Türkiye futbol süper liginde şampiyon olan futbol takımı taraftarlarının ve futbol kamuoyunun futbolda şiddete ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Galatasaray'dan 527 Beşiktaş'tan 440 Fenerbahçe'den 436 Trabzonspor'dan 435 Bursaspor'dan 424 olmak üzere 1479 erkek ve 783 kadın, toplamda 2262 taraftar dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılan taraftarların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşlerinin tespit edilmesinde "Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizlerinde SPSS 22.0 programında frekans analizi, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis H testi ve Ki-Kare analizi kullanılmıştır.

Araştırmanın sonunda futbol taraftarlarının maçlara gitme sıklıklarının cinsiyet, yaş grubu, eğitim düzeyi, meslek grubu, taraftarları oldukları futbol kulübü ve aylık gelir düzeyi değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($p < 0.05$). Katılımcı görüşlerine göre futbolda taraftar şiddetine neden olan unsurların başında spor medyası, hakem kararı, antrenör / teknik direktör, taraftar, amigolar ve sporcu davranışlarının geldiği tespit edilmiştir. Taraftarların futbolda şiddete neden olan unsurlar hakkındaki görüşlerinin yaş grubu, eğitim düzeyi, meslek grubu, maçlara katılım sıklığı, taraftarı olduğu futbol kulübü ve aylık gelir düzeyi değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($p < 0.05$).

Nitel araştırma bulguları değerlendirildiği zaman, futbolda şiddete neden olan unsurların başında sırasıyla toplumsal sorunlar (eğitim, ekonomi, siyasi, psikolojik), yönetici davranışları / kararları, hakem kararları, oyuncu davranışları, taraflar tutumları, spor medyası, teknik direktörün / ekibin davranışları, amigo / taraftar gruplarının davranışları, futbol federasyonu, emniyet güçlerinin tutumu ve taraftarlara uygulanan cezai yaptırımların yetersizliğinin geldiği tespit edilmiştir. Katılımcı görüşlerine göre futbolda şiddetin önlenmesi noktasında alınması gereken önlemlerin başında ise kulüp idarecilerinin taraftarlara rant ilişkilerinin (bedava bilet, kulüp içinde kendi iktidarlarını korumaları için taraftarları kullanmaları) kesmeleri, antrenör, idareci ve spor basınının düzgün cümleler kullanarak demeç vermeleri, futbolda fairplay algısının geliştirilmesi, hakemlerin ve taraftarların oyun kuralları hakkındaki bilgi düzeylerinin artırılması gibi önlemlerin geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, futbol taraftarlarının şiddet olaylarına ilişkin görüşlerinin demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterdiği, bunun yanında futbolda şiddetin önlenmesi noktasında katılımcıların farklı çözüm önerilerine sahip oldukları söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Demografik özellikler, futbol, şiddet, taraftar

SUMMARY

Analyzing the Views of Fans of Champion Football Teams in Turkey Football Super League and Football Public Opinion About Violence in Football

In this study it is aimed to analyze the view of fans of champion football teams in Turkey football super league and football public opinion about violence in football. In this research 527 Galatasaray, 440 Besiktas, 436 Fenerbahce, 435 Trabzonspor and 424 Bursaspor fans, 1479 male and 783 female, totally 2262 fans are included. In order to determine the views of fans participated in this research about the facts causing violence in football, "Scale of Views of Fans About The Source of Violence in Football" is used. Frequency analysis, Mann Whitney U test, Kruskal Wallis H test and Chi-square analysis in SPSS 22.0 program were used in statistical analysis of the data obtained in the study.

At the end of the research, it was found that the frequency of football fans 'going to matches was statistically significant in terms of gender, age group, education level, profession group, football club supported and monthly income level ($p < 0.05$). According to participant's opinions, sports media, referee decision, trainer / coach, fans, amigos and athlete behaviors were found to be the main factors causing the fans' violence in football. Fans' attitudes about the factors causing violence were found to be statistically significant ($P < 0.05$) in terms of age group, education level, profession group, frequency of participation in matches, football club and monthly income level.

When the qualitative research findings are evaluated, the factors causing the violence in football are social problems (education, economics, political, psychological), manager behaviors / decisions, referee decisions, athlete behaviors, fans' attitudes, sports media, The behavior of the fan groups, the football federation, the attitudes of the police forces, and the inadequacy of penal sanctions imposed on the fans. According to the participant's opinion; the use of economical interests to the fans by club managers (free tickets, use of fans to protect their power in the club), using the correct statements to deliver speech by coaches, managers and sports presses, development of the perception for fair play, increasing the level of knowledge of referees and fans about the rules of the game are the leading measures to prevent violence in football,

As a result, it can be said that the opinions of football fans about violence incidents differ significantly according to the demographic variables and the participants have different solution proposals for the prevention of violence in football.

Key words: Demographic characteristics, fans, football, violence

KAYNAKLAR

- ABALASEI B. (2012). Types of audience attending sport sevents in Romania. *Behavioral Sciences* 46: 3482 – 3486
- ABAY E, TUĞLU C. (2000). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojisi. *Klinik Psikiatri*, **3**: 21-26.
- ABBASI-BAKHTIARI R. (2012). Comparing the incidence of aggression among student athletes in various sports disciplines at the University of Tiran .*Procedia –Socialand Behavioral Sciences* 47: 1869 – 1873.
- ACET M. (2005). *Sporda saldırganlık ve şiddet*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- ADANG OMJ (2011). Initiation and escalation of collective violence: An observational study. In *TD Madensen& J Knutsson (Eds.), Preventing crowd violence*. Lynne Rienner Publishers, USA, pp. 47-68.
- ALVER F. (2008). Kapitalist üretim sürecinde ırkçılık, futbol ve medya. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*,**26**: 223-248.
- ARIKAN Y. (2007). Futbolda şiddet ve polis. *Polis Bilimleri Dergisi*, 9(1-4): 109-132.
- ARSLAN C. (2013). *Sporda/futbolda şiddet: Gerçekten çözmek istiyor muyuz?* .Eyigün, S., Oral, B., Günay, R., Başaran, S., Yıldız, H., & Efe, R. (Ed.). Tüm yönleriyle sporda şiddet (ss. 81-90). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Basımevi.
- AYAN S. (2006). Şiddet ve fanatizm. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, **7(2)**: 191-209.
- AYDIN MB, HATİPOĞLU D, CEYHAN Ç. (2008). Endüstriyel futbol çağında “tarafarlık”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, **26**: 289-316.
- BAHADIR Z. (2006). *Futbol seyircisinin sosyo-ekonomik-kültürel yapısının şiddet eylemine etkisi (Konyaspor Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.
- BALCI A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma; yöntem teknik ve ilkeler*. PegemAkademi Yayıncılık. 11.Baskı. Ankara
- BİÇİC R. (2013). *Aynı bedendeki farklı karakterler “spor ve şiddet”*. Eyigün, S., Oral, B., Günay, R., Başaran, S., Yıldız, H., & Efe, R. (Ed.). Tüm yönleriyle sporda şiddet (ss. 81-90). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Basımevi.
- BİLİR P, SANGÜN L. (2014). Adana Demirspor ve Adanaspor futbol taraftarlarının şiddet eğilimleri. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, **5(1)**: 56-65.

- BRAUN R, VLIEGENHART R. (2009). Violent fan fluctuations: A diffusion perspective to explain supporters' violence. *Mobilization: An International Quarterly*, **14(1)**: 23-44.
- BRIDGEWATER S, STRAY S. (2002). Modern tribes: Brandvaluesand a typology of Premier ship football fans. *Warwick Business School Working Paper*. Warwick Business School. UK
- BUDKA P, JACONO D. (2013). Football fan communitiesand identity construction: Pastandpresent of 'Ultras Rapid' as socio cultural phenomenon. *Paper at "KickIt! The Anthropology of European Football" Conference*. 25-26 Ekim 2013.
- BÜYÜKÖZTÜRK Ş, KILIÇ ÇAKMAK E, AKGÜN ÖE, KARADENİZ Ş, DEMİREL F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık. 11.Baskı. Ankara
- CAN A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- CAN Y, BAYANSALDUZ M, SOYER F, PACALI S (2014). Turkish adaptation of soccer referee decision satisfaction scale. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 152: 756 – 760.
- CARD D, DAHL GB. (2011). Family violence and football: The effect of unexpected emotionalcues on violent behavior. *Q J Econ*, **126(1)**: 103-143.
- CARNİBELLA G, FOX A, FOX K, MCCANN J, MARSH J, MARSH P. (1996). *Football violence in europe*. The Social Issues Research Centre. UK.
- ÇAĞLAYAN HS, ÇETİN MÇ, ŞİRİN EF. (2005). Futbol seyircisinin sosyo-ekonomik-kültürel yapısının şiddet eğilimindeki rolü (Konyaspor örneği). *Journal of Physical Education and Spor tSciences*, **7(2)**: 15-26.
- ÇETİN E. (2015). Çocuk ve gençlerin televizyonda maç izleme alışkanlıklarının spordaki şiddet eylemlerine etkileri. *International Journal of Science Culture and Sport*, **3**: 828-844.
- ÇOLAKOĞLU FF, SOLAK N. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyet ve okul türüne göre saldırganlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi (Çorum ili örneği). *International Journal of Social Science*, **26**: 57-66.
- DEMİREL G. (2013). *Emniyet mensuplarına göre futbol seyircisini saldırganlık ve şiddete yönlendiren futbol etkenlerinin araştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- DERVENT F, ARSLANOĞLU E, ŞENEL Ö. (2010). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ile ilişkisi (İstanbul ili örneği). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, **7(1)**: 521-533.
- DIMA T. (2015). The business model of European football club competitions. *Procedia – Economics and Finance* 23: 1245 – 1252.

- DIMITROW R. (2008). Genderviolence, fan activism and publicrelations in sport: The case of "Footy Fans Against Sexual Assault". *Public Relations Review*, **34**: 90–98.
- DUMITRESCU M. (2013). The relation ship between body and soul from the perspective of Freud'spsychoanalysis. *Procedia –Social and Behavioral Sciences* 92: 294 – 298
- DUNNING E, MURPHY P, WADDINGTON I. (2004). Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon. *Football* 01: 1 – 22
- EKER GT. (2010). Futbolun dayanılmaz çekiciliği, büyülenen taraftar portresi, fanatizm ve Beşiktaş. *Milli Folklor*, **22(85)**: 173-182.
- ERKAL M, BALOĞLU E, BALOĞLU F. (1997). *Ansiklopedik sosyoloji sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları..
- FİŞEKÇİOĞLU İB, ÖZDAĞ S, DUMAN S, ATALAY A. (2010). Futbolda şiddet ve yasal karşı tedbirler. *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, **3(2)**: 12-27.
- FOURNIER LS. (2013). Violence and roughness in traditional games and sports: the case of folk football (Englandand Scotland). <http://www.folklore.ee/folklore/vol54/fournier.pdf> Erişim tarihi: 25.06.2017
- FREUD S. (1920). *Beyond the pleasur eprinciple*.The International Psycho-Analytical Press, London, UK.
- FROOM E. (2000). *Sevginin ve şiddetin kaynağı*, Çev: S. Budak. Öteki Matbaası. 7.Baskı. Ankara.
- GIBBONS T, DIXON K, BRAYE S. (2008). "The way it was': an account of soccer violence in the 1980s'. *Soccer & Society*, 9(1): 28-41.
- GÖKULU G. (2008). Futbol haberlerinin sunumunda şiddet, fanatizm ve milliyetçilik. *Toplum ve Demokrasi*, **2(3)**: 147–164.
- GUILIANOTTI R. (1995). Participantob servation and researchin to football hooliganism: Reflections on the problems of entrée and everyday risks. *Sociology of Sport Journal*, 12(1): 1-20
- GÜLLE M, KABADAYI M, BOSTANCI Ö, ÇETİN MÇ, ŞEKER R. (2014). Evaluation of the correlation between decision-making styles and burnout levels of the team-trainers who competed in regional amateur league. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 152: 483 – 487.
- HASIRCI S. (2012). *Futbolda şiddet ve çözüm yolları*.<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=286&ftxtID=15127> Erişim tarihi: 05.05.2017.

- ISIDORI E, MIGLIORATI M, MAULINI C, ECHAZARRETA RR. (2015). Educational paradigms and philosophy of football coaching: a theoretical and practical perspective. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 197: 614 – 621.
- İLHAN E. (2014). Spor'da şiddet'in ulaştığı nokta; 17 Eylül 1967 Kayserispor-Sivasspor karşılaşması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, **16(1)**: 188-196.
- İLHAN E, ÇİMEN Z. (2011). Spor alanlarında şiddet ve spor medyasının etkileri: spor yazarlarının algıları. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **5(3)**: 224-234.
- İNAL AN. (2013). *Futbolda eğitim ve öğretim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- JAMES M. (2006). Football bannin gorders: Analysing their use in court. *Journal of Criminal Law*, **70(509)**: 1-16.
- KALBITZER U, HEISTERMANN M, CHENEY D, SEYFARTH R, FISCHER J. (2015). Social behavior and patterns of test osterone and glucocorticoid levels differ between malechacma and Guinea baboons. *Hormones and Behavior*. 75: 100–110
- KARAGÖZOĞLU C, AY SM. (1997). *Futbol seyircisinde saldırganlık eğilimleri İstanbul Örneği*. 1.Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 23-24 Haziran. İstanbul: Alfa Yayınları, 165-173.
- KARASAR N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Akademik Yayıncılık. 26. Basım. Ankara
- KASHAPOV MM, OGORODOVA TV, PAVLOVA SA. (2016). Relation ship between aggression and creativity in seniorpre school children. *Procedia –Social and Behavioral Sciences* 233: 264 – 268
- KOÇER M. (2012). Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **32**: 111-135.
- KREAGER DA. (2007). Unnecessary roughness? School sports, peernet works, and male adolescent violence. *Ameican Sociological Review*, **72**: 705-724.
- KURU E, VAR L. (2009). Futbol seyircilerinin spor alanlarındaki saldırganlık davranışları hakkında betimsel bir çalışma (Kırşehir ili örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, **10(2)**:141-153.
- LORENZ K. (2005). *On Aggression*. Taylor & Francis Group, London, UK.
- MCDANIEL SR, LİM C, MAHAN JE. (2007). The role of gender and personality traits in response to add using violentimage stop romote consumption of sport sentertainment. *Journal of Business Research*, **60**: 606–612.

- MILES MB, HUBERMAN AM. (2014). *Qualitative data analysis*. Sage Publications. 2nd edition. California, USA.
- MÜNİROĞLU S, DELİCEOĞLU G. (2008). *Futbol'da müsabaka analizi ve gözlem teknikleri*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- O'CONNOR DB. (2007). Effects of testosterone on aggression, anger and mood in men. *In E.I. Clausen (Ed.) Psychology of Anger*, pp.257-270
- OR E. (2009). *Taraftar memnuniyeti*. İstanbul: TFF- FGM Futbol Eğitim Yayınları -7.
- ÖZDEMİR C, MERCAN R. (2006). *Spor ve şiddet: Adnan Menderes Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencileri üzerine sosyolojik bir çalışma*. 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Muğla; 936-938.
- ÖZEN Ü, EYGÜ H, KABAKUŞ A.K. (2013). Üniversite öğrencilerinin sporda şiddet ve saldırganlık algıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, **7**: 323-342.
- ÖZMADEN, M. (2005). Futbol seyircilerine göre rakip seyirci davranışlarının saldırganlığa etkileri.
- ÖZSOY S. (2011). Spor gazetelerinin başlıklarında militarist ve şiddet içerikli metaforlar. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, **1**: 88-114.
- ÖZSOY S. (2013). Sporda şiddet ve medya. Eyigün, S., Oral, B., Günay, R., Başaran, S., Yıldız, H., & Efe, R. (Ed.). Tüm yönleriyle sporda şiddet (ss. 81-90). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Basımevi.
- PAISI-LAZARESCU M. (2014). Psychological variables of aggression at teen agers. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 127: 743 – 747
- PASSOLİG. (2016). Resmi internet Sitesi: *Taraftar Kart Ligi*. <https://www.passolig.com.tr/taraftar-ligi> Erişim tarihi: 21.01.2016
- PEARSON G. (2005). Qualifying for Europe-the legitimacy of football banning orders on complain under the principle of proportionality. *ESLJ*, **3(1)**: 1-10.
- PERASOVIĆ B, MUSTAPIĆ M. (2013). Football supporters in the context of Croatian sociology: Research perspectives 20 years after. *Kinesiology* 45(2): 262-275
- RADMANN A. (2011). New media and hooliganism: Constructing media identities. *In book of abstracts, 8th European Association for Sociology of Sport*. Department of Education, Umeå University, Sweden, pp. 171-189.
- SACAĞLI H, KALE R, ÖZDEMİR Y, GÖKÇE E. (1995). *Futbol*. İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları. Yayın No: 1566

- SCALIA V. (2009). Just a few rogues? *International Review For The Sociology of Sport*, **44(1)**: 41-53.
- SIR NORMAN CHESTER CENTRE FOR FOOTBALL RESEARCH. (2001). *Fact Sheet 1: Football and Football Hooliganism*. University of Leicester. UK.
- SLABBERT AD, UKPERE WI. (2010). A preliminary comparative study of rugby and football spectators' attitudes towards violence. *African Journal of Business Management*. 4(4): 459-466
- SMITH A. (2008). *Theories of Aggression*. <http://serendip.brynmawr.edu/exchange/node/1809#4>
Erişim tarihi: 11.06.2017
- SOCIAL ISSUES RESEARCH CENTRE – SIRC. (2008). *Football Passions: Report conducted by the eSocial Issues Research Centre*. Oxford. UK.
- SPAAIJ R. (2005). The prevention of football hooliganism: A transnational perspective. In *Actas del X Congreso Internacional de Historia del Deporte*, edited by J. Aquesolo Vegas, Sevilla: CESH.
- SPAAIJ R. (2006). *Understanding football hooliganism : a comparison of six Western European football clubs* Vossiuspers UvA – Amsterdam University Press.
- SPAAIJ R. (2007). Football hooliganism as a transnational phenomenon: Past and present analysis: a critique – more specificity and less generality. *The International Journal of the History of Sport*, **24(4)**: 411-431.
- SPAAIJ R. (2008). Men like us, boys like them violence, masculinity, and collective identity in football hooliganism. *Journal of Sport & Social Issues*, **32(4)**: 369-392.
- STONE C. (2007). The role of football in everyday life. *Soccer & Society*, **8(2-3)**: 169-184.
- ŞAHİN HM. (2003). *Sporda şiddet ve saldırganlık*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ŞAHİN HM, ŞEBİN K, YILMAZ M, ŞAHİN M. (2014). *Sporda şiddetin boyutları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- ŞENER İ, KARAPOLATGİL AA. (2015). Rules of the game: Strategy in football industry. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 207: 10 – 19.
- TALİMCİLER A. (2013). *Sporda/futbolda şiddet: Gerçekten çözmek istiyor muyuz?* .Eyigün, S., Oral, B., Günay, R., Başaran, S., Yıldız, H., & Efe, R. (Ed.). Tüm yönleriyle sporda şiddet (ss. 81-90). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Basımevi.
- TANRIVERDİ H. (2012). Spor ahlakı ve şiddet. *The Journal of Academic Social Science Studies*, **5(8)**: 1071-1093.

- TAŞTAN Ş. (2009). *Futbol Taraftarlığı ve şiddet olgusu farklı taraftar gruplarında şiddet eğilimleri üzerine karşılaştırılmalı sosyolojik bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- TOPKAYA İ, TEKİN TA. (2011). *Futbolda genel kuramsal bir çerçeve ve 12-14 yaş teknik beceri 14-16 yaş temel taktik öğretim uygulamaları*. 2. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- TRANDAFIRESCU G. (2015). Aspects concerning the use of psychological support programs in football. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 180: 1364 – 1368.
- TUTKUN E, TAŞMEKTEPLİGİL MY, CANBAZ S, ACAR H, ÇON M. (2012). Samsunspor taraftarlarının sosyo-ekonomik özellikleri ve şiddete eğilimleri. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, **14(1)**: 56-63.
- TÜRK DİL KURUMU. (2017). Büyük Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.593de5dde3ea65.14649748 Erişim tarihi: 11.06.2017
- TÜRK DİL KURUMU. (2017). Büyük Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59551361978ee7.29577973 Erişim tarihi: 25.06.2017
- TÜRKİYE FUTBOL FEDERASYONU. (2017). Resmi internet Sitesi: *UEFA'ya üye oluyoruz*. <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=296> Erişim tarihi: 11.06.2017
- TÜRKMEN M, YILDIZ K, ZEKİOĞLU A. (2013). Sosyolojik açıdan sporda şiddet ve çirkin tezahüratın nedenlerinin araştırılması: Manisaspur taraftarları örneği. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, **8(2)**: 15-34.
- ÜSTÜNEL R, ALKURT Z. (2015). Futbolda şiddet ve düzensizliğin önlenmesi için 6222 sayılı yasanın getirdiği yeni bir uygulama: elektronik bilet ve yaşanan sorunlar. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, **25(2)**: 141-175.
- WILLIAMS DJ, NEVILLE FG. (2014). Sport-related domestic violence: exploring the complex relationship between sporting events and domestic violence. *In MF Taylor, JA Pooley & RS Taylor (eds), Over coming domestic violence: Creating a dialogue round vulnerable populations*. Nova Science Publishers, New York, USA, pp. 241-257
- WORTHEN K. (2012). The hooligan template. *A the sissubmitted in partial fulfillment of the requirements for the Honors in the Major Program in Sociology in the College of Sciences and in The Burnett Honors College at the University of Central Florida, USA*.
- YILDIRIM A, ŞİMŞEK E. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık. 5.Baskı. Ankara

YILDIZ M, FİŞEKÇİOĞLU İB, ÇAĞLAYAN HS, TEKİN M, ŞİRİN EF, AKYÜZ M. (2007).
Futbol seyircisinin sosyo-ekonomik yapısının şiddete etkisi (Karamanspor örneği). *Erzincan
Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2): 145-158.

EKLER

Ek 1. Veri Toplama Aracı

Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği

Bu çalışmada, Türkiye Futbol Süper Ligi'ndeki futbol taraftarlarının şiddete ilişkin görüşlerini incelemek amaçlanmaktadır. Ölçekte iki kısım bulunmaktadır. Birinci kısımda kişisel bilgiler; ikinci kısımda ise şiddet eğilimine ilişkin yargı ifadeleri yer almaktadır. Ölçme aracında vereceğiniz cevaplar araştırmanın güvenilirliği ve geçerliği açısından önemlidir. Bu bakımdan katılımınızda göstermiş olduğunuz hassasiyetten dolayı teşekkür ederim.

Servet REYHAN

BÖLÜM I: KİŞİSEL BİLGİLER

Bu kısımda katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, maçlara katılım sıklığı vs. değişkenler yer almaktadır. Bu kısım araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. **Lütfen kimliğini tanımlamaya dair isim, telefon numarası vb. paylaşımlardan kaçınız.**

1. **Cinsiyetiniz?** ( ) erkek ( ) kadın

2. **Yaşınız?**

( ) 18- 23 arası ( ) 24-29 arası ( ) 30-35 arası ( ) 36-40 arası ( ) 41 ve üstü

Eğitim düzeyiniz?

( ) okumamış ( ) ilkokul ( ) ortaokul ( ) lise ( ) üniversite
( ) lisansüstü

4. Çalışma durumunuz?

- işsiz SSK'lı işçi devlet memuru özel sektör
 diğer .....

5. Maçlara katılım sıklığınız?

- hemen hemen her maça giderim sık sık maçlara giderim
 bazen giderim nadiren giderim hemen hemen hiç bir maça gitmem

6. Hangi takımın taraftarısınız?

- Galatasaray Fenerbahçe Beşiktaş Trabzonspor
 Bursaspor

7. Aylık gelir düzeyiniz?

- 0-900 TL arası 901- 1500 TL arası 1501-2100 TL arası
2101-2700 TL arası 2701-3300 TL arası 3300TL ve yukarısı

BÖLÜM II: ŞİDDET NEDENLERİ

Bu bölümde taraftarların şiddet eğilimlerinin nedenlerini ölçmeye dayalı maddeler yer almaktadır. Lütfen size en uygun olan maddeyi işaretleyiniz. **Kimliğinizi tanımlamaya dair isim, telefon numarası vb. paylaşımlardan kaçınınız.**

Maddeler	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Televizyonda şiddet içeren filmlerin bulunması normaldir.	1	2	3	4	5
2. Şiddet sporlarını (box, karate gibi) izlemekten zevk alırım.	1	2	3	4	5
3. Maçlardan önce medyadaki değerlendirmeler taraftarı şiddete yönlendirir.	1	2	3	4	5
4. Sosyal medyadaki caps'ler maçı onur meselesi haline getiriyor.	1	2	3	4	5
5. Spor medyası şiddetin önlenmesinde önemlidir.	1	2	3	4	5
6. Maçtan önce spor programları izlemek beni maç için hırslandırır.	1	2	3	4	5
7. Hakem takımımın aleyhine karar verdiğinde bağırırım.	1	2	3	4	5
8. Takımımın aleyhine karar verdiğinde hakeme bir şeyler fırlatmak isterim.	1	2	3	4	5
9. Hakemin maç sırasındaki davranışları taraftarı etkiler.	1	2	3	4	5
10. Hakemlerin verdiği yanlış kararlar şiddeti körüklemektedir.	1	2	3	4	5
11. Merkez Hakem Kurulu (MHK) yanlı kararlarıyla şiddete neden oluyor.	1	2	3	4	5
12. Kendi takım antrenörümün/teknik direktörümün hataları beni şiddete yöneltir.	1	2	3	4	5
13. Maç sırasında rakip antrenörün/teknik direktörün başarısı beni sinirlendirir.	1	2	3	4	5
14. Antrenörlerin/teknik direktörlerin maç esnasındaki sinirli tavırları beni de sinirlendirir	1	2	3	4	5
15. Sporda şiddetin sebeplerinden biri antrenörler/teknik direktörlerdir	1	2	3	4	5
16. Amigolar şiddet olaylarını ateşliyorlar.	1	2	3	4	5
17. Amigolardan hiç etkilenmem.	1	2	3	4	5
18. Amigolar beni olumsuz etkiler.	1	2	3	4	5
19. Şiddete karışan taraftarlar ekonomik yetersizlik yaşayan kişilerdir.	1	2	3	4	5
20. Mağlubiyetinden sonra hırslımı kendi takım oyuncularımın çıkarırım.	1	2	3	4	5
21. Maçlara stres atmak için giderim.	1	2	3	4	5
22. Centilmen oyuncuyu başarılı ama saldırgan oyuncuya tercih ederim.	1	2	3	4	5
23. Tuttuğum takımın futbolcusunun agresif tavırları beni tahrik eder.	1	2	3	4	5
24. Futbolcuların kışkırtıcı davranışlar sergilemesi hoşuma gider.	1	2	3	4	5
25. Kendi takım oyuncularımın maç sırasındaki hataları beni şiddete yöneltir.	1	2	3	4	5

Ek 2. Nitel Görüşme Formu

Görüşme Formu

Araştırma Sorusu:

Türkiye futbol süper liginde şampiyon olan futbol takımı taraftarlarının futbolda şiddete yönelten etkenler hakkında görüşleriniz ve çözüm önerileriniz nelerdir?

Görüşmenin yapıldığı yer:
Tarih :

Görüşülen kişinin mesleği:
Saat (başlangıç ve bitiş):

GİRİŞ

Merhaba, benim adım Servet Reyhan, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve spor Anabilim Dalında doktora öğrencisiyim. Türkiye futbol süper liginde şampiyon olan futbol takımı taraftarlarının futbolda şiddete ilişkin görüşleri hakkında konuşmak istiyorum. Bu görüşmede amacım, Futbolun paydaşları olan hakem, yönetici, antrenör, taraftar ve spor medyasının görüşlerine başvurularak Türkiye futbol süper liginde şampiyon olan futbol takımı taraftarlarının futbolda şiddete ilişkin görüşleri hakkında ne düşündüklerini ve şiddete yönelten etkenler hakkında çözüm önerilerinin neler olabileceğini ortaya çıkarmaktır. Bu araştırmadan çıkacak sonuçların bundan sonra futbolda şiddetin önlenmesi konusunda katkıda bulunacağını ümit ediyorum. Bu nedenle futbolda şiddete neden olan etkenlerle ilgili görüşlerinizi öğrenmek ve futbolda şiddeti önlemek için önerilerinizi öğrenmek istiyorum.

Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacı dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken, görüştüğüm bireylerin adlarını kesinlikle rapora yazmayacağım. Sizce sakıncası yoksa görüşmeyi ve izin verirsiniz görüşmeyi not alarak kaydetmek istiyorum. Görüşmenin 20-25 dakika arası süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirsiniz sorulara başlamak istiyorum.

Servet REYHAN

Kişisel Bilgiler:

Çalıştığınız kurum türü:.....

Mesleki deneyim yılınız:.....

Eğitim düzeyiniz :.....

SORULAR

1. Futbol maçlarında şiddete neden olan faktörler sizce nelerdir? Açıklar mısınız?
2. Futbol maçlarında yaşanan şiddet olaylarının önlenmesinde kimler etkili olabilir? Nasıl?
3. Futbol maçlarında yaşanan şiddet olaylarını önlemek adına sizce neler yapılmalıdır? Açıklar mısınız?

Ek 3. Etik Kurul Kararı

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu Başkanlığı

01 Haziran 2016

Sayı : 85434274-050.04.04 /
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

Sayın Servet REYHAN
Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

İlgi: 07/04/2016 tarihli başvurunuz.

“Türkiye Futbol Süper Liginde Şampiyon Olan Futbol Takımı Taraftarlarının Futbolda Şiddete İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi” başlıklı çalışması ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Etik Kurulunun 23/05/2016 tarihli toplantısında alınan 12/163 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

Prof.Dr.Sibel A.ÖZKAN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EKLER:
Karar Örneği (1 Sayfa)

26/05/2016 Memur : U.TOPBAŞ
30/05/2016 Etik Kurul Başkanı : Prof.Dr.M.ÖZEN

Ankara Üniversitesi Rektörlüğü 06100 - Tandoğan/ANKARA
Telefon : 0 (312) 60 40 / 2101
Faks : 0 (312) 212 60 49

Ayrıntılı Bilgi İçin

GİZLİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 23/05/2016

Toplantı Sayısı : 12

Karar Sayısı : 163

163-Üniversitemiz Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı doktora öğrencilerinden Servet Reyhan'ın "Türkiye Futbol Süper Ligine Şampiyon Olan Futbol Takımı Taraftarlarının Futbolda Şiddete İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi" başlıklı çalışması ile ilgili 07/04/2016 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

-Üniversitemiz Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı doktora öğrencilerinden Servet Reyhan'ın "Türkiye Futbol Süper Ligine Şampiyon Olan Futbol Takımı Taraftarlarının Futbolda Şiddete İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi" başlıklı çalışması için önerilen değişiklikler yapılmış olmakla birlikte başvuru formunda araştırmacı ve danışmanın adı-soyadı ve imzası atılmamış görünmektedir. Söz konusu imzaların atılması koşuluyla ve araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU

Tarih: 13.06.2017

Sayı:

Ramazan ORUÇ
Memur

ASLININ AYNIDIR

23/05/2016

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı